

Opdrachtgever

CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek

Opdrachtnemer

CBS / red. F. Otten, W. Bos, P. Dehing,
B. Hermans

Onderzoek

Armoede en sociale uitsluiting 2015
Einddatum – 16 december 2015

Categorie

Levensomstandigheden

Armoede en sociale uitsluiting 2015

Conclusie

In Armoede en sociale uitsluiting wordt de bevolking in kaart gebracht die in welvaart en sociaal opzicht is achtergebleven. Daarbij komen onder meer de volgende vragen aan de orde. Hoe heeft de omvang van de groep met een laag inkomen zich vanaf 2000 ontwikkeld? Welke bevolkingsgroepen lopen het meeste risico op armoede? Hoeveel personen stromen er jaarlijks in en uit de armoede? In welke mate doen mensen met kans op armoede mee in de maatschappij en in hoeverre hebben ze vertrouwen in hun medemens en in de samenleving? Zijn personen in de lage-inkomensgroep vaker betrokken bij misdrijven of zijn ze juist vaker slachtoffer van criminaliteit? In hoeverre verschillen de lagere van de hogere inkomens in gezondheid, leefstijl, zorgkosten, woonsituatie, bestedingspatroon en het maken van schulden? Hoe zijn de lage inkomens over de regio's verdeeld en in hoeverre is sprake van segregatie binnen gemeenten? En is het aandeel mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting in Nederland hoger of lager dan in andere EU-landen? Van de ruim 7 miljoen huishoudens in 2014 moesten er 734.000 rondkomen van een laag inkomen, 6.000 meer dan in 2013. In de periode 2011-2013 kwamen er jaarlijks nog gemiddeld 70.000 huishoudens met risico op armoede bij. Van de 734.000 huishoudens met in 2014 een inkomen onder de lageinkomensgrens, moesten er 217.000 al ten minste vier jaar van een laag inkomen rondkomen, een stijging t.o.v. 2013 met 24.000. Bij niet-westerse huishoudens is het aandeel met een langdurig laag inkomen bijna zes keer zo groot als bij autochtone Nederlanders. Het aantal minderjarige kinderen in een gezin met langdurig een laag inkomen nam in 2014 toe met 16.000 duizend tot 131.000: 4,5% van alle kinderen. Met het stijgen van het inkomen daalt het percentage personen dat van misdrijven wordt verdacht. Een lager inkomen gaat gepaard met een lagere levensverwachting. Grotere gemeenten hebben doorgaans hogere percentages huishoudens met risico op armoede. In 2013 was het aandeel met 18,7% het hoogst in Rotterdam, gevolgd door Amsterdam met 18,2%. Ruim 17% procent van de EU-bevolking liep in 2014 risico op armoede, ruim 24% had te maken met kans op armoede of sociale uitsluiting. In Nederland was dat 11,6% en 16,5%.

Armoede

en sociale

uitsluiting

2015

**Armoede
en sociale
uitsluiting
2015**

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2014-2015	2014 tot en met 2015
2014/2015	Het gemiddelde over de jaren 2014 tot en met 2015
2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2014 en eindigend in 2015
2012/'13-2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2012/'13 tot en met 2014/'15

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag
Druk: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
ISBN 978-90-357-1729-9
ISSN 2468-1598

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

In deze eerste uitgave van *Armoede en sociale uitsluiting* doet CBS verslag van recente ontwikkelingen op het gebied van armoede en levensomstandigheden in Nederland. Om een zo actueel mogelijk beeld te kunnen schetsen, heeft het Centraal Planbureau (CPB) op verzoek van CBS ramingen gemaakt voor de ontwikkeling van armoede in 2015 en 2016.

Omdat de inzichten van wat armoede precies is subjectief zijn, spreekt CBS niet van arme huishoudens. Door armoede in een breed maatschappelijk perspectief te plaatsen, maakt CBS de complexiteit van het verschijnsel zichtbaar. In Nederland is armoede geen kwestie van fysiek overleven. Iedere burger heeft in beginsel een dak boven zijn hoofd, hoeft geen honger te lijden, kan zich deugdelijk kleden en heeft toegang tot medische zorg. Armoede, of beter gezegd inkomensarmoede is gedefinieerd als het hebben van onvoldoende geld (inkomen) om een bepaald consumptieniveau te realiseren dat in Nederland als minimaal noodzakelijk wordt geacht. Hierbij kunnen verschillende inkomensafbakeningingen gehanteerd worden. In deze publicatie is voornamelijk gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens van CBS. Deze grens vertegenwoordigt door de tijd heen een vast koopkrachtniveau. Bij een inkomen onder de lage-inkomensgrens spreekt CBS van een huishouden met een laag inkomen of van een huishouden met kans op armoede.

Gaandeweg de economische crisis steeg het armoederisico, maar in 2014 bleef dit vrijwel gelijk. De ramingen van het CPB wijzen bovendien op lichte dalingen voor 2015 en 2016. Anders is het gesteld met het risico op *langdurige* armoede, dat wil zeggen het risico dat een huishouden ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen moet rondkomen. Dit is in 2014 opnieuw flink gestegen. De toename deed zich vooral voor bij groepen die al een hoge kans op armoede hadden: eenoudergezinnen, niet-westerse huishoudens en huishoudens met een laagopgeleide kostwinner. Ook is het aantal minderjarige kinderen dat moet opgroeien in langdurige armoede naar verhouding fors gegroeid.

Een laag inkomen gaat samen met minder maatschappelijke inzetbaarheid, meer criminaliteit, hogere gezondheidsrisico's, een lagere (gezonde) levensverwachting, hogere zorgkosten en minder kwaliteit van wonen. Voor mensen die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen, zijn de omstandigheden vaak nog een stuk ongunstiger. Bij hen is veelal sprake van een stapeling van sociale problemen.

Behalve voor de sociale aspecten is er in deze publicatie ook aandacht voor de materiële context van armoede, zoals de uitgaven, het vermogen en de financiële

problemen van huishoudens met een laag inkomen. Daarnaast is de regionale verdeling van (langdurige) armoederisico's in kaart gebracht. Tot slot is er ruimte gereserveerd voor een vergelijking van Nederland met andere Europese landen op het gebied van armoede en sociale uitsluiting volgens de Europese definitie.

Armoede en sociale uitsluiting volgt op een reeks publicaties over armoede die CBS en het Sociaal en Cultureel Planbureau eerder gezamenlijk uitbrachten. Tussen 1997 en 2008 stond de publicatie bekend als *Armoedemonitor* en *Armoedebericht* en van 2010 tot 2015 als *Armoedesignalement*. Gedetailleerde cijfers over armoederisico's zijn beschikbaar op StatLine, de digitale databank van CBS. Op www.cbs.nl kan *Armoede en sociale uitsluiting 2015* gratis worden gedownload. Nieuw is verder een digitale visualisatie die de armoedeproblematiek op wijk- en buurniveau toont.

Directeur-Generaal
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen/Bonaire, december 2015

Inhoud

Voorwoord **3**

Samenvatting **7**

1. Perspectieven op armoede en sociale uitsluiting 13

1.1 Kans op armoede als een tekort van middelen **14**

1.2 Sociale uitsluiting: sociale, culturele en psychische aspecten van de leefsituatie **21**

1.3 Opbouw van deze publicatie **23**

2. Kans op armoede bij huishoudens 25

2.1 Huishoudens met een laag inkomen, 2000–2016 **26**

2.2 Intensiteit van armoede **29**

2.3 Risicogroepen **32**

3. Kans op armoede bij personen 42

3.1 Personen met kans op armoede, risicogroepen **43**

3.2 Dynamiek van armoede **48**

3.3 Laag inkomen voor meerdere generaties? **50**

4. De sociale context van armoede 56

4.1 Participatie en vertrouwen **57**

4.2 Daders en slachtoffers van criminaliteit **66**

4.3 Gezondheid, leefstijlen en zorgkosten **75**

4.4 Woonsituatie **91**

5. Armoederisico's in breed financieel perspectief 97

5.1 Bestedingen en vaste lasten van huishoudens **98**

5.2 Financiële problemen, moeilijk rondkomen en toekomstverwachting **101**

5.3 Financiële tegemoetkomingen: bijzondere bijstand en toeslagen **110**

5.4 Vermogenspositie **115**

5.5 Wettelijke schuldsaneringen **122**

6. Ruimtelijke spreiding van armoede 126

- 6.1 Armoederisico in gemeenten **127**
- 6.2 Concentratie van huishoudens met een laag inkomen **130**
- 6.3 Segregatie van huishoudens met een laag inkomen **134**

7. Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa 137

- 7.1 Ontwikkeling van het risico op armoede of sociale uitsluiting **138**
- 7.2 Componenten van risico op armoede en sociale uitsluiting **141**

Bijlagen 148

- A. Armoedegrenzen **149**
- B. Samenstelling inkomenskwintielen **153**
- C. Omvang van armoede in 2015 en 2016, methodiek van raming **157**

Literatuur **159**

Medewerkers **161**

Samenvatting

In *Armoede en sociale uitsluiting 2015* wordt de bevolking van Nederland in kaart gebracht die in welvaart en sociaal opzicht achtergebleven is bij de rest.

Vragen die daarbij aan de orde komen, zijn onder meer:

- Hoe heeft de omvang van de groep met een laag inkomen zich vanaf 2000 ontwikkeld?
- Welke bevolkingsgroepen lopen het meeste risico op armoede?
- Hoeveel personen stromen er jaarlijks in en uit de armoede?
- In welke mate doen mensen met kans op armoede mee in de maatschappij en in hoeverre hebben ze vertrouwen in hun medemens en in de samenleving?
- Zijn personen in de lage-inkomensgroep vaker betrokken bij misdrijven of zijn ze juist vaker slachtoffer van criminaliteit?
- In hoeverre verschillen de lagere van de hogere inkomens in gezondheid, leefstijl, zorgkosten, woonsituatie, bestedingspatroon en het maken van schulden?
- Hoe zijn de lage inkomens verdeeld over de regio's en in hoeverre is er sprake van segregatie binnen gemeenten?
- Is het aandeel mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting hoger of lager dan in andere EU-landen?

In Nederland is armoede geen kwestie van fysiek overleven. Iedereen heeft in beginsel een dak boven zijn hoofd, hoeft geen honger te lijden, kan zich deugdelijk kleden en heeft toegang tot medische zorg en onderwijs. Armoede, of beter gezegd inkomensarmoede is gedefinieerd als het hebben van onvoldoende inkomen om een bepaald consumptieniveau te realiseren dat in Nederland als minimaal noodzakelijk wordt geacht. Hierbij kunnen verschillende inkomensafbakeningen gehanteerd worden. In *Armoede en sociale uitsluiting 2015* is voornamelijk gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens van CBS. Omdat de inzichten van wat armoede precies inhoudt, subjectief zijn, spreekt CBS niet van arme huishoudens maar van huishoudens met een laag inkomen of van huishoudens met kans op armoede.

De lage-inkomensgrens weerspiegelt een vast koopkrachtbedrag in de tijd en wordt jaarlijks alleen aangepast voor de prijsontwikkeling. De grens is afgeleid van het bijstandsniveau voor een alleenstaande in 1979, toen dit in koopkracht het hoogst was. In 2014 lag de grens voor een alleenstaande op 1 020 euro per maand. In deze publicatie worden kort ook enkele andere armoedegrenzen besproken, waaronder de Europese armoedegrens. Deze is gebruikt voor een internationale vergelijking van armoede of sociale uitsluiting.

Risico op armoede bij huishoudens in 2014 nauwelijks gestegen, lichte daling verwacht voor 2015 en 2016

Van de ruim 7 miljoen huishoudens in 2014 moesten er 734 duizend rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er 6 duizend meer dan in 2013. De toename was aanzienlijk lager dan in de periode 2011–2013, toen er jaarlijks nog gemiddeld 70 duizend huishoudens met risico op armoede bij kwamen. Ook relatief gezien nam het aantal huishoudens met een laag inkomen in 2014 maar weinig toe: het aandeel steeg van 10,3 procent tot 10,4 procent. Hiermee lijkt voorlopig een plafond bereikt; ramingen van het Centraal Planbureau (CPB) wijzen voor 2015 en 2016 op een lichte daling van dit aandeel tot respectievelijk 10,1 en 10,0 procent. Het inkomen van de huishoudens met kans op armoede lag in 2014 in doorsnee 12,5 procent onder de lage-inkomensgrens. Voor een alleenstaande kwam dit tekort neer op een bedrag van 110 euro per maand, dit was iets minder dan in het voorafgaande jaar.

Wel flinke toename van huishoudens met langdurig laag inkomen

Van de 734 duizend huishoudens die in 2014 een inkomen onder de lage-inkomensgrens hadden, moesten er 217 duizend (3,3 procent) al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Terwijl het aantal huishoudens met een laag inkomen nauwelijks toenam, steeg het aantal met een *langdurig* laag inkomen ten opzichte van 2013 met 24 duizend. Een deel van de huishoudens die door de economische crisis aan de onderkant van de inkomensverdeling zijn beland, is hier dus nadien (nog) niet uitgekomen.

Fors meer langdurig lage inkomens onder niet-westerse huishoudens

Bij niet-westerse huishoudens is het aandeel met een langdurig laag inkomen bijna zes keer zo groot als bij autochtone Nederlanders. Dit aandeel nam tussen 2013 en 2014 bij deze huishoudens bovendien sterker toe (van 11,5 tot 13,3 procent) dan bij autochtone huishoudens (van 2,0 tot 2,2 procent). Vooral onder huishoudens van Marokkaanse komaf was het percentage met 14,8 in 2014 hoog.

Ook eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen en alleenstaanden onder de AOW-leeftijd hebben een betrekkelijk hoog risico op langdurige armoede: respectievelijk 10,6 en 8,9 procent van hen had hier in 2014 mee

te doen. Voor eenoudergezinnen betekende dat een toename met 2 procentpunt ten opzichte van 2013.

Van de huishoudens met een laagopgeleide hoofdkostwinner moest 5,9 procent in 2014 al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. Van alle huishoudens met risico op langdurige armoede is 55 procent laagopgeleid.

Van de bijstandshuishoudens had 44 procent in 2014 een langdurig laag inkomen. De helft van alle huishoudens met kans op langdurige armoede is vooral aangewezen op bijstand, een kwart op een andere uitkering of pensioen, terwijl het resterende kwart zijn inkomen uit betaald werk betreft.

Meer personen met een laag inkomen in 2014

Het aantal mensen dat deel uitmaakt van een huishouden met een laag inkomen steeg in 2014 met 27 duizend tot bijna 1,5 miljoen (9,2 procent van de bevolking). Een jaar eerder bedroeg de toename nog 106 duizend personen. Het Centraal Planbureau raamt voor 2015 en 2016 een daling met respectievelijk 42 duizend en 16 duizend personen.

De ontwikkeling van het aantal personen met een laag inkomen is gelijk aan het saldo van de in- en uitstroom. In 2014 stroomden 499 duizend personen uit de bevolking met een laag inkomen, terwijl er 526 duizend instroomden. Voor 930 duizend personen met een laag inkomen veranderde hun inkomenssituatie niet. De jaarlijkse doorstroom is tussen 2010 en 2014 flink in omvang toegenomen. Het aantal personen met risico op langdurige armoede is in deze periode dan ook toegenomen.

Forse stijging aantal kinderen met langdurig laag inkomen in 2014

In 2014 moesten 426 duizend personen (2,9 procent van de bevolking) langdurig van een laag inkomen rondkomen, 52 duizend meer dan in 2013. De toename was daarmee groter dan in 2013, toen de stijging 38 duizend bedroeg.

Het aantal minderjarige kinderen dat leefde in een gezin met langdurig een laag inkomen nam in 2014 toe met 16 duizend tot 131 duizend. Dat komt neer op 4,5 procent van alle kinderen. Bijna de helft van deze kinderen groeide op in een bijstandsgezin, terwijl bij iets meer dan een derde betaald werk de belangrijkste inkomensbron van het huishouden was.

Kinderen uit een gezin met een weinig rooskleurige inkomenspositie hebben een verhoogde kans in hun latere leven in een vergelijkbare situatie te komen. Zo liep 20 procent van de kinderen die rond 1990 opgroeiden in een gezin dat langdurig

van een laag inkomen moest rondkomen, bijna 25 jaar later als volwassene ook risico op armoede. Dat is twee en een half keer zo dikwijls als bij degenen van wie de ouders destijds een hoger inkomen hadden.

Minder inkomen betekent veelal minder participatie en minder vertrouwen

Hoe lager het inkomen, hoe kleiner het aandeel personen dat vrijwilligerswerk en onbezoldigde activiteiten voor verenigingen verricht. De hoogte van het inkomen speelt echter geen rol bij het geven van informele hulp aan anderen. Van de personen met (langdurig) laag inkomen verrichtte in 2014 rond de 45 procent vrijwilligerswerk en 40 procent activiteiten voor verenigingen, tegen respectievelijk 40 en 60 procent van de personen met een hoger inkomen.

Ook hebben mensen met een (langdurig) laag inkomen aanzienlijk minder vertrouwen in de medemens dan mensen met een hoger inkomen: 40 procent versus 60 procent. De verschillen in vertrouwen in gezaghebbende instituties als het leger, rechters en politie zijn minder groot. Personen met een langdurig laag inkomen zijn op dit vlak het meest sceptisch. Er is weinig verschil tussen de inkomensgroepen inzake het vertrouwen in de Europese Unie en de Tweede Kamer.

Daderschap in de lage-inkomensgroep oververtegenwoordigd

Met het stijgen van het inkomen daalt het percentage personen dat verdacht wordt van het plegen van een of meer misdrijven. In 2013 werd 3 procent van de groep met een (langdurig) laag inkomen verdacht van een of meer misdrijven. Van de mensen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens was dat 0,7 procent. Jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 25 jaar met een langdurig laag inkomen, en merendeels van het mannelijke geslacht, plegen het vaakst misdrijven (8,1 procent). Niet alleen de daders, maar ook de slachtoffers zijn aan de onderkant van de inkomensladder sterker vertegenwoordigd.

Stapelings van gezondheidsproblemen bij lage inkomens

Een lager inkomen betekent een minder positieve inschatting van de eigen gezondheid, meer (zware) rokers en meer mensen met (ernstig) overgewicht.

Ook de levensverwachting, en de levensverwachting in een als goed ervaren gezondheid is lager, naarmate het inkomen lager is.

Van de personen met een laag inkomen waren in 2014 drie op de tien minder positief over de eigen gezondheid, tegen twee op de tien hogere inkomens.

Ernstig overgewicht komt bij personen met kans op armoede vaker voor (15 procent) dan bij inkomens boven de lage-inkomensgrens (10 procent).

Hetzelfde geldt voor veel roken met respectievelijk 9 en 4 procent.

Mannen met een laag inkomen die nu 65 jaar oud zijn hebben volgens verwachting gemiddeld nog bijna 18 levensjaren voor de boeg waarvan 10 jaar in als goed ervaren gezondheid. Bij mannen met een hoger inkomen gaat het hier om respectievelijk 19 en bijna 12 jaar. Bij 65-jarige vrouwen is de levensverwachting voor de lage inkomens bijna 23 jaar en voor de hogere inkomens bijna 24 jaar. Tussen de inkomensgroepen is er geen verschil in gezonde levensverwachting, voor beide groepen staan nog 12 gezonde jaren in het verschiet.

De zorgkosten die onder de basisverzekering vallen, zijn het hoogst onder personen met een langdurig laag inkomen. In 2012 ging het om gemiddeld 2 500 euro per persoon tegen 2 070 euro voor de inkomens boven de lage-inkomensgrens.

Lage inkomens vooral in sociale huurwoning, bijna een kwart in eigen woning

Van de huishoudens met een laag inkomen woonden in 2012 ruim zeven op de tien in een sociale huurwoning. Onder de huishoudens met een langdurig laag inkomen waren dat er acht op de tien. Aan de andere kant bezat bijna een kwart van de huishoudens met een laag inkomen begin 2013 een eigen woning. Bij de zelfstandigen onder hen gold dat voor zes van de tien, bij werknemers en gepensioneerden voor drie van de tien. Onder de bijstandsontvangers met een laag inkomen kwam een eigen woning nauwelijks voor. Van de eigenwoningbezitters die van een laag inkomen moesten rondkomen, was de waarde van de eigen woning in doorsnee 208 duizend euro, terwijl de hypotheekschuld 168 duizend euro bedroeg.

Vaste lasten drukken zwaar op het budget van lage inkomens

De vaste lasten vormen de grootste uitgavenpost voor huishoudens. Bij huishoudens met een laag inkomen drukken deze echter met 45 procent in 2014

zwaarder op het budget dan bij huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens (35 procent). Huishoudens met een laag inkomen geven daardoor relatief minder uit aan andere goederen, met uitzondering van alcohol en tabak. De woonlasten die een groot deel van de vaste lasten vormen, wordt door ruim een van de drie huishoudens met een laag inkomen als een zware financiële last ervaren. Bijna zes van de tien huishoudens met een laag inkomen zagen hun woonlasten in 2014 verlicht door het ontvangen van huurtoeslag. Veel huishoudens met een laag inkomen kunnen niet terugvallen op een vermogensbuffer: twee van de drie hadden begin 2013 een schuld of nauwelijks vermogen. Ondanks aanscherpingen van de criteria kwam het aantal wettelijke schuldsaneringen ook in 2014 op een relatief hoog niveau uit (39 duizend).

Hoogste risico op armoede in Rotterdam

Gemeenten met meer inwoners hebben doorgaans hogere percentages huishoudens met risico op armoede. In 2013 was het aandeel met 18,7 procent het hoogst in Rotterdam, gevolgd door Amsterdam met 18,2 procent. In de top-10 staan naast Den Haag (16,6 procent) verder vrijwel uitsluitend grote steden buiten de Randstad: Groningen, Leeuwarden, Enschede, Arnhem, Nijmegen en Heerlen. Daarnaast hoort ook de relatief kleine gemeente Vaals in dit rijtje thuis. Amsterdam was in 2013 met een aandeel van 6,8 procent wel koploper als het gaat om huishoudens die *langdurig* van een laag inkomen moeten rondkomen. De hoofdstad werd hierin op de voet gevolgd door Rotterdam (6,7 procent). Van de vier grote steden woonden huishoudens met een laag inkomen in Amsterdam duidelijk het minst gesegregeerd van de overige huishoudens: slechts zo'n 18 procent zou binnen deze stad moeten verhuizen, om in alle buurten een gelijk aandeel met een laag inkomen te verkrijgen. In Den Haag is deze segregatie met 30 procent een stuk hoger.

Binnen EU scoort Nederland gunstig in risico op armoede of sociale uitsluiting

Ruim 17 procent van de bevolking van de 28 lidstaten van de Europese Unie (EU) liep in 2014 risico op armoede, terwijl ruim 24 procent te maken had met kans op armoede of sociale uitsluiting. Nederland steekt in beide ranglijsten met respectievelijk 11,6 en 16,5 procent gunstig af ten opzichte van overige lidstaten: alleen in Tsjechië zijn deze percentages lager.

1.

Perspectieven op

armoede en

sociale uitsluiting

Armoede wordt om praktische redenen doorgaans afgebakend op basis van het inkomen. In dit hoofdstuk wordt onder meer besproken welke inkomensbegrippen en welke inkomensgrenzen daarbij gebruikt worden. Financiële achterstelling is echter breder dan alleen inkomensachterstelling. Financiële achterstelling kan ook samengaan met andere ongunstige levensomstandigheden. In dat geval is sprake van sociale uitsluiting. In dit hoofdstuk komt dit breder maatschappelijke perspectief van de armoedeproblematiek aan de orde evenals de wijze waarop wordt voorzien in beschrijvingen van deze achterstelling.

1.1 Kans op armoede als een tekort van middelen

Uiteenlopende inkomenscriteria

In de welvarende, westerse landen is veel discussie over de definitie van armoede. Vragen over welke levensomstandigheden als arm moeten worden aangemerkt en welke mensen nu daadwerkelijk arm zijn, laten zich niet eenduidig beantwoorden. De opvattingen van wetenschappers, maatschappelijke hulpverleners, politici, beleidsmakers en de man in de straat zijn nogal verdeeld. Dat armoede in West-Europese landen anders dan in vele ontwikkelingslanden, geen kwestie van fysiek overleven is, maar veeleer in relatie staat tot het algemeen welvaartsniveau van de samenleving waarvan personen deel uitmaken, daarover bestaat grotendeels wel overeenstemming. In Nederland is dit welvaartsniveau dusdanig dat in beginsel iedere burger een dak boven zijn hoofd heeft, geen honger hoeft te lijden, zich deugdelijk kan kleden en toegang heeft tot medische zorg. In dit opzicht bestaat er geen armoede in Nederland. Toch zijn er wel degelijk verschillen in levensstandaard. Niet voor iedereen is een levensstandaard weggelegd die in Nederland noodzakelijk is om niet te ver op anderen achterop te raken. Bovendien beschikt ook niet iedereen over genoeg financiën om in voldoende mate in de maatschappij te kunnen participeren. De in Nederland gebruikte inkomenscriteria beogen in wezen alle inhoud te geven aan een minimaal noodzakelijk geacht pakket van levensbehoeften.

Ook in de concrete toepassing van criteria en uitgangspunten bestaan verschillen. De meest gebruikte criteria om inkomensarmoede in Nederland af te bakenen zijn de lage-inkomensgrens van CBS, de beleidsmatige inkomensgrens, de Europese armoedegrens en de budgetgrens van het SCP. Deze grenzen zijn alle toegespitst

op het besteedbaar huishoudensinkomen of een afleiding hiervan. Als het inkomen beneden of onder de lage-inkomensgrens ligt, spreekt CBS van een huishouden met een laag inkomen of van een huishouden met *kans* op armoede. CBS spreekt hier dus nadrukkelijk niet van arme huishoudens of huishoudens die in armoede leven, omdat de inzichten van wat armoede precies is, wel altijd onderhevig aan discussie zullen zijn.

Inkomensbegrip

Voor het meten van het risico op armoede vormt het besteedbaar huishoudensinkomen het uitgangspunt. Dit omvat inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, en overdrachtsinkomen bestaande uit uitkeringen, pensioen en ontvangen partneralimentatie. Betaalde partneralimentatie en premies en belastingen op het inkomen zijn in mindering gebracht. Kinderalimentatie en ouderlijke bijdragen aan uitwonende kinderen worden niet waargenomen en konden daardoor niet in het inkomensbegrip worden opgenomen. De verplichte premie basiszorgverzekering die huishoudens aan de zorgverzekeraar betalen, is eveneens in mindering gebracht. Een in verband hiermee verkregen zorgtoeslag is bij het inkomen geteld. Bij hantering van de lage-inkomensgrens en de beleidsmatige inkomensgrens zijn aan bestedingen gebonden uitkeringen als de huurtoeslag buiten beschouwing gelaten.

Equivalentieschaal: standaardiseren van inkomens(grenzen)

Het maakt veel uit hoeveel mensen in een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Inkomens(grenzen) van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling worden met behulp van een equivalentiefactor vergelijkbaar gemaakt (CBS, 2004). Deze factor geeft weer hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoons-huishouden als norm gekozen met een bijbehorende factor gelijk aan 1. Voor elke extra volwassene wordt 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind wordt 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd. Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 1 020 euro per maand en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van (afgerond) 1 400 (= 1 020 × 1,37) euro per maand bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau. Voor de meest relevante huishoudenstypen groepen is de equivalentiefactor opgenomen in tabel 1.1.1.

Lage-inkomensgrens: een vast koopkrachtbedrag georiënteerd op het sociaal minimum

De lage-inkomensgrens van het CBS weerspiegelt een vast koopkrachtbedrag in de tijd. Doordat de lage-inkomensgrens alleen voor de prijsontwikkeling wordt geïndexeerd, is dit criterium bij uitstek geschikt voor vergelijkingen in de tijd. Bij de start van de statistiek over (personen in) huishoudens met een laag inkomen is bij het bepalen van de hoogte van lage-inkomensgrens rekening gehouden met de hoogte van het sociaal minimum (Bos, 1996). Daarbij is de lage-inkomensgrens juist boven de bijstandsuitkering van een alleenstaande gelegd. Uitgangspunt hiervoor vormde het bijstandsniveau in 1979 toen dit op een hoog niveau lag. Hiermee werd beoogd dat huishoudens die uitsluitend of vooral op bijstand of AOW (Algemene ouderdomswet) zijn aangewezen tot de categorie met een laag inkomen gerekend worden. In prijzen van 2014 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 12 250 euro per jaar. Per maand komt dit neer op 1 020 euro. Voor meerpersoonshuishoudens is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden. De aldus gecorrigeerde inkomens(grenzen) zijn daarmee vergelijkbaar gemaakt met de bestedbare ruimte van een alleenstaande.

1.1.1 Hoogte van de lage-inkomensgrens en equivalentiefactor van enkele huishoudenstypen

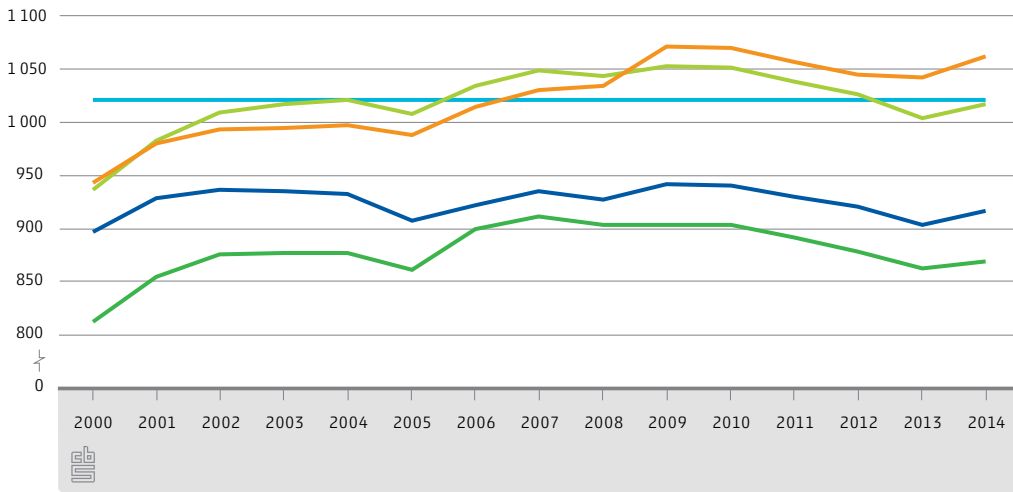
	Paar				Eenoudergezin			
	Alleenstaande	zonder kind	1 kind	2 kinderen	3 kinderen	1 kind	2 kinderen	3 kinderen
	Netto maandbedrag in euro (lopende prijzen)							
Lage-inkomensgrens								
2000	770	1 060	1 290	1 450	1 590	1 030	1 160	1 360
2005	870	1 190	1 460	1 640	1 800	1 160	1 320	1 530
2010	940	1 290	1 570	1 770	1 940	1 250	1 420	1 660
2013	1 010	1 390	1 690	1 900	2 080	1 350	1 530	1 780
2014	1 020	1 400	1 710	1 920	2 100	1 360	1 540	1 800
Equivalentiefactor								
2000–2014	1,00	1,37	1,67	1,88	2,06	1,33	1,51	1,76

Bron: CBS, Inkomensstatistiek en CBS (2004).

Ook in 2014 lag het inkomen (exclusief huurtoeslag) van een alleenstaande bijstandsontvanger onder de lage-inkomensgrens. Van de groepen die alleen van het beleidsmatig minimum moeten rondkomen, hadden er enkele een inkomen net boven de lage-inkomensgrens. Dit geldt voor eenoudergezinnen met één kind (2006–2012) en voor alleenstaande AOW'ers en AOW-paren (vanaf 2007).

1.1.2 Lage-inkomensgrens en het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van enkele groepen op het beleidsmatig minimum

Bedrag per maand in euro (prijspeil 2014)

- Paar met bijstandsuitkering en kindgebonden budget (1 kind)
- Alleenstaande (23 tot 65 jaar) met bijstandsuitkering
- Alleenstaande ouder met bijstandsuitkering en kindgebonden budget (1 kind)
- Lage-inkomensgrens (1 020 euro)
- Alleenstaande met AOW-pensioen

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Beleidsmatige inkomensgrens: ontleend aan het bijstandsniveau en AOW

De beleidsmatige grens is gebaseerd op het wettelijk bestaansminimum dat in de politieke besluitvorming is vastgesteld. Tot aan de pensioengerechtigde leeftijd is het beleidsmatig of sociaal minimum gelijk aan de hoogte van de bijstandsuitkering en vanaf de pensioengerechtigde leeftijd aan het AOW-pensioen. Voor huishoudens met kinderen zijn de kindgebonden budget en het kindgebonden budget aan het normbedrag toegevoegd. Voor de uitvoering van het gemeentelijk armoedebestrijdingsbeleid wordt sinds een aantal jaren uitgegaan van 110 procent van het sociaal minimum. Dit betekent dat bijstandsonvangers met geringe aanvullende inkomsten ook onder deze grens vallen.

Aan het beleidsmatig minimum als armoedecriterium kleven twee bezwaren. In de eerste plaats verschilt de koopkracht (bepaald aan de hand van de equivalentieschaal van het CBS) tussen de verschillende groepen van sociale minima. Zo is een alleenstaande met alleen AOW een stuk beter af dan een alleenstaande die uitsluitend bijstand ontvangt (vergelijk figuur 1.1.2). Een tweede bezwaar

is dat een verlaging (verhoging) van het sociaal minimum – en daarmee de hieraan gekoppelde armoedegrens – betekent dat, onder verder gelijkblijvende omstandigheden, de gemeten armoede afneemt (toeneemt). De ontwikkeling van het sociaal minimum is daarboven vaak ingegeven door de economische situatie. Dat maakt deze grens als meetinstrument minder geschikt.

Europese armoedegrens: afgeleid van het doorsnee inkomen

De Europese armoedegrens is vastgesteld op 60 procent van het mediane besteedbare huishoudensinkomen toegekend aan alle personen die tot het huishouden behoren. De grens wordt elk jaar opnieuw bepaald, waardoor deze zowel de prijs- als welvaartsontwikkeling volgt. De grens wordt *per land* vastgesteld. Dit betekent dat voor welvarende landen de armoedegrens doorgaans hoger ligt dan in landen met een geringe welstand. Maar dit betekent niet per se dat verhoudingsgewijs weinig personen kans op armoede hebben in het meer welvarende land. Deze uitkomst is veeleer afhankelijk van hoe scheef de inkomensverdeling is. Eurostat, het statistisch bureau van de EU, publiceert de resultaten omtrent de kans op armoede voor de aangesloten Europese landen. De door Eurostat gepubliceerde uitkomsten voor Nederland zijn gebaseerd op een ander inkomensbegrip en een andere equivalentieschaal dan die het CBS gebruikt. Een verder verschil is nog dat het CBS anders dan Eurostat onder meer studentenhuishoudens buiten beschouwing laat.

Onderwerp van de analyse: huishoudens en personen

Er is sprake van risico op armoede als het inkomen van het huishouden als geheel onder de lage-inkomensgrens valt. Personen die deel uitmaken van een huishouden verkeren daarmee allen in dezelfde inkomenspositie. In de beschrijving van de omvang en risicogroepen kunnen zowel huishoudens als personen centraal gesteld worden. Bij de afleiding van de Europese armoedegrens vormen personen de onderzoekspopulatie waarvoor het mediane huishoudensinkomen bepaald wordt.

Budgetgrenzen: geënt op het uitgavenpakket

In de budgetgrens van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP, Soede, 2006) wordt armoede afgemeten via normbedragen gebaseerd op de minimum-voorbeeldbegrotingen van het Nibud van een bepaald referentiejaar. Het SCP maakt onderscheid in een basisbehoeftecriterium en een niet-veel-maar-toereikendcriterium. Het basisbehoefte-niveau omvat de minimale uitgaven voor voedsel, kleding en wonen en enkele andere moeilijk te vermijden kosten (zoals verzekeringen). Bij de centrale indicator, het niet-veel-maar-toereikendcriterium, zijn kosten voor sociale participatie toegevoegd. De grensbedragen worden jaarlijks, op basis van een vijfjaars voortschrijdend gemiddelde, geïndexeerd met de ontwikkeling van de uitgaven aan voeding, kleding en wonen voor de totale bevolking. Deze wijze van indexering beoogt veranderingen in de welvaart niet volledig (zoals bij de Europese armoedegrens) en met enige vertraging tot uitdrukking te brengen in de ontwikkeling van de budgetgrens. Bij stijgende welvaart wordt immers doorgaans verhoudingsgewijs steeds minder besteed aan de posten voeding, kleding en wonen, waardoor de budgetgrenzen minder sterk zullen stijgen als het inkomen toeneemt (zie bijlage A). Het uitgavenpakket kan ook op grond van nieuwe inzichten uitgebreid worden. Zo zijn de budgetgrenzen in 2011 herzien (Soede, 2011).

Onderzoekspopulatie

In 2014 is 94 procent van de totale bevolking van 16,9 miljoen mensen in de onderzoekspopulatie opgenomen. Buiten beschouwing bleven de mensen in instellingen, inrichtingen en tehuizen (245 000 personen), evenals studenten-huishoudens en particuliere huishoudens die niet het hele jaar door inkomen hadden (653 000 personen). Dat gebeurt niet omdat deze groepen geen risico op armoede zouden kunnen lopen. Ze vallen buiten het onderzoek omdat de besteding van hun inkomen grotendeels vastligt (de verzorgingsbijdrage van tehuusbewoners) of niet volledig wordt waargenomen. Zo ontbreken gegevens over de financiële ondersteuning van ouders aan hun uitwonende studerende kinderen. De onderzoekspopulatie bestond in 2014 daardoor uit 15,9 miljoen personen die samen in 7,1 miljoen huishoudens woonden.

Ook onderscheid in duurcriteria

Weinig inkomen is voor veel huishoudens vaak een tijdelijke, incidentele kwestie. Denk bijvoorbeeld aan zelfstandigen die een op zich goed lopende onderneming hebben maar ook wel eens een slecht jaar draaien. Of aan jonge mensen wier overstap van opleiding naar een betaalde baan niet altijd rimpelloos verloopt, en daarom tussentijds een beroep op een sociale voorziening moeten doen. De inkomenspositie van deze huishoudens en bijbehorende leden van het huishouden is dan kortstondig wat minder. Van een serieuze inkomensproblematiek is echter nauwelijks sprake. De financiële impasse is namelijk binnen afzienbare tijd weer voorbij. Als de beperkte inkomsten echter structureel van aard zijn en dus langer aanhouden, is de problematiek ernstiger. Het is daarom van groot belang om naast cijfers over de kans op armoede op basis van het inkomen in één jaar, ook uitkomsten te presenteren waarbij de inkomenssituatie over opeenvolgende jaren in ogenschouw wordt genomen. Ook het langdurigheids criterium kan op verschillende manieren worden afgebakend. Het CBS spreekt van een langdurig laag inkomen als deze weinig rooskleurige inkomenspositie vier jaar of langer wordt ingenomen. Eurostat en het SCP beschouwen een periode van ten minste drie jaar achtereen als langdurig.

Aanvullende materiële componenten

Bij de weergave van de materiële component van armoede worden huishoudens veelal alleen beoordeeld op basis van de hoogte van het inkomen. Dit is een pragmatische keuze die geen volledig financieel beeld oplevert van de armoedeproblematiek. De welvaartspositie van een huishouden kan immers ook afgelezen worden aan de omvang van de bestedingen. Die geven aan in welke mate een huishouden los van het inkomen in zijn behoeften heeft kunnen voorzien. Verder vormt het vermogen een mogelijk aanvullende financiële bron op het inkomen. Als het inkomen laag is, scheelt het voor de financiering van de levensbehoeften nogal of het huishouden vermogen achter de hand heeft waar het gebruik van kan maken. Ook maakt het uit of huishoudens de tering naar de nering zetten en eventueel spaargeld als buffer kunnen gebruiken. Wie niet over dergelijke buffers beschikt, bouwt eerder schulden op. Voor een goed beeld van de financiële positie van het huishouden is het dus van belang om naast de inkomenspositie ook de bestedingen en de vermogenssituatie te bezien.

1.2 Sociale uitsluiting: sociale, culturele en psychische aspecten van de leefsituatie

Ongunstige leefomstandigheden ofwel sociale uitsluiting

Naast de financiële situatie bepaalt ook de leefsituatie – sociale, culturele en psychische factoren – het welzijn van huishoudens. Financiële beperkingen in combinatie met minder gunstige leefomstandigheden kunnen tot armoede en sociale uitsluiting leiden. Bij sociale uitsluiting raken mensen geïsoleerd en vervreemd van de samenleving omdat ze niet of slechts in beperkte mate kunnen meedoen. Sociale uitsluiting wordt vastgesteld op basis van de volgende vier grootheden (Coumans, 2012):

1. beperkte sociale, culturele en maatschappelijke participatie
2. materiële achterstelling, financiële beperkingen
3. vervagend normbesef of onvoldoende culturele of normatieve integratie
4. achterstelling in toegang tot grondrechten: maatschappelijke en juridische hulpverlening, zorginstanties en fatsoenlijke huisvesting.

Daarnaast bestaan er sterke verbanden tussen de financiële positie, leefstijlen en gezondheid van mensen. Een minder goede gezondheid en ongezonde manier van leven – roken, drinken, drugsgebruik, weinig lichamelijke activiteit en overgewicht – komen bovenmatig vaker voor bij mensen met een minder gunstige financiële positie. Specificaties van leefstijlen en gezondheid kunnen dan ook niet achterwege blijven als wordt toegewerkt naar een overkoepelende beschrijving van welvaartsverschillen aan de hand van componenten van de leefsituatie.

Naar een beschrijving in breed maatschappelijk perspectief

Met nadrukkelijk inzoomen op de relatie tussen financiële situatie en achterstelling in leefsituatie tracht CBS de armoedeproblematiek veel meer dan voorheen vanuit een breed perspectief te beschrijven. Dat betekent dat niet louter financiële problemen met bijbehorende beschrijvingen van trends en risicogroepen op de voorgrond staan. Idealiter ontstaat door de nieuwe aanpak inzicht in de mate waarin hardnekkige financiële problemen, die zich doorgaans in de vorm van langdurige uitkeringsafhankelijkheid manifesteren, samengaan met blijvende

problemen op het vlak van sociale uitsluiting en gezondheid en op de stapeling van deze problematiek.

Voor de concrete invulling van een veelomvattende beschrijving van armoede en sociale uitsluiting zijn we evenwel gebonden aan de beschikbare gegevensbronnen binnen CBS – deels registers, deels steekproeven – en aan de mogelijkheden tot onderlinge datakoppeling op microniveau van die bronnen. Er zijn dus beperkingen op het vlak van de metingen en onderlinge relateerbaarheid. Gegevens van sociale uitsluiting zijn op dit ogenblik slechts beschikbaar voor afzonderlijke indicatoren van sociale en maatschappelijke participatie, materiële achterstelling en kenmerken van woonomgeving en woonkwaliteit (als deelindicatie van toegang tot grondrechten). Wel is er informatie voorhanden op het vlak van dader- en slachtofferschap waarbij zeker de gegevens over daderschap indicatief zijn voor vervagend normbesef en als zodanig mogelijk samenhangen met sociale uitsluiting. Bij gezondheid en leefstijlen vormen afzonderlijke metingen van gezondheidsstatus, chronische aandoeningen, (gezonde) levensverwachting, zorgkosten, medicijngebruik, roken, drinken en overgewicht het vertrekpunt van analyse. Verder kunnen van de beschikbare databronnen over de financiële situatie alleen de inkomensgegevens consistent aan de afzonderlijke leefsituatiemetingen worden gerelateerd.

Voor de beschrijving van armoede en sociale uitsluiting is voor de afbakening van (langdurige) inkomensarmoede net als in afgelopen twee decennia de lage-inkomensgrens van CBS gehanteerd. Deze grens combineert enerzijds een zekere, maar niet te vaste, relatie tot het sociaal minimum zoals dat in de Nederlandse politieke constellatie tot stand is gekomen met anderzijds een vaste koopkrachtwaarde die analyses over een reeks van jaren vergemakkelijkt. Bij de steekproefonderzoeken kon omwille van statistische betrouwbaarheid de uitsplitsing naar langdurig laag inkomen niet altijd worden gemaakt. Om ook inzichtelijk te maken hoe de diverse leefsituatiekenmerken over de *gehele* inkomensverdeling zijn verdeeld, zijn alle leefsituatie-kenmerken tevens naar inkomenskwintielen (zie bijlage B) verbijzonderd. Die aanpak maakt beter zichtbaar of de achterstellingen in de leefsituatie daadwerkelijk het meest aan de onderkant van de inkomensladder spelen of dat het idee van opeenstapeling van problemen in het laagste segment op onderdelen wellicht toch enige nuancering behoeft.

1.3 Opbouw van deze publicatie

De sociale context van armoede komt in het vierde hoofdstuk deze publicatie aan de orde. Daarvóór presenteren we in de hoofdstukken 2 en 3 de ontwikkeling van het (langdurige) armoederisico aan de hand van basisgegevens. De wisselwerking tussen armoederisico's, uitkeringsafhankelijkheid, een lage opleiding aan de ene kant en de verwevenheid met herkomst, huishoudenssamenstelling en leeftijd aan de andere kant staan daarbij centraal. De focus ligt daarbij op huishoudens omdat het inkomen van het huishouden in zijn geheel bepalend is voor de vraag of er sprake is van kans op armoede.

Hoofdstuk 2 beschrijft als eerste de ontwikkeling van het aantal huishoudens met een (langdurig) laag inkomen: welke groepen huishoudens lopen het meeste risico op armoede en hoe groot is hun inkomestekort ten opzichte van de lage-inkomensgrens?

In hoofdstuk 3 volgen de cijfers op persoonsniveau. Daarbij is ook aandacht voor de jaarlijkse dynamiek, de uit- door- en instroom van personen met een laag inkomen en inkomensmobiliteit over lange termijn, waarbij onderzocht wordt of kinderen die opgroeien in huishoudens met een laag inkomen later zelf als volwassene een hogere kans hebben op een laag inkomen.

Sociale context en inkomenspositie vormen de hoofdmoot van hoofdstuk 4. Op persoonsniveau wordt het inkomen met de afzonderlijke indicatoren van sociale uitsluiting en van gezondheid en leefstijlen in verband gebracht. Omdat het sociale beleid in Nederland sterk gericht is op het beperken van sociale achterstand bij kinderen is er in dit hoofdstuk speciale aandacht voor hun leefomstandigheden.

In hoofdstuk 5 volgt een aanvullende beschrijving van de financiële situatie van huishoudens. Er wordt ingegaan op de samenhang tussen inkomen, vermogen en bestedingen. Ook aanvullende indicatoren komen aan bod zoals de inschatting van de eigen financiële situatie en financiële problemen. Ten slotte wordt ook beschreven welke inkomensgroepen geprofiteerd hebben van toeslagen als de huur- en kinderopvangtoeslag en van bijzondere bijstand.

In hoofdstuk 6 wordt verslag gedaan van de regionale verdeling van (langdurige) armoederisico's en de concentratie naar gemeente. Via speciale digitale visualisaties – te raadplegen via de CBS-website – is de armoedeproblematiek toegankelijk gemaakt tot op het niveau van buurten.

Hoofdstuk 7 is gereserveerd voor een vergelijking van Nederland met de EU-lidstaten. Armoederisico's en risico op sociale uitsluiting zijn daarbij volgens Europese maatstaven vastgelegd, dus volgens de Europese inkomensgrens en volgens geharmoniseerde metingen van financiële beperkingen en beperkte economische activiteit van het huishouden.

De publicatie bevat tot slot drie bijlagen. In de eerste, bijlage A, zijn enkele resultaten van de verschillende armoedegrenzen naast elkaar gezet. In Bijlage B worden de inkomenskwintielen toegelicht en wordt beschreven hoe de diverse bevolkingsgroepen hierover verdeeld zijn. Een beschrijving van de methode om te komen tot een raming van de omvang van armoede in 2015 en 2016 is opgenomen in bijlage C. Die bijlage is samengesteld door het Centraal Planbureau.

2.

Kans op armoede

bij huishoudens

Dit hoofdstuk laat zien hoe het aantal huishoudens met een laag inkomen zich in de afgelopen jaren ontwikkeld heeft. Daarbij wordt onder meer ook vooruitgeblikt naar het komend jaar, 2016. Tevens komt ter sprake hoe hoog het inkomenstekort is van huishoudens ten opzichte van de lage-inkomensgrens. Bevolkingsgroepen worden niet in gelijke mate getroffen door armoede: welke groepen lopen het meest risico op armoede en hoe heeft zich dat de afgelopen 15 jaar ontwikkeld?

2.1 Huishoudens met een laag inkomen, 2000-2016

Aandeel huishoudens met laag inkomen in 2014 nauwelijks toegenomen

In 2014 moesten 734 duizend van de ruim 7 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er 6 duizend meer dan in het voorgaande jaar. In de periode 2011-2013 steeg het aantal huishoudens met een laag inkomen jaarlijks nog met gemiddeld 70 duizend. Ook het percentage huishoudens met een laag inkomen nam in deze periode sterk toe. In 2014 groeide dit aandeel echter nog maar nauwelijks: van 10,3 procent in 2013 tot 10,4 procent in 2014.

In 2000 bedroeg het aandeel huishoudens met een laag inkomen bijna 12 procent. De belastingherziening in 2001 leidde tot een flinke koopkrachtstijging, waardoor het percentage huishoudens onder de lage-inkomensgrens dat jaar flink afnam. Tussen 2002 en 2005 groeide dit aandeel onder invloed van de zwakke conjunctuur weer licht om in 2006 en 2007 opnieuw fors te krimpen. De economie bloeide in die jaren weer op en de koopkracht van enkele groepen die op het sociaal minimum waren aangewezen, verbeterde sterk.

Door de economische crisis kwam in 2009 een eind aan deze positieve ontwikkeling en nam het percentage huishoudens met een laag inkomen enigszins toe. Dat de toename dat jaar vrij klein was, heeft verschillende oorzaken. Ten eerste viel de stijging van de werkloosheid erg mee. Ten tweede zag het doorsnee-huishouden in 2009 zijn koopkracht nog met 1,7 procent omhoog gaan.

Werknemers profiteerden van eerder afgesloten cao's die in 2009 nog van kracht waren en ook bij uitkeringsontvangers ging de koopkracht er op vooruit. In 2010 daalde de koopkracht van huishoudens in doorsnee met 0,5 procent. Mede doordat de werkloosheid iets terugliep en de koopkrachtdaling voor de lagere inkomensklassen beperkt bleef, stabiliseerde het aandeel huishoudens met een laag inkomen zich in 2010. Met 7,4 procent kwam het zelfs iets lager uit dan in 2009 (7,6 procent).

734 000 huishoudens
liepen in 2014 risico op armoede

In de tweede helft van 2011 nam de werkloosheid echter weer toe. Deze stijging hield aan tot en met het eerste kwartaal van 2014. Bovendien liep de koopkracht van de bevolking ook in 2011–2013 verder terug (CBS, 2014, 9 september). Zowel in 2012 als in 2013 bedroeg de koopkrachtdaling 1,1 procent. Het percentage huishoudens met een laag inkomen groeide fors van 7,4 procent in 2010 naar 10,3 procent in 2013. Ook in absolute zin was er sprake van een fikse toename: in 2013 waren er ruim 210 duizend huishoudens meer met risico op armoede vergeleken met drie jaar daarvoor.

In 2014 steeg de koopkracht na vier jaar daling met 1,5 procent (CBS, 2015, 7 september). Ook bijstandsonvangers gingen er in koopkracht op vooruit, wel nam hun aantal nog verder toe. Hoewel de werkloosheid vanaf het tweede kwartaal van 2014 weer licht begon te dalen, lag deze nog steeds op een betrekkelijk hoog niveau. Deze ontwikkelingen droegen er aan bij dat het aandeel huishoudens met risico op armoede vergeleken met 2013 maar weinig veranderde.

2.1.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

	Totaal	Laag inkomen		Langdurig laag inkomen	
	x 1 000		%	x 1 000	%
2000*	6 399	754	11,8	309	5,4
2001	6 480	627	9,7	252	4,4
2002	6 539	596	9,1	227	3,9
2003	6 545	641	9,8	224	3,8
2004	6 573	618	9,4	207	3,5
2005	6 615	652	9,9	209	3,5
2006	6 704	593	8,8	196	3,3
2007	6 768	515	7,6	172	2,8
2008	6 843	515	7,5	163	2,6
2009	6 901	527	7,6	157	2,5
2010	6 909	514	7,4	149	2,4
2011	6 980	571	8,2	154	2,4
2012	7 045	656	9,3	169	2,6
2013	7 053	728	10,3	193	3,0
2014*	7 076	734	10,4	217	3,3
2015 (raming)	7 128	718	10,1	.	.
2016 (raming)	7 180	721	10,0	.	.

Bron: CBS, Inkomensstatistiek 2000–2014; CPB, raming 2015–2016.

Lichte daling van aandeel met kans op armoede verwacht in 2015 en 2016

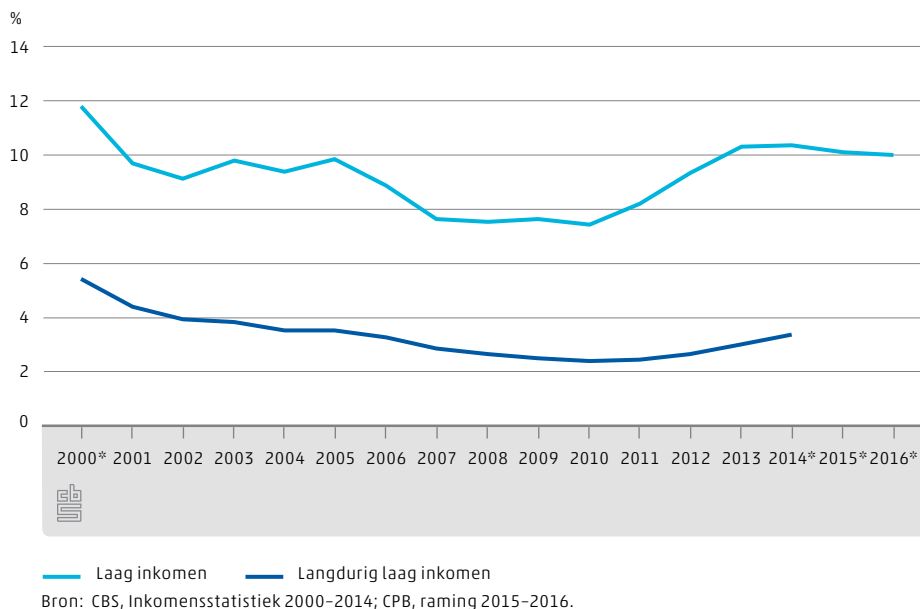
Ramingen (verzorgd door het Centraal Planbureau, zie bijlage C) wijzen uit dat aan de jarenlange toename van het risico op armoede vanaf 2010 in 2015 een einde zal komen. Zowel voor 2015 als voor 2016 wordt een afname van het aandeel huishoudens met een laag inkomen verwacht. Dit aandeel zal krimpen met respectievelijk 0,3 en 0,1 procentpunt. Hiermee zal het percentage huishoudens met risico op armoede in 2016 op 10 procent uitkomen. Dat jaar zullen dan volgens de raming ruim 720 duizend huishoudens een laag inkomen hebben, 13 duizend minder dan in 2014.

Wel nog sterke toename van aantal huishoudens met langdurig laag inkomen

Van de 734 duizend huishoudens die in 2014 een laag inkomen hadden, moesten er 217 duizend al ten minste vier jaar achtereen van zo'n inkomen rondkomen.

Dat zijn er 24 duizend meer dan in 2013. Ook in 2011–2013 nam het aantal huishoudens met langdurig risico op armoede toe. De stijging volgde op een nagenoeg ononderbroken dalende reeks in de jaren 2000–2010, toen het inkomen van enkele risicogroepen waarvoor een laag inkomen vaak een langdurig karakter heeft (65-plussers en eenoudergezinnen) sterk verbeterde (vergelijk hoofdstuk 1, figuur 1.1.2). Het aandeel huishoudens met langdurig een laag inkomen steeg van 2,4 procent in 2011 tot 3,3 procent in 2014.

2.1.2 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

2.2 Intensiteit van armoede

Intensiteit van armoede in 2014 gedaald

Het inkomen van de 734 duizend huishoudens met een laag inkomen lag in doorsnee 12,5 procent onder de lage-inkomensgrens. Voor een alleenstaande kwam dit tekort neer op een bedrag van 130 euro per maand. Het inkomensstekort was in 2014 kleiner dan in het voorafgaande jaar. Dit komt mede doordat de koopkracht in 2014 na een aantal jaren gedaald te zijn, verbeterd is.

Op de hoogte van het inkomenstekort is naast de koopkracht ook de samenstelling van de groep huishoudens onder de armoedegrens van invloed. In jaren dat de groep met een laag inkomen relatief veel huishoudens bevat die een groot inkomenstekort hebben, is het inkomenstekort in doorsnee wat hoger. Zo laat het recessiejaar 2009 een piek van 160 euro per maand zien in het mediane inkomenstekort van huishoudens met een laag inkomen. Dit kwam toen vooral door de stijging van het aandeel zelfstandigen die met verlies te maken hadden. Vanwege hun negatieve inkomen nam het inkomenstekort dat jaar toe. In de jaren daarna groeide het aandeel uitkeringsontvangers in de groep met een laag inkomen, waardoor het inkomenstekort zich op een lager niveau kon stabiliseren.

2.2.1 Mediaan van inkomenstekort ten opzichte van lage-inkomensgrens

	Bedrag per maand (prijspeil 2014)		In % van lage-inkomensgrens	
	laag inkomen	langdurig laag inkomen	laag inkomen	langdurig laag inkomen
	euro		%	
2000*	120	90	11,7	8,4
2001	90	80	9,1	8,1
2002	90	80	9,2	8,2
2003	110	90	10,6	8,4
2004	110	90	10,9	8,7
2005	110	110	11,2	11,1
2006	120	100	11,9	9,8
2007	140	90	13,3	8,7
2008	150	100	14,3	9,8
2009	160	100	15,3	9,7
2010	140	90	13,3	9,0
2011	140	100	13,2	10,2
2012	130	110	13,0	10,8
2013	130	120	13,1	12,1
2014*	130	110	12,5	10,9

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Intensiteit van armoede

Naast de omvang van armoede vormt de intensiteit van armoede een belangrijke aanvullende dimensie. Het gaat bij de intensiteit om de vraag hoe diep onder de armoedegrens de getroffen huishoudens zich bevinden. De intensiteit van armoede wordt hier uitgedrukt in het inkomenstekort ten opzichte van de lage-inkomensgrens. Hoe hoger het inkomenstekort, hoe hoger de intensiteit van armoede. De intensiteit is niet als het *gemiddelde* tekort bepaald, omdat grote

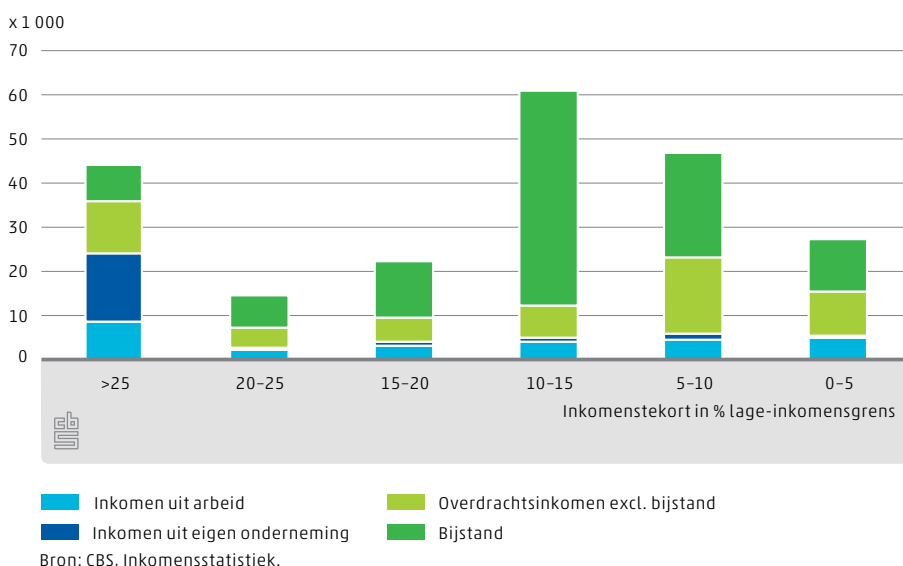
tekorten (bijvoorbeeld bij zelfstandigen met een flink verlies) dan te zeer het beeld voor de gehele groep zouden gaan bepalen. Voor groepen wordt de doorsnee-waarde daarom bepaald als de mediaan van het (gestandaardiseerde) inkomenstekort. De mediaan is de middelste waarneming, nadat alle bedragen van laag naar hoog gerangschikt zijn.

Afname inkomenstekort bij huishoudens met langdurig laag inkomen

Ook bij de 217 duizend huishoudens met een langdurig laag inkomen was het doorsnee-inkomenstekort in 2014 lager dan in 2013. Het bedroeg dat jaar 10,9 procent. Voor een alleenstaande kwam dit tekort overeen met een bedrag van 110 euro per maand.

De intensiteit van armoede van de huishoudens met een langdurig laag inkomen is in de periode 2000-2014 steeds minder dan die van de totale groep met een laag inkomen. Dit komt doordat de groep die langdurig van een laag inkomen moet rondkomen, relatief weinig huishoudens bevat met een groot inkomenstekort en naar verhouding veel huishoudens die langdurig zijn aangewezen op een bijstandsuitkering. In 2014 waren de bijstandsontvangers goed voor iets meer dan helft van alle huishoudens met een langdurig laag inkomen. Voor de meesten van hen ligt het inkomen niet meer dan 15 procent onder de lage-inkomensgrens.

2.2.2 Huishoudens naar hoogte inkomenstekort en voornaamste inkomensbron, 2014*

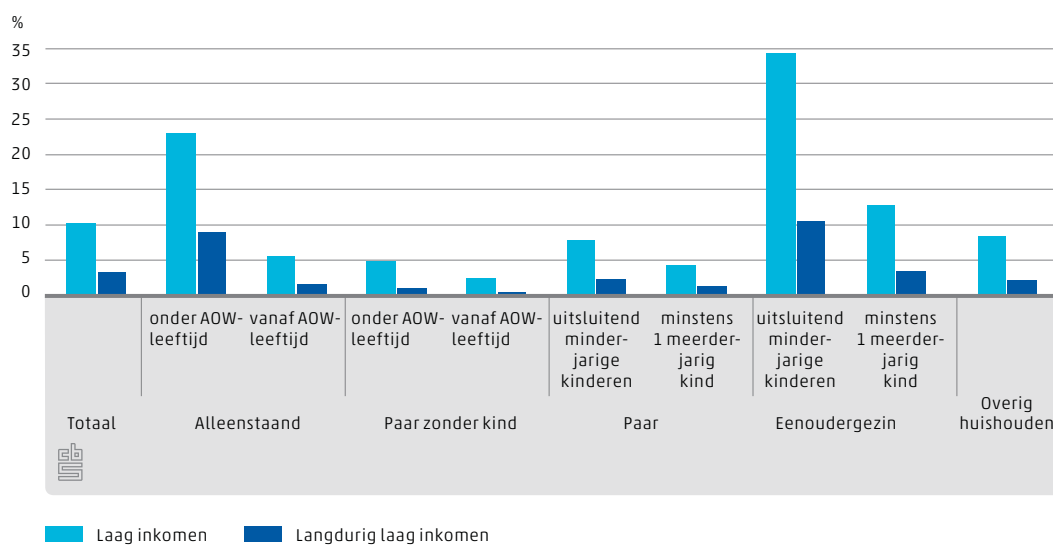
2.3 Risicogroepen

Bepaalde groepen in de bevolking lopen meer risico op armoede dan andere. Welke huishoudens zijn dat precies? En welke worden het meest door armoede getroffen?

Eenoudergezinnen: hoogste aandeel met laag inkomen

Een laag inkomen kwam in 2014 het meest voor bij eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen. Van deze gezinnen had 34 procent een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Ook bij alleenstaanden tot 65 jaar moest een grote groep (bijna 23 procent) van een laag inkomen rondkomen. Van de hier onderscheiden huishoudenstypen hadden paren van 65 jaar en ouder het laagste risico op armoede: slechts 2,5 procent had een laag inkomen.

2.3.1 Huishoudens met een laag inkomen naar samenstelling huishouden, 2014*

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

De groei van het aandeel huishoudens met een laag inkomen tussen 2010 en 2014 deed zich voor bij alle huishoudenstypen. Relatief sterk was de toename onder 65-plussers. Bij de oudere alleenstaanden steeg het aandeel met risico op armoede in de periode 2010-2013 van 3,4 procent naar 6,3 procent, terwijl dit bij de oudere paren toenam van 1,5 procent naar 2,6 procent. Deze stijging hangt samen met

het teruglopen van de koopkracht van gepensioneerden in deze jaren (Lok en Bos, 2014). Doordat de koopkracht van gepensioneerden in 2014 met 0,4 procent licht verbeterde, daalde het aandeel met een laag inkomen bij zowel de oudere alleenstaanden als de oudere paren tot respectievelijk 5,6 en 2,5 procent.

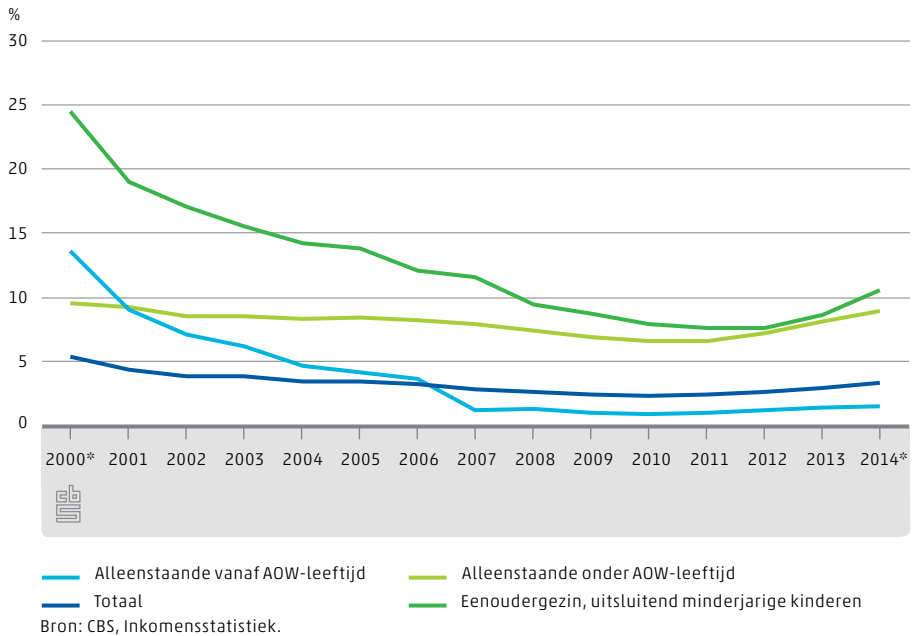
Aandeel eenoudergezinnen met langdurig laag inkomen fors gestegen

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen verkeren vaak langdurig in een weinig rooskleurige inkomenspositie: 10,6 procent van hen had in 2014 al minstens vier jaar achtereen een laag inkomen. Dit is 2 procentpunt meer dan in 2013. Bezien vanaf 2000 is dit aandeel in de loop der jaren echter fors gedaald. In 2000 had nog bijna een kwart van de eenoudergezinnen met minderjarige kinderen langdurig een laag inkomen. De daling wordt enerzijds veroorzaakt door de toegenomen arbeidsparticipatie onder alleenstaande ouders en daarmee gepaard gaande inkomensverbetering en anderzijds door de koopkrachtverbetering van eenoudergezinnen die op bijstand zijn aangewezen (zie paragraaf 1.1). In de jaren 2011–2013 daalde de koopkracht van eenoudergezinnen echter en nam ook de werkloosheid binnen deze groep toe, waardoor het aandeel met (langdurig) een laag inkomen weer hoger werd.

Minder sterke omslag bij alleenstaande AOW'ers met langdurig laag inkomen

Bij alleenstaande 65-plussers was – over een langere periode gezien – eveneens sprake van een forse daling van het percentage dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen. Bij hen daalde dit aandeel van bijna 14 procent in 2000 tot 0,9 procent in 2010. Dit komt vooral doordat de koopkracht van alleenstaanden met alleen AOW in deze periode sterk is verbeterd (zie paragraaf 1.1, figuur 1.1.2). Daarentegen daalde de koopkracht van gepensioneerden in de jaren 2010–2013, terwijl deze in 2014 slechts gering toenam. Mede hierdoor nam het aandeel dat langdurig was aangewezen op een laag inkomen geleidelijk weer toe tot 1,6 procent in 2014.

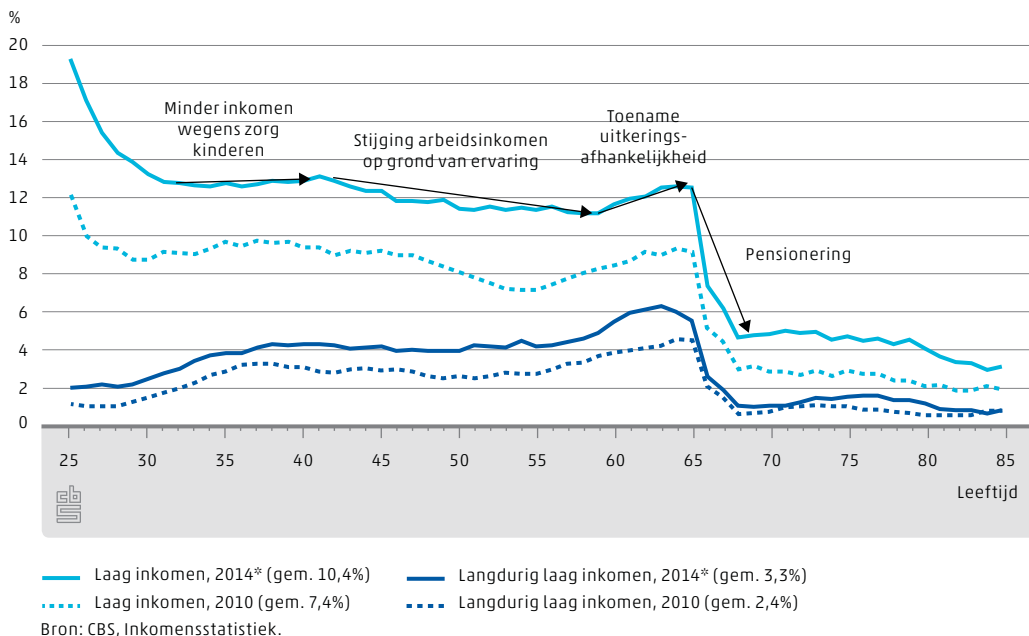
2.3.2 Huishoudens met langdurig laag inkomen naar samenstelling huishouden (selectie)

Risico op armoede vooral bij jongeren toegenomen

De hoogte van het huishoudensinkomen en daarmee het risico op armoede varieert per levensfase. Zo stijgt het arbeidsinkomen aanvankelijk op grond van werkervaring en het aanvaarden van beter betaalde functies. Op latere leeftijd, tussen 55 en 65 jaar, raken echter steeds meer mensen door arbeidsongeschiktheid en werkloosheid afhankelijk van een uitkering. In deze leeftijdsgroep is het aandeel met een laag inkomen dan ook wat hoger. Onder 65-plussers is het aandeel met een laag inkomen het laagst. Dit komt doordat de meeste ouderen naast de AOW een aanvullend (pensioen)inkomen hebben. Bovendien is de koopkracht van ouderen met alleen AOW ten opzichte van 2000 flink gestegen. Tussen 2010 en 2014 steeg het aandeel huishoudens met een laag inkomen van 7,4 procent tot 10,4 procent. Het sterkst was de stijging bij huishoudens met een hoofdkostwinner tot zo'n 30 jaar. Ook onder 65-plussers nam het aandeel met een laag inkomen toe, maar hier was de groei aanzienlijk kleiner dan bij andere leeftijdsgroepen.

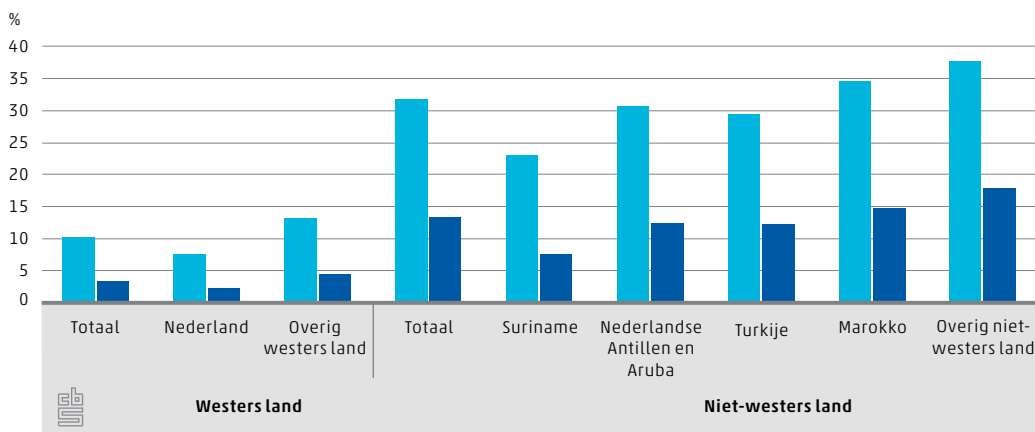
2.3.3 Huishoudens met een laag inkomen naar leeftijd hoofdkostwinner

Hoog aandeel met laag inkomen onder niet-westerse allochtonen

In 2014 had bijna 32 procent van de huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner een laag inkomen. Dit is drie keer zo vaak als gemiddeld en vier keer zo vaak als onder autochtonen. Bij niet-westerse huishoudens heeft het lage inkomen bovendien vaker een aanhoudend karakter. Een langdurig laag inkomen komt bij hen bijna zes keer zo veel voor als onder autochtone Nederlanders. Van de vier traditionele migrantengroepen was het aandeel langdurig lage inkomens met 14,8 procent het grootst bij huishoudens waarvan de hoofdkostwinner een Marokkaanse achtergrond had. Het kleinst was dit aandeel met 7,6 procent onder Surinaamse huishoudens. Het percentage niet-westerse huishoudens dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen, nam tussen 2013 en 2014 toe van 11,5 tot 13,3 procent.

2.3.4 Huishoudens met een laag inkomen naar herkomst hoofdkostwinner, 2014*

Laag inkomen Langdurig laag inkomen

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Inkomenspositie van tweede generatie gunstiger dan van eerste generatie

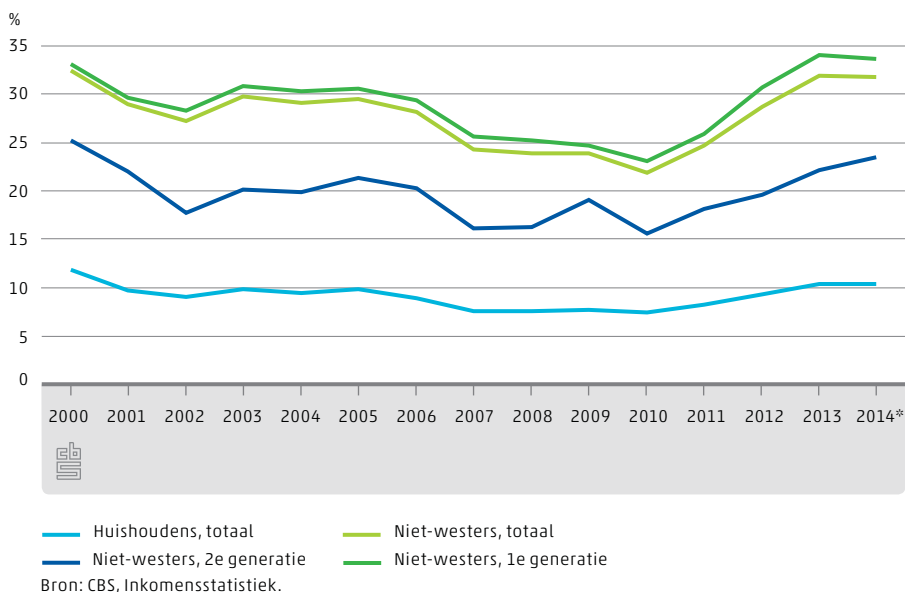
Bijna een op de vijf hoofdkostwinners van niet-westerse huishoudens behoorde in 2014 tot de tweede generatie, dat wil zeggen dat deze persoon zelf in Nederland geboren is. Bij deze nog kleine, maar snelgroeiende groep kwam een laag inkomen in 2014 naar verhouding minder vaak voor dan bij de eerste generatie, die buiten Nederland geboren is: 23,5 tegenover 33,7 procent. Maar ook bij tweede generatie was dit aandeel nog steeds beduidend hoger dan dat bij autochtone huishoudens (7,6 procent).

Kans op armoede onder niet-westerse huishoudens vanaf 2010 fors gestegen

Het percentage lage inkomens onder niet-westerse huishoudens is tussen 2000 en 2010 met ruim 10 procentpunt gekrompen. Vanaf 2010 werd deze daling echter in vier jaar tijd vrijwel volledig teniet gedaan. In 2014 kwam het percentage uit op bijna 32 en was daarmee weer nagenoeg op hetzelfde niveau als in 2000. De schommelingen in het aandeel lage inkomens zijn bij niet-westerse huishoudens duidelijk groter dan gemiddeld. Doordat het om een betrekkelijk jonge groep met relatief weinig 65-plussers gaat, speelt de conjunctuur een belangrijke

rol bij de ontwikkeling van het aandeel met een laag inkomen. De dynamiek van werk naar uitkering en omgekeerd is bij niet-westerse alloctonen groter dan bij autoctonen, vooral onder de jongeren. In economisch mindere tijden (2005, 2009 en 2011–2014) neemt het percentage met een laag inkomen dan ook sterker toe dan gemiddeld, terwijl het in economisch gunstigere tijden (2006–2007) juist harder afneemt.

2.3.5 Niet-westerse huishoudens met een laag inkomen naar generatie hoofdkostwinner

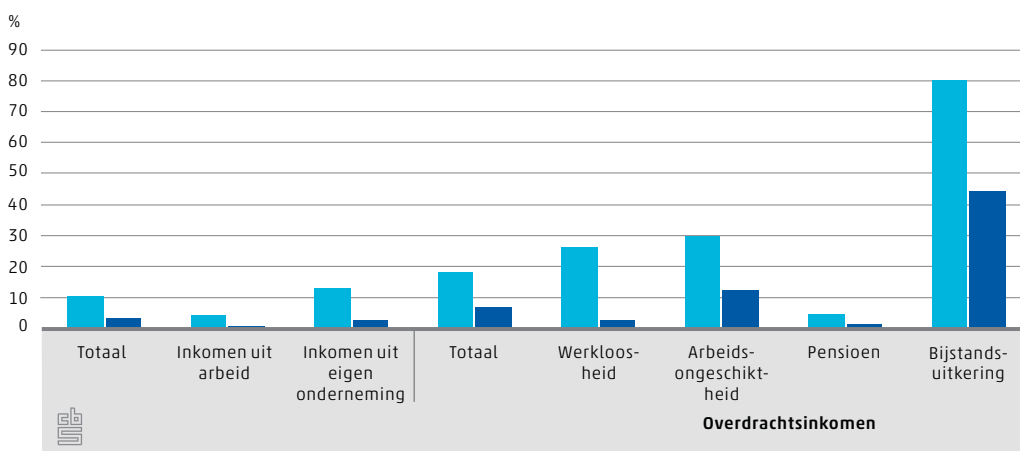
Bijstandsontvangers lopen het meeste risico op armoede

Een laag inkomen komt relatief het meest voor bij huishoudens met een uitkering. Zo hebben huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, doorgaans een laag inkomen, tenzij zij een deel van het jaar bijvoorbeeld nog loon of een werkloosheidsuitkering ontvangen hebben of naast hun uitkering konden beschikken over neveninkomsten. Acht op de tien huishoudens die voornamelijk van een bijstandsuitkering moesten rondkomen, hadden in 2014 een laag inkomen. Bij hen heeft een laag inkomen bovendien betrekkelijk vaak een langdurig karakter. Ook onder ontvangers van een werkloosheidsuitkering of arbeidsongeschiktheidsuitkering lag het aandeel huishoudens met een laag inkomen met respectievelijk 26,2 en 29,5 procent ruim boven het gemiddelde.

Van alle huishoudens met een overdrachtsinkomen als belangrijkste inkomensbron, hebben de pensioenontvangers nog de meest gunstige positie. Met een aandeel van nog geen 5 procent was hun armoederisico niet veel hoger dan bij werknemershuishoudens.

In 2010–2014 is het risico op armoede voor ontvangers van een uitkering in die jaren flink gestegen. Bij bijstandsonvangers steeg het percentage huishoudens met een laag inkomen in deze periode met 16 procentpunt. Bij arbeidsongeschikten bedroeg de toename bijna 10 procentpunt en bij werklozen 8 procentpunt.

2.3.6 Huishoudens met een laag inkomen naar voornaamste inkomensbron, 2014*

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

44% van de bijstandshuishoudens had in 2014 al vier jaar of langer een laag inkomen

Ook werkenden met laag inkomen

Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2014 alleen zelfstandigen met een aandeel van 12,8 procent bovengemiddeld vaak een laag inkomen. Het gaat dan om zelfstandigen die slechts een geringe winst boekten of met een verlies te kampen hadden. Een lage winst bij ondernemers (of een laag loon bij werknemers) is niet altijd de enige oorzaak van een laag inkomen. Negatieve inkomsten uit vermogen, zoals betaalde hypotheekrente, kunnen ook een rol spelen (Bos, 2013). Over het algemeen heeft een laag inkomen bij zelfstandigen geen langdurig karakter. Slechts 2,5 procent had in 2014 vier jaar of langer een laag inkomen. Dit percentage was niet veel hoger dan in 2013, maar lag wel een half procentpunt boven dat van 2011. Onder huishoudens met loon als voornaamste inkomensbron, komt een laag inkomen relatief weinig voor. In 2014 moest – net als in 2013 – 4,2 procent van de werknemershuishoudens van een laag inkomen rondkomen, terwijl 0,9 procent vier jaar of langer een dergelijk inkomen had.

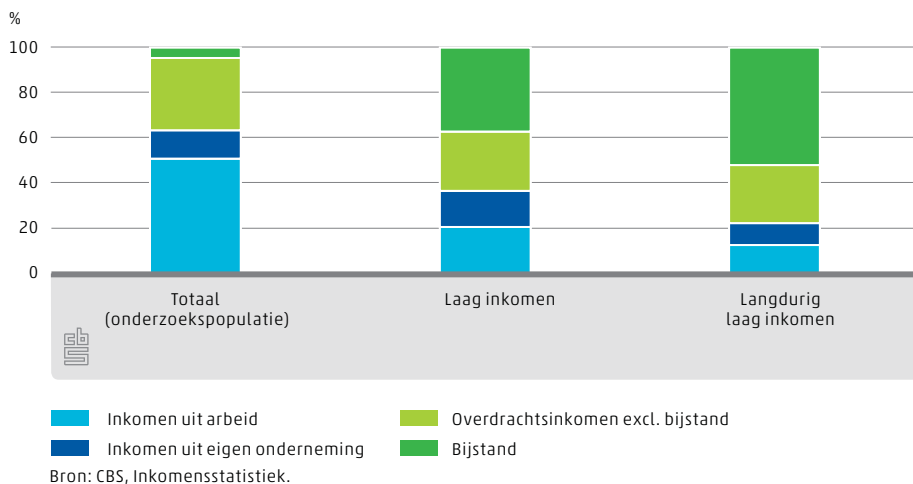
Een op de vijf huishoudens met langdurig laag inkomen heeft inkomen uit werk

Van de ruim 7 miljoen huishoudens ontleent 63 procent hun inkomen vooral aan betaald werk. Ofschoon een laag inkomen bij werkenden naar verhouding weinig voorkomt, vormen zij, vanwege hun omvang, een grote groep onder de huishoudens met een laag inkomen. Van alle huishoudens met risico op armoede heeft 36 procent inkomen uit loon of de eigen onderneming als belangrijkste inkomensbron; in de groep met langdurig risico op armoede is dit 22 procent.

Bijstandsontvangers grootste groep onder de langdurig lage inkomens

Huishoudens van uitkerings- en pensioenontvangers vormen niettemin de meerderheid zowel in de groep met een laag inkomen als in de groep met een langdurig laag inkomen. Bijstandsontvangers zijn goed voor ruim de helft van de huishoudens met een langdurig laag inkomen, terwijl arbeidsongeschikten, werklozen en gepensioneerden hier samen een kwart van uitmaken.

2.3.7 Huishoudens naar voornaamste inkomensbron, 2014*

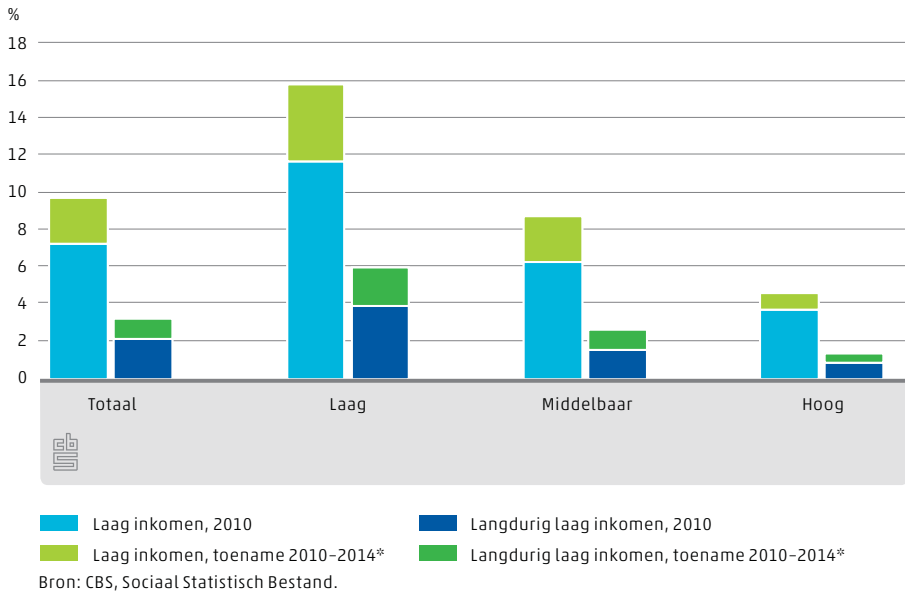

Hogere kans op armoede voor lager opgeleiden

Van de huishoudens met een laagopgeleide hoofdkostwinner heeft 15,8 procent een laag inkomen, Dit aandeel is aanmerkelijk hoger dan bij huishoudens met een middelbaar (8,7 procent) of hoogopgeleide hoofdkostwinner (4,6 procent). Vergelijkbare verschillen doen zich voor bij huishoudens met een langdurig laag inkomen.

Onder laagopgeleiden is het aandeel met een langdurig laag inkomen de afgelopen jaren het sterkst gestegen. Het percentage liep op van 3,9 in 2010 naar 5,2 in 2013 en 5,9 in 2014. Van de huishoudens met langdurig een laag inkomen heeft 55 procent een hoofdkostwinner met een lagere opleiding.

2.3.8 Huishoudens met een laag inkomen naar opleidingsniveau hoofdkostwinner

55% van de langdurig lage inkomens was laagopgeleid in 2014

3.

Kans op armoede bij personen

Dit hoofdstuk handelt over personen die behoren tot een huishouden met een laag inkomen. Hoeveel zijn het er en hoe is de ontwikkeling van dit aantal geweest? Lopen vrouwen meer risico op armoede dan mannen? In welke mate betreft het kinderen? Hoe zit het met de dynamiek van armoede: hoeveel personen stromen jaarlijks in en uit de groep met een laag inkomen? Heb je een grotere kans op armoede als je ouders vroeger een laag inkomen hadden?

3.1 Personen met kans op armoede, risicogroepen

Aantal personen met langdurig een laag inkomen in 2014 sterker gestegen dan in 2013

Zo'n 734 duizend huishoudens hadden in 2014 een laag inkomen. Gemiddeld bestonden deze huishoudens uit bijna twee personen. In 2014 moesten dus 1,5 miljoen mensen (9,2 procent van de bevolking) van een laag inkomen rondkomen. Dat zijn er 27 duizend meer dan in 2013. Een jaar eerder bedroeg de toename nog 106 duizend personen. In 2014 behoorden 426 duizend personen (2,9 procent van de bevolking) ten minste vier jaar achtereen tot de groep met een laag inkomen. Dit waren er 52 duizend meer dan in 2013. Deze toename was daarmee groter dan in 2013, toen de stijging 42 duizend bedroeg.

3.1.1 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

	Personen, totaal	In huishouden met laag inkomen		In huishouden met langdurig laag inkomen	
	x 1 000		%	x 1 000	%
Totaal					
2000*	14 960	1 558	10,4	546	4,1
2001	15 132	1 256	8,3	452	3,4
2002	15 266	1 237	8,1	416	3,1
2003	15 279	1 343	8,8	420	3,1
2004	15 303	1 313	8,6	394	2,9
2005	15 298	1 339	8,8	394	2,9
2006	15 468	1 199	7,8	370	2,7
2007	15 547	1 057	6,8	339	2,4
2008	15 649	1 049	6,7	320	2,3
2009	15 708	1 079	6,9	314	2,2
2010	15 724	1 037	6,6	295	2,1
2011	15 811	1 141	7,2	306	2,1
2012	15 873	1 293	8,1	332	2,3
2013	15 869	1 429	9,0	374	2,6
2014*	15 851	1 457	9,2	426	2,9
2015 (raming)	15 919	1 415	8,9	.	.
2016 (raming)	15 988	1 399	8,8	.	.
Vrouw					
2000*	7 535	873	11,6	335	5,0
2005	7 715	739	9,6	221	3,2
2010	7 923	546	6,9	157	2,2
2013	7 994	754	9,4	201	2,7
2014*	7 986	768	9,6	230	3,1
Minderjarig kind					
2000*	3 265	489	15,0	154	5,6
2005	3 331	423	12,7	122	4,3
2010	3 353	314	9,4	95	3,2
2013	3 307	410	12,4	115	3,9
2014*	3 259	421	12,9	131	4,5

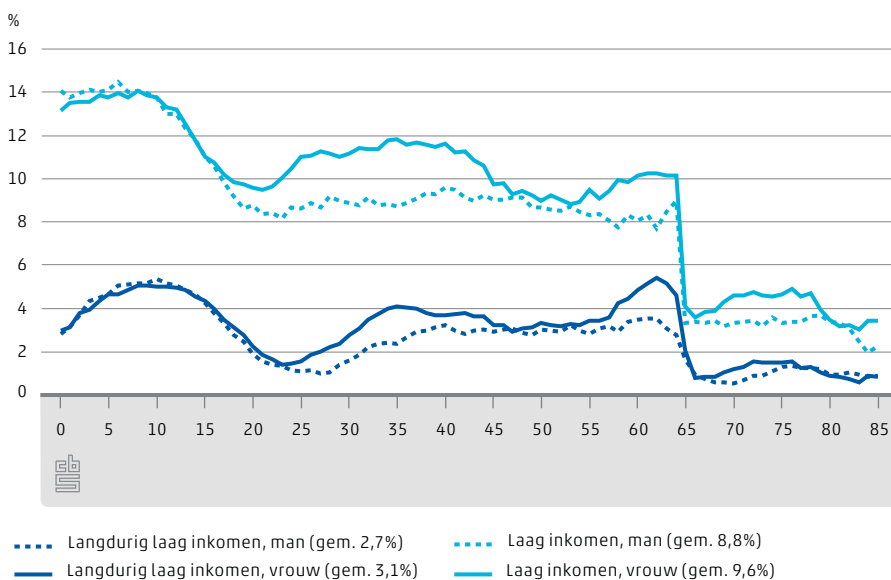
Bron: CBS, Inkomensstatistiek 2000-2014; CPB, raming 2015-2016.

Aandeel van vrouwen met laag inkomen sinds 2009 niet verder gedaald

Het aantal vrouwen met risico op armoede daalde tussen 2000 en 2010 gestaag van 873 duizend naar 546 duizend. Vervolgens steeg dit aantal met 222 duizend weer fors tot 768 duizend in 2014. Het aantal vrouwen met een langdurig laag

inkomen laat een vergelijkbare ontwikkeling zien. Na tien opeenvolgende jaren van daling steeg het aantal van 157 duizend in 2010 naar 230 duizend in 2014. Deze ontwikkeling valt samen met de toename van het aantal eenoudergezinnen dat langdurig van een laag inkomen moest rondkomen (zie paragraaf 2.3). De daling tussen 2000 en 2010 komt vooral doordat het risico op (langdurige) armoede in de twee groepen waarin vrouwen sterk vertegenwoordigd zijn, eenoudergezinnen en oudere alleenstaanden, in deze periode sterk is afgenomen. Het aandeel vrouwen met risico op armoede was in 2014 met 9,6 procent hoger dan bij mannen (8,8 procent). Vrouwen vormden dan ook een meerderheid (52,7 procent) in huishoudens met een laag inkomen. Nadat deze meerderheid aanvankelijk flink slonk, van 56 procent in 2000 tot 52,7 procent in 2009, bleef dit aandeel tussen 2009 en 2013 vrijwel stabiel. De oververtegenwoordiging van vrouwen in de bevolking met (langdurig) een laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroepen 20–44 jaar en rond 60 jaar. In beide levensfasen hebben vrouwen een hogere kans op armoede dan mannen als ze zonder partner leven. Dit man-vrouwverschil ontstaat hoofdzakelijk door alleenstaanden en eenoudergezinnen: bij huishoudens met een paar verkeren man en vrouw immers in dezelfde inkomenspositie. Bij hen leidt alleen het leeftijds onderscheid tot verschillen in het aandeel per leeftijdscategorie.

3.1.2 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen naar leeftijd en geslacht, 2014*

131 duizend kinderen in gezin met langdurig risico op armoede in 2014

Het risico op armoede loopt sterk uiteen naar leeftijd. Terwijl ruim 9 procent van de gehele bevolking in 2014 tot de groep met een laag inkomen behoorde, gold dit voor bijna 13 procent van de minderjarige kinderen. In 2014 hadden 421 duizend minderjarige kinderen kans op armoede. Dat zijn er 11 duizend meer dan in 2013. Wel ligt dit aantal nog steeds een stuk lager dan rond de eeuwwisseling, toen bijna 490 duizend minderjarige kinderen opgroeiden in een huishouden met een laag inkomen. De oververtegenwoordiging van kinderen is voor een groot deel toe te schrijven aan de grote kans op armoede voor eenoudergezinnen.

Kinderen zijn ook oververtegenwoordigd onder de bevolking die langdurig van een laag inkomen moet leven: in 2014 was hun aantal 131 duizend (4,5 procent). Dit zijn er 16 duizend meer dan in 2013. In 2014 groeide bijna de helft van deze kinderen op in een bijstandsgesin, terwijl bij ruim een derde van deze kinderen betaald werk de belangrijkste inkomensbron vormde van het huishouden waarvan zij deel uitmaakten.

De oververtegenwoordiging van minderjarige kinderen in de groep met een (langdurig) laag inkomen manifesteert zich het sterkst in de leeftijdsgroep van 5-10 jaar. Het risico op armoede van inwonende kinderen neemt naarmate ze ouder zijn steeds verder af. Doordat er bij oudere kinderen meer tijd vrijkomt voor de ouder(s) om te gaan werken, stijgt het huishoudensinkomen en daalt de kans op armoede.

Sinds 2011 forse toename van risico op armoede onder niet-westerse allochtonen

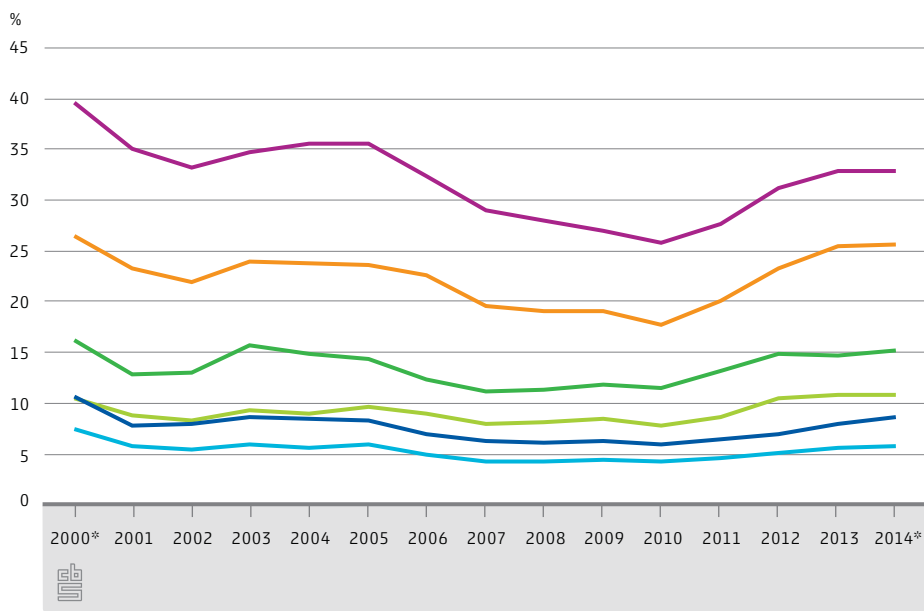
Een laag inkomen komt bij niet-westerse allochtonen relatief veel voor. In 2014 gold dit voor ruim een kwart van de volwassenen en voor een derde van de minderjarige kinderen. Voor beide groepen is dit aandeel circa vier maal zo hoog als bij autochtone Nederlanders. Ook onder westerse allochtonen komt een laag inkomen betrekkelijk vaak voor: dit aandeel is voor zowel volwassenen als minderjarige kinderen twee keer zo hoog als voor autochtonen.

Bij alle onderscheiden herkomstgroeperingen lag het percentage met een laag inkomen in 2010 een stuk lager dan in 2000, terwijl het in de jaren 2011-2014 door de economische malaise weer steeg. Bij niet-westerse allochtonen komt deze ontwikkeling het meest geprononceerd tot uitdrukking. Zo daalde het aandeel minderjarige kinderen van niet-westerse herkomst dat in een huishouden met een laag inkomen opgroeide, tussen 2000 en 2010 per saldo met bijna 15 procentpunt. Tussen 2010 en 2014 nam het echter weer met 7 procentpunt toe.

Bij westerse allochtonen is weliswaar een vergelijkbare ontwikkeling te zien, maar bij hen lag het aandeel voor volwassenen en voor minderjarige kinderen in 2014 respectievelijk net boven en net onder dat van 2000. Deze uitkomsten hangen mede samen met de verandering in de samenstelling van de groep westerse allochtonen door immigratie uit nieuwe EU-lidstaten met een forse toestroom uit Polen en in mindere mate uit Bulgarije en Roemenië.

3.1.3 Minderjarige kinderen en volwassenen in huishoudens met een laag inkomen naar herkomst

- Autochtoon, volwassen
- Autochtoon, minderjarig kind
- Westers allochtoon, volwassen
- Westers allochtoon, minderjarig kind
- Westers allochtoon, minderjarig kind
- Westers allochtoon, volwassen

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

3.2 Dynamiek van armoede

Kans op armoede: doorstroom in 2014 sinds 2000 nog niet zo hoog geweest

De koopkracht van huishoudens kan door diverse oorzaken veranderen. Inflatie holt de koopkracht uit maar een stijging van het loon zorgt doorgaans voor meer koopkracht. Van degenen die beter betaald werk vinden of gaan samenwonen stijgt het inkomen ook. Wie echter werkloos wordt of gaat scheiden gaat er veelal aanzienlijk in inkomen op achteruit. Deze dynamiek in het inkomen brengt jaarlijks een grote in- en uitstroom op gang in en uit de groep met een laag inkomen. Gemiddeld over de jaren 2001–2014 bedroeg de jaarlijkse in- en uitstroom ruim veertig procent van de totale bevolking met kans op armoede. Bijna zes op de tien personen waren doorstromers: ze maakten minstens twee jaar achtereen deel uit van de groep met een laag inkomen. In de periode 2000–2014 bereikte de doorstroom in 2010 zijn laagste stand (601 duizend personen). Daarna nam deze groep doorstromers elk jaar fors toe. Hun aantal piekte in 2014 (930 duizend personen). Deze ontwikkeling valt samen met de eerder vastgestelde toename in het aantal personen dat vier jaar en langer achtereen te maken had met kans op armoede (zie paragraaf 3.1).

In de jaren 2003, 2005, 2009 en 2011–2014 was de instroom groter dan de uitstroom. Per saldo steeg daardoor de absolute omvang van de groep. Verreweg de grootste netto toename (met 152 duizend personen) vond plaats in 2012. De grote instroom in 2011 en 2012 ging vergezeld van een relatief geringe uitstroom. In 2011 was de uitstroom met 396 duizend mensen het laagst sinds 2001. Onder de instromers bevinden zich personen die in recente jaren al een laag inkomen hadden. Jaarlijks gaat het daarbij om zo'n 30 procent van de totale instroom. Zo moesten van de ruim half miljoen mensen die zich in 2014 bij de groep met kans op armoede voegden, er 131 duizend ook twee of drie jaar eerder al van een laag inkomen rondkomen.

3.2.1 Stand en stromen van personen met een laag inkomen

	Stand, voorgaand jaar	Uitstroom (-)	Doorstroom	Instroom (+)		Stand, lopend jaar
				totaal	terugval ¹⁾	
	x 1 000					
2001	1559	750	808	448	139	1256
2002	1256	516	740	496	174	1237
2003	1237	438	798	545	170	1343
2004	1343	565	778	535	145	1313
2005	1313	534	779	559	164	1339
2006	1339	608	731	468	159	1199
2007	1199	543	656	401	132	1057
2008	1057	436	621	428	136	1049
2009	1049	439	610	469	129	1079
2010	1079	478	601	436	126	1037
2011	1037	396	641	500	151	1141
2012	1141	415	726	567	145	1293
2013	1293	443	850	579	158	1429
2014*	1429	499	930	526	131	1457
	% ²⁾					
2001-2014	100	41	60	40	12	100

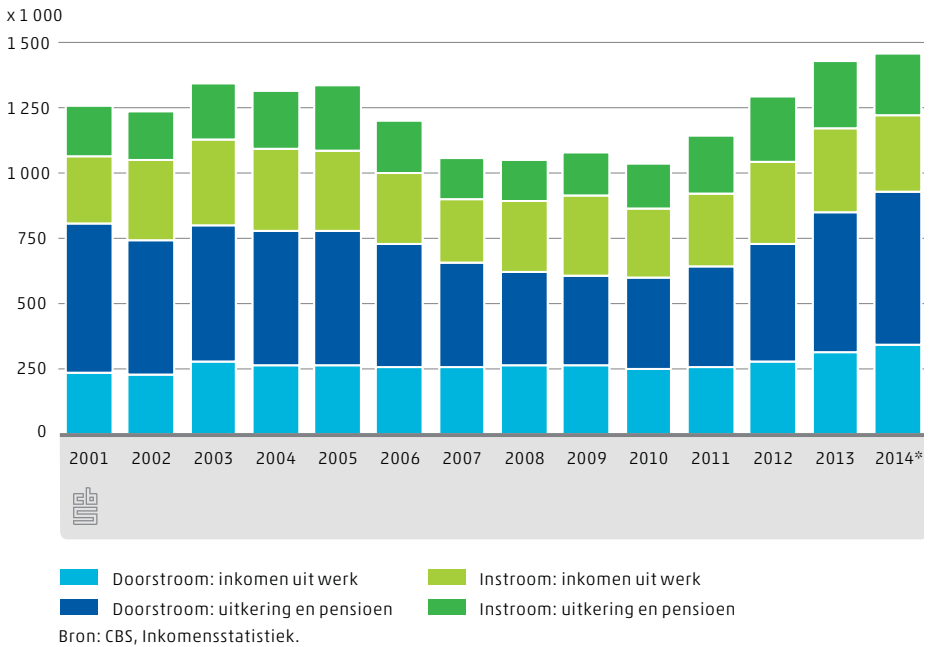
Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

- ¹⁾ Personen die opnieuw onder de lage-inkomensgrens zijn gekomen, nadat zij twee of drie jaar eerder ook een laag inkomen hadden.
- ²⁾ Gemiddeld percentage over de periode 2001-2014. De uitstroom is hierbij gerelateerd aan de stand van het voorafgaande jaar, de doorstroom en instroom aan de stand van het lopende jaar.

Sterke toename van uitkeringsontvangers in de doorstroom

Doorstromers en instromers verschillen qua inkomensachtergrond. Onder de instromers zijn de mensen die deel uitmaken van huishoudens met een inkomen uit arbeid of eigen onderneming oververtegenwoordigd. Wel is het aandeel van mensen met inkomen uit werk in de instroom tussen 2010 en 2014 iets gedaald ten koste van de groep met een uitkering of pensioen. Bij de doorstromers domineren door de jaren heen juist de mensen die afhankelijk zijn van een uitkering of pensioen. Hun aandeel in de totale doorstroom is tussen 2010 en 2014 gestegen. Het totaal van doorstroom en instroom (het betreft hierbij dus het totaal van de personen met een laag inkomen), laat tussen 2010 en 2014 dan ook een lichte stijging zien van het aandeel met vooral een uitkering of pensioen.

3.2.2 Doorstroom en instroom van personen met een laag inkomen naar voornaamste inkomensbron van het huishouden

3.3 Laag inkomen voor meerdere generaties?

In hoeverre lopen mensen die opgroeiden in een gezin met een (langdurig) laag inkomen zelf later ook meer risico op armoede? Of wordt dit risico vooral bepaald door bijvoorbeeld het opleidingsniveau, de huishoudenspositie en de sociaaleconomische positie van de persoon zelf?

Onderzoeksmethode

Om de samenhang in het armoederisico van twee opeenvolgende generaties na te gaan, is gebruik gemaakt van de bestanden van het Inkomenspanelonderzoek (IPO). De gegevens over de inkomenspositie van steekproefpersonen uit het IPO 2013 zijn gekoppeld aan die van hun ouders uit 1989. Aangezien het IPO in de drie jaren vóór 1989 niet uitgevoerd werd, hebben de cijfers over de langdurige lage inkomens van ouders betrekking op de jaren 1989 tot en met 1992. Bij ongeveer de helft van de steekproefpersonen uit een laag-inkomensgezin was er gedurende deze hele periode sprake van een inkomen onder de lage-inkomensgrens.

Vanwege de onderlinge vergelijkbaarheid van de gezinssituaties in 1989 en 2013 zijn voor het onderzoek alleen personen geselecteerd die in 1989 thuiswonend minderjarig kind waren en in 2013 hoofdkostwinner of partner van de hoofdkostwinner. Dit leverde een steekproefpopulatie op van 10 741 personen.

Deze groep vormt een representatieve afspiegeling van de bevolking van 24 tot 42 jaar oud die in 2013 al minimaal 24 jaar in Nederland woont.

Een steekproefpersoon was in 2013 gemiddeld 32 jaar oud en in 1989 gemiddeld 8 jaar. In 1989 bedroeg de gemiddelde leeftijd van het hoofd van het gezin 38 jaar.

Armoederisico hangt beperkt samen met inkomenspositie ouders

Van de personen die opgroeiden in een gezin dat in 1989 moest rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens maakte 17 procent in 2013 deel uit van een huishouden met eveneens een laag inkomen. Dat is ruim twee keer zo vaak als bij degenen van wie de ouders destijds een hoger inkomen hadden (8 procent). Ook was er bij hen vaker sprake van een langdurig laag inkomen: 3 procent versus 1 procent. Bij personen uit gezinnen die vier jaar achtereen (1989–1992) kampten met een laag inkomen, is de relatie met de ongunstige inkomenspositie van de ouders iets sterker: 20 procent had in 2013 een laag inkomen, terwijl 4 procent dit al vier jaar of langer had.

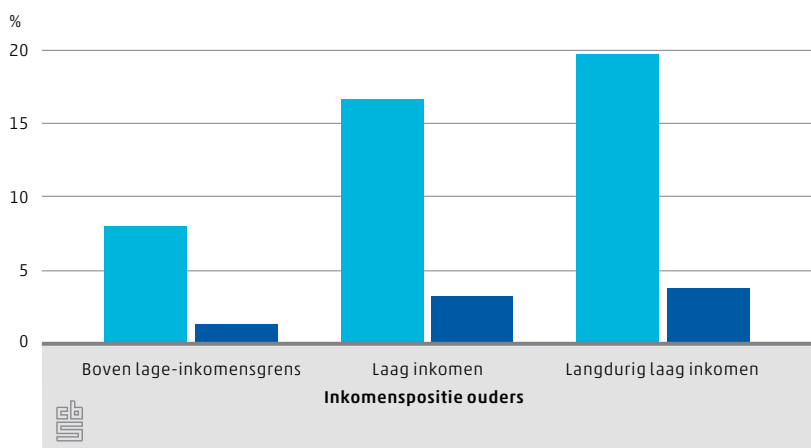
Er is dus een verband tussen een (langdurig) laag inkomen van ouders en dat van kinderen. De relatie is echter beperkt. Veruit de meeste personen uit gezinnen met een laag of langdurig laag inkomen in 1989 (83 respectievelijk 80 procent)

maakten zelf immers 24 jaar later deel uit van een huishouden met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Deze bevinding is in lijn met die uit eerdere CBS-onderzoeken naar inkomensmobiliteit tussen generaties (Kösters en Otten, 2007; Van den Brakel en Moonen, 2013; CBS, 2014).

17% van de mensen uit een laag-inkomensgezin (1989) had in 2013 zelf ook een laag inkomen

3.3.1 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen in 2013 naar inkomenspositie ouders in 1989

■ Laag inkomen in 2013 ■ Langdurig laag inkomen in 2013

Bron: CBS, Inkomenspanelonderzoek.

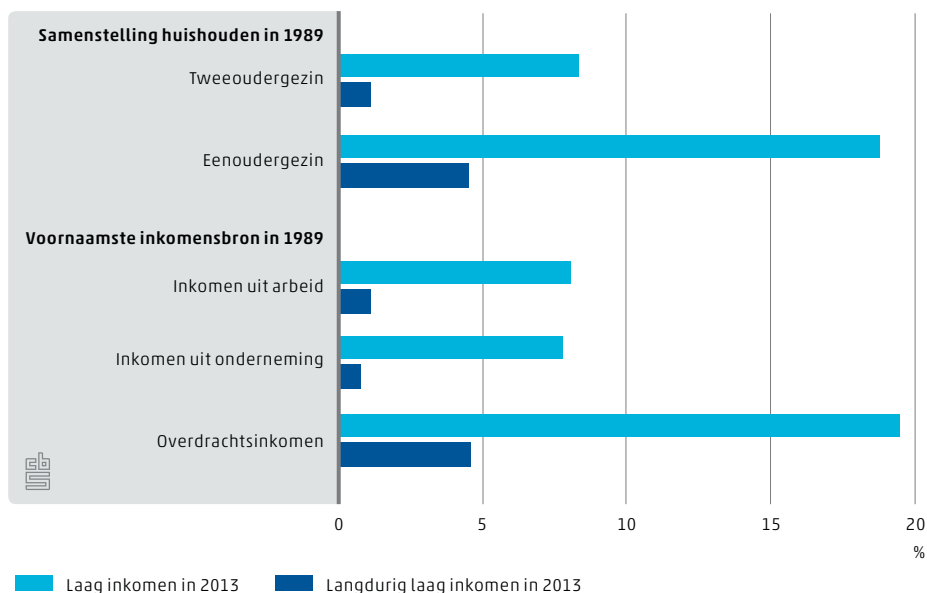
Vaker laag inkomen na opgroeien in eenouder- of uitkeringsgezin

Behalve naar de inkomenssituatie is ook gekeken naar de samenstelling en de voornaamste inkomensbron van het gezin in 1989. Personen die in een eenoudergezin opgroeiden, liepen later een ruim twee keer zo hoog risico op een laag inkomen dan personen afkomstig uit tweoudergezinnen. Ook een

uitkerings situatie tijdens de kinderjaren blijkt minder perspectieven te bieden voor de eigen financiële toekomst: van de mensen uit een uitkeringsgezin had 19 procent later een laag inkomen, tegenover 8 procent van degenen uit een werknemers- of ondernemersgezin.

Eenoudergezinnen en uitkeringsontvangers zijn oververtegenwoordigd in de groep met een laag inkomen. Uit een studie van Van Gaalen, Van den Brakel en Eenkhoorn (2015) kwam ook naar voren dat personen die opgroeiden in een uitkeringsgezin zelf later vaker dan gemiddeld een uitkering ontvingen.

3.3.2 Personen in huishoudens met een (langdurig) laag inkomen in 2013 naar samenstelling huishouden¹⁾ en voornaamste inkomensbron ouders in 1989

Bron: CBS, Inkomenspanelonderzoek.

¹⁾ Tot twee- respectievelijk eenoudergezinnen zijn ook twee- respectievelijk eenoudergezinnen met een andere inwonende volwassene gerekend. Minder dan 1 procent van de huishoudens bestond uit twee gezinnen. Deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Ongeacht achtergrondkenmerken meer risico op armoede

Betrekken we achtergrondkenmerken van de personen zelf – opleidingsniveau, huishoudenspositie en sociaaleconomische positie – in de analyses dan blijkt dat ongeacht deze kenmerken het aandeel dat deel uitmaakt van een huishouden met risico op armoede altijd hoger is wanneer de ouders vroeger een laag inkomen

hadden. Een uitzondering vormen de zelfstandigen bij wie de inkomenspositie van de ouders niet – significant – uitmaakt.

3.3.3 Personen in huishoudens met een laag inkomen in 2013 naar achtergrondkenmerken en naar inkomenspositie ouders in 1989

	Inkomenspositie ouders in 1989	
	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen
	%	
Totaal personen	8	17
Achtergrondkenmerken		
<i>Opleidingsniveau</i>		
Laag	23	27
Middelbaar	9	15
Hoog	5	11
<i>Huishoudenspositie¹⁾</i>		
Alleenstaand	13	25
Partner in paar zonder kinderen	2	4
Partner in paar met kinderen	5	10
Alleenstaande ouder	29	43
<i>Sociaaleconomische positie</i>		
Werknemer	3	6
Zelfstandige	16	22
Uitkeringsontvanger	47	60
Geen inkomen	14	18

Bron: CBS, Inkomenspanelonderzoek en Sociaal Statistisch Bestand.

¹⁾ Exclusief overige huishoudensposities.

De kans op armoede is daarnaast steeds het hoogst in de traditionele risicogroepen. Uitkeringsontvangers afkomstig uit gezinnen die vroeger van een laag inkomen moesten rondkomen, spannen de kroon met een aandeel van 60 procent, gevolgd door alleenstaande ouders (43 procent), laagopgeleiden (27 procent) en alleenstaanden (25 procent).

Ook bij hoogopgeleiden maakt de inkomenspositie van ouders uit

Hoogopgeleiden lopen een betrekkelijk laag risico op armoede, maar de samenhang met de financiële thuissituatie is bij hen wel sterker dan gemiddeld. Zij die opgroeiden in een laag-inkomensgezin hebben 2,2 keer zo vaak een laag inkomen als degenen uit een gezin met een hoger inkomen. Opvallend is dat ze bijna net zo vaak werkzaam zijn (rond de 95 procent), maar dat hoogopgeleiden uit een laag-inkomensgezin gemiddeld minder verdienen.

Bij laagopgeleiden is de relatie tussen de eigen inkomenspositie en die van de ouders juist vrij zwak. Hoewel laagopgeleiden uit een laag-inkomensgezin minder vaak werken dan laagopgeleiden uit een gezin met een hoger inkomen, is het verschil tussen inkomen uit werk en inkomen uit een uitkering bij deze groep niet groot.

4.

De sociale context

van armoede

In dit hoofdstuk staat de samenhang tussen inkomen en leefsituatie centraal. Meer in het bijzonder wordt ingezoomd op de mate waarin een laag inkomen samengaat met sociale scheidslijnen, crimineel gedrag, een slechtere gezondheid, een ongezonde leefstijl en lagere kwaliteit van wonen. In hoeverre werkt een laag inkomen door op het vertrouwen in de samenleving? Hoe maatschappelijk actief zijn mensen met een laag inkomen? In hoeverre bestaat er een relatie met het plegen van delicten en met slachtofferschap van criminaliteit? Hoe staat het met de gezondheid en met roken, drinken en overgewicht in de lagere inkomensgroepen? Bij welke groepen zijn de zorgkosten het hoogst? Zijn er verschillen naar inkomenspositie op het vlak van wonen en de kwaliteit van de leefomgeving?

4.1 Participatie en vertrouwen

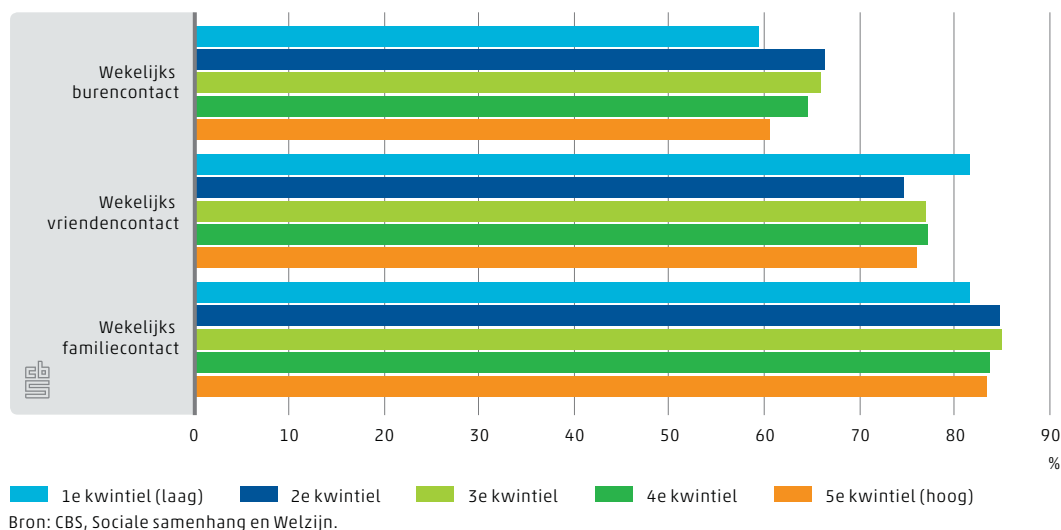
Sinds de Troonrede van 2013 is er veel aandacht voor de 'participatiesamenleving'. De overheid legt steeds meer taken en verantwoordelijkheden bij de burger. Hij of zij wordt geacht sociaal actief te zijn en in die rol sociale contacten aan te houden, anderen hulp te bieden, zich in te zetten als vrijwilliger en deel te nemen aan het verenigingsleven. Voor de sociale samenhang in een samenleving is behalve meer of minder actief meedoen ook het vertrouwen van de burger in medemens en instituties bepalend. Geen of geringe tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen in 'meedoen' en 'vertrouwen' wijzen op sterke eensgezindheid over normen en waarden en op onderling begrip. Grotere tegenstellingen duiden op minder eendracht of verbrokkeling van de sociale samenhang. Vooral opleiding zorgt voor tegenstellingen: hoger opgeleiden doen 'meer mee' en hebben bovenal 'meer vertrouwen' dan lager opgeleiden. Kennis is onmiskenbaar van belang. Dat roept de vraag op of inkomen, die andere belangrijke sociaaleconomische hulpbron, eveneens breuklijnen in de sociale cohesie teweegbrengt.

Meer maatschappelijke participatie bij hoger inkomen

In de periode 2012-2014 heeft 84 procent minstens een keer per week contact met familie buiten het eigen huishouden, 76 procent heeft wekelijks contact met vrienden of bekenden en 64 procent met de burens. Binnen alle inkomenslagen onderhoudt een duidelijke meerderheid sociale contacten. Samen met het hoogste inkomenskwaartiel heeft het laagste kwartiel iets minder vaak burenscontact, terwijl de laagste inkomensgroep wel wat vaker met hun vrienden omgaat. Zo'n 3 procent

heeft geen wekelijks contact met zowel familie, als vrienden of buren. Deze kleine groep, die van sociale contacten is uitgesloten, wordt in alle vijf inkomensgroepen aangetroffen.

4.1.1 Sociale contacten naar inkomenskwintiel, 2012/2014

Een op de drie personen geeft maandelijks hulp aan anderen. Er is nauwelijks een relatie met het inkomen. Bijna de helft van de bevolking zet zich minstens een keer per jaar in als vrijwilliger voor bijvoorbeeld school, sportclub en verpleging. In het laagste kwintiel is 44 procent vrijwilliger, in de hoogste inkomensgroep 55 procent. In het verenigingsleven is het grootste verschil zichtbaar: van de laagste inkomensgroep verrichtte 48 procent activiteiten in een vereniging, van de hoogste 70 procent.

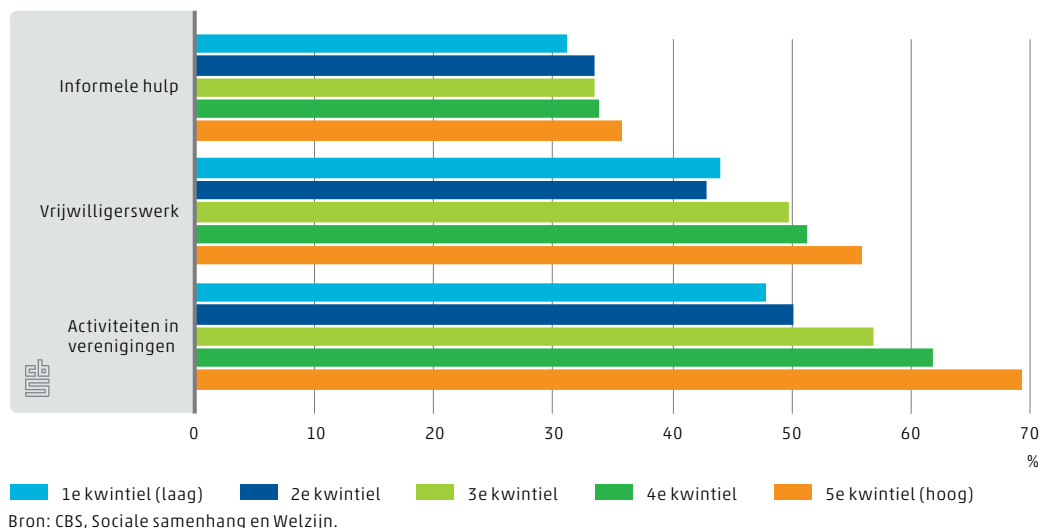
In vergelijking met informele hulp zijn activiteiten binnen organisaties sterker gerelateerd aan inkomen: naarmate het inkomen stijgt, worden er meer vrijwilligers aangetroffen en is een groter deel actief in verenigingsverband. De hogere inkomens beschikken onder meer over meer geld en dat biedt meer mogelijkheden om actief te zijn. Ook kennis is een belangrijke hulpbron: hoe hoger het onderwijsniveau, hoe meer participatie. Bezien binnen de afzonderlijke opleidingsgroepen verdwijnt het verband tussen inkomen en vrijwilligerswerk grotendeels. Dat geeft aan dat vooral opleiding de bepalende factor is en niet inkomen. Voor de deelname aan het verenigingsleven geldt dit niet. Binnen de afzonderlijke opleidingsgroepen is het deel dat actief participeert in verenigingen telkens groter naarmate het inkomen hoger is. Kortom, inkomen is vooral nodig

om deel te nemen aan het verenigingsleven voor de groepen die in mindere mate hun kennis kunnen inzetten om actief te zijn binnen verenigingen.

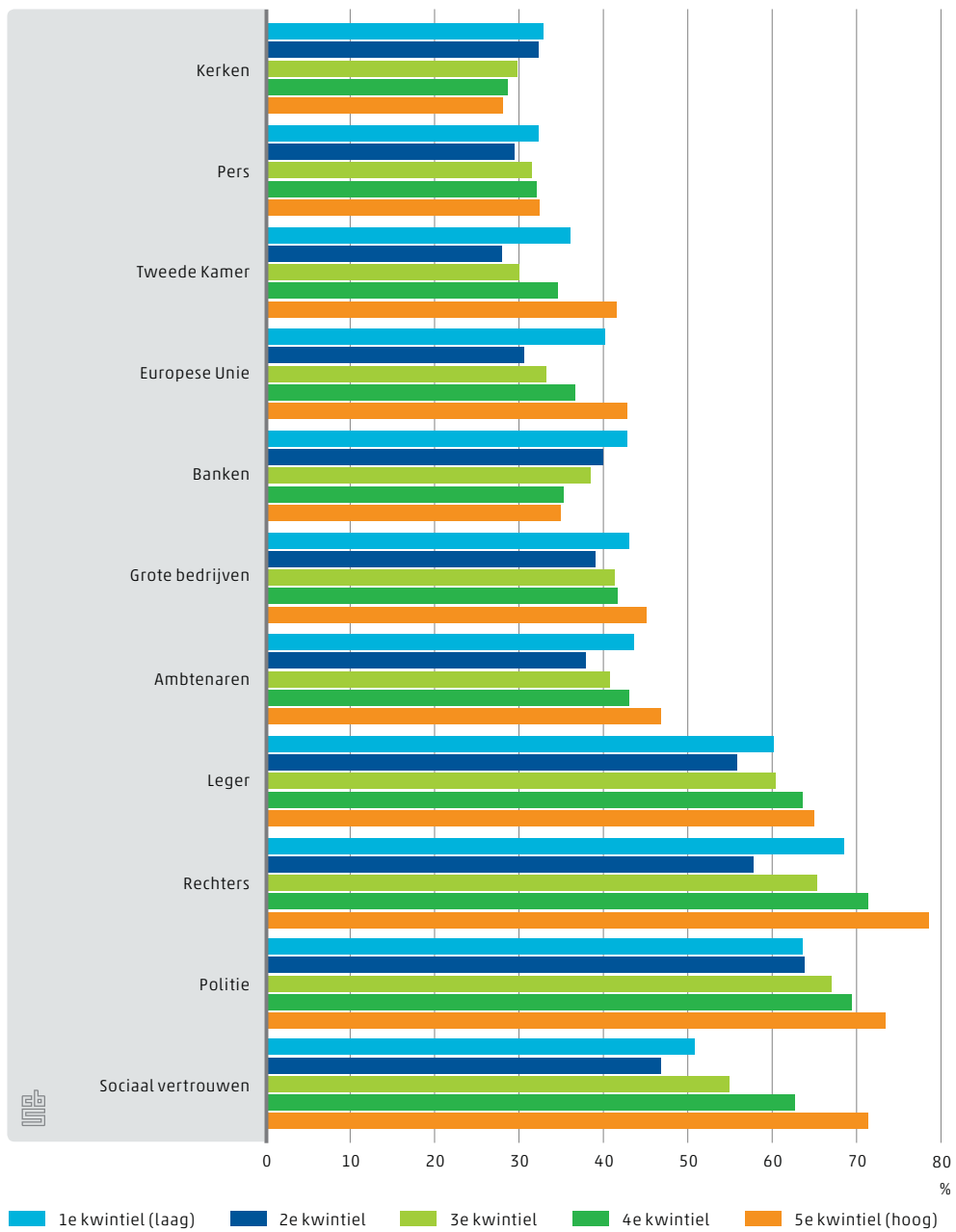
44% in laagste inkomensgroep deed in 2012-2014 vrijwilligerswerk

4.1.2 Maatschappelijke activiteiten naar inkomenskwintiel, 2012/2014

Ook is inkomen gerelateerd aan politieke participatie. Naar eigen zeggen heeft 73 procent van het laagste inkomenskwintiel gestemd bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 2012. Met het oplopen van inkomen neemt dit geleidelijk toe tot 90 procent in de hoogste twee kwintielen. Een vergelijkbaar patroon geldt voor de deelname aan politiek activisme – demonstreren, meedoen met handtekeningenacties of het contacteren van een politicus – om de politieke besluitvorming te proberen te beïnvloeden. In het laagste kwintiel is 35 procent in een periode van een jaar minstens een keer politiek actief geweest, in het hoogste kwintiel is dat 53 procent.

4.1.3 Vertrouwen naar inkomenskwintiel, 2012/2014

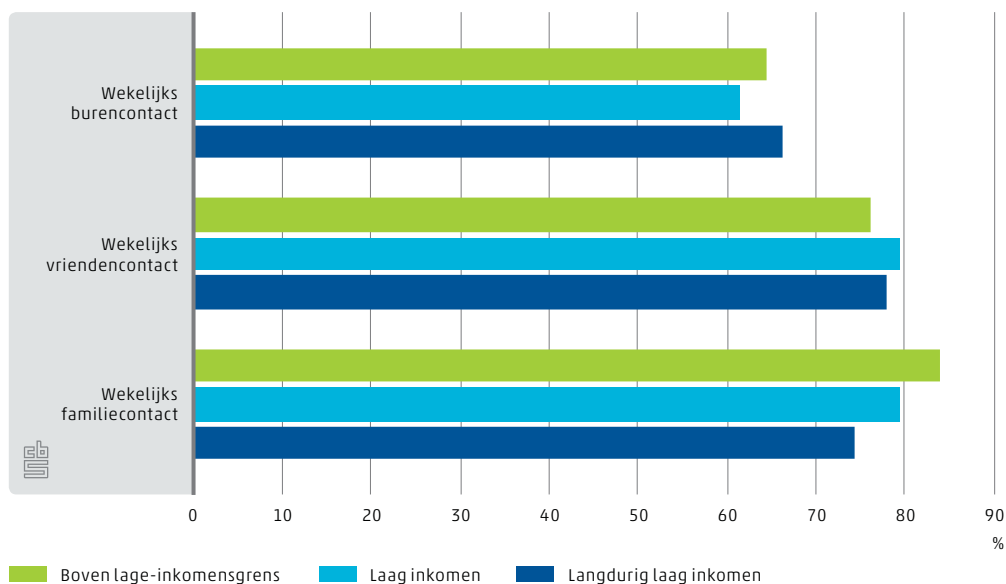
Meer vertrouwen in medemens onder hogere inkomens

Van de bevolking geeft 58 procent aan dat 'andere mensen te vertrouwen zijn', en 42 procent dat 'je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met andere mensen'. Dit sociale vertrouwen is met 71 procent beduidend groter in het hoogste inkomenskwintiel dan in de lagere inkomensgroepen. De hoogte van het inkomen is ook relevant voor het vertrouwen in diverse instituties: het leger, rechters, politie, Tweede Kamer en de Europese Unie. Maar vrijwel altijd is het laagste vertrouwen voorbehouden voor het tweede inkomenskwintiel, en niet het laagste kwintiel; dit komt mede door het verschil in samenstelling van deze beide kwintielgroepen (zie bijlage B). Daarna neemt in hogere inkomensgroepen het vertrouwen toe. Voor het vertrouwen in banken en kerken geldt de omgekeerde relatie: hoe hoger het inkomen, hoe meer wantrouwen. Opleiding is ook zeer onderscheidend bij het vertrouwen: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer vertrouwen. Meestal is de relatie tussen inkomen en het vertrouwen minder sterk binnen de opleidingsgroepen. Zo vermindert het totale verschil van meer dan 20 procentpunt bij het sociaal vertrouwen tussen de lagere inkomenskwintielen en het hoogste kwintiel, tot zo'n 15 procentpunt onder de laagst opgeleiden (basisonderwijs en vmbo-ers) en zelfs tot zo'n 7 procentpunt onder de andere, hoger opgeleide, groepen.

Minder vrijwilligers en verenigingsactiviteiten bij een laag inkomen

Personen met een inkomen onder de lage-inkomensgrens hebben iets minder vaak wekelijks contact met familieleden en burens dan personen die over meer inkomen beschikken. Daar staat tegenover dat ze wel iets vaker hun vrienden zien of spreken. De groep met langdurig laag inkomen onderscheidt zich vooral door minder familiecontact. Ook is, met respectievelijk 5 en 6 procent, het deel dat verstoken blijft van een wekelijks contact met zowel familie, als met vrienden en burens iets groter onder de lage en langdurig lage inkomensgroep dan onder de hogere inkomens.

4.1.4 Sociale contacten, 2012/2014

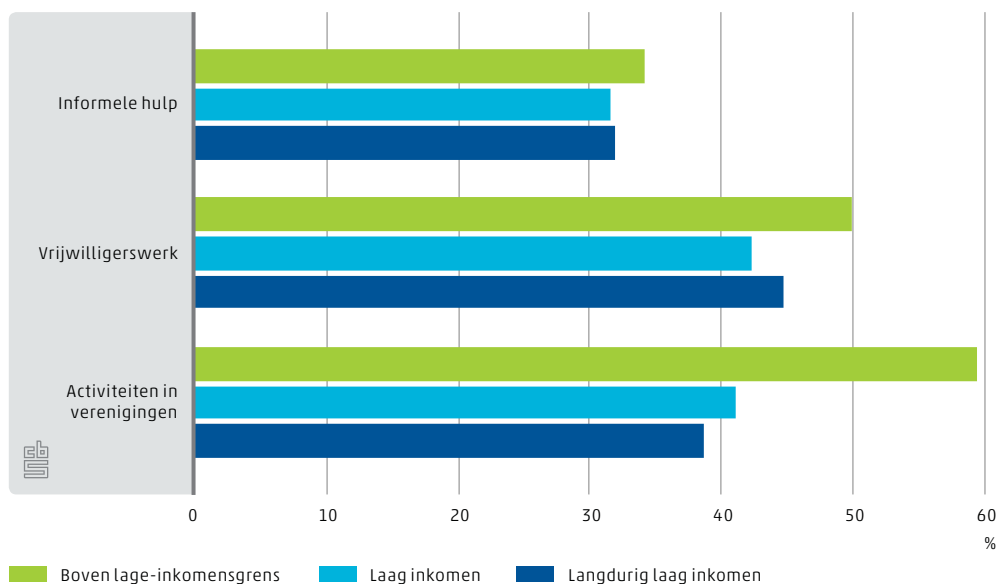

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn.

De (langdurig) lage en de hogere inkomens onderscheiden zich nauwelijks in het geven van hulp aan anderen. Van de mensen die meer te besteden hebben, geeft 34 procent minstens een keer per maand hulp, tegenover 31 procent in de beide lagere inkomensgroepen. Bij de 45- tot 65-jarigen zijn de verschillen iets groter: 39 tegen 32 procent in de lage-inkomensgroep. Iets meer uitgesproken zijn de verschillen bij de inzet als vrijwilliger. Onder de lage inkomensgroep is dit aandeel 8 procentpunt en onder de groep met een langdurig laag inkomen 5 procentpunt lager dan onder hogere inkomens. Het verschil tussen de groep met een laag inkomen en de groep met een hoger inkomen geldt zowel voor jongeren, middelbare leeftijdsgroepen, als ouderen. Verreweg de grootste verschillen worden aangetroffen bij verenigingsactiviteiten. Van de groep met een (langdurig) laag inkomen is zo'n 40 procent actief in het verenigingsleven, van hogere inkomensgroep 60 procent. Dit beeld geldt ook binnen de onderscheiden leeftijdsgroepen.

De groep met een (langdurig) laag inkomen is ook minder politiek actief. Zo'n 70 procent heeft gestemd voor de Tweede Kamerverkiezingen (85 procent van de hogere inkomens) en 37 procent doet mee aan politieke acties, tegen 45 procent van de groep met een hoger inkomen.

4.1.5 Maatschappelijke activiteiten, 2012/2014

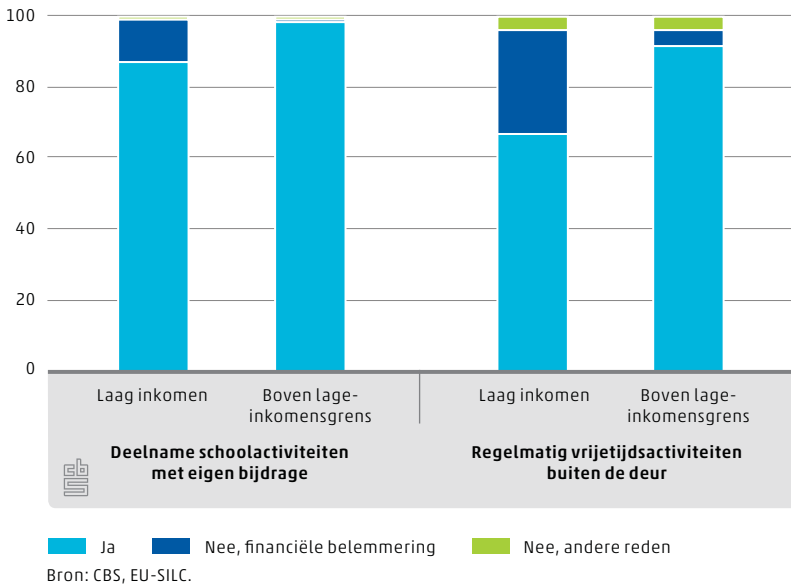

Bron: CBS, Sociale samenhang en Welzijn.

Kinderen met armoederisico beperkt van de partij

Kinderen uit een laag-inkomensgezin gaan minder vaak uit dan kinderen met rijkere ouders. Ze sporten minder, volgen minder vaak muziekles en gaan minder vaak een dagje naar de speeltuin. Die activiteiten buiten de deur kosten namelijk geld, reden waarom deze kinderen – volgens hun ouders – minder vaak aan deze activiteiten mee kunnen doen. Kinderen uit een laag-inkomensgezin nodigen ook minder vaak vrienden uit, bijvoorbeeld voor een verjaardag, om te spelen of te blijven eten, dan andere kinderen (88 versus 98 procent). Ruim een op de tien kinderen met een laag inkomen moet ook schoolactiviteiten waarvoor een eigen bijdrage nodig is – zoals een schoolreis – aan zich voorbij laten gaan. Bij kinderen met een hoger inkomen is die deelname vrijwel 100 procent. Ook zijn in een laag-inkomensgezin, anders dan in de overige gezinnen, niet altijd kinderboeken aanwezig.

4.1.6 Sociale activiteiten van kinderen tot 16 jaar, 2014

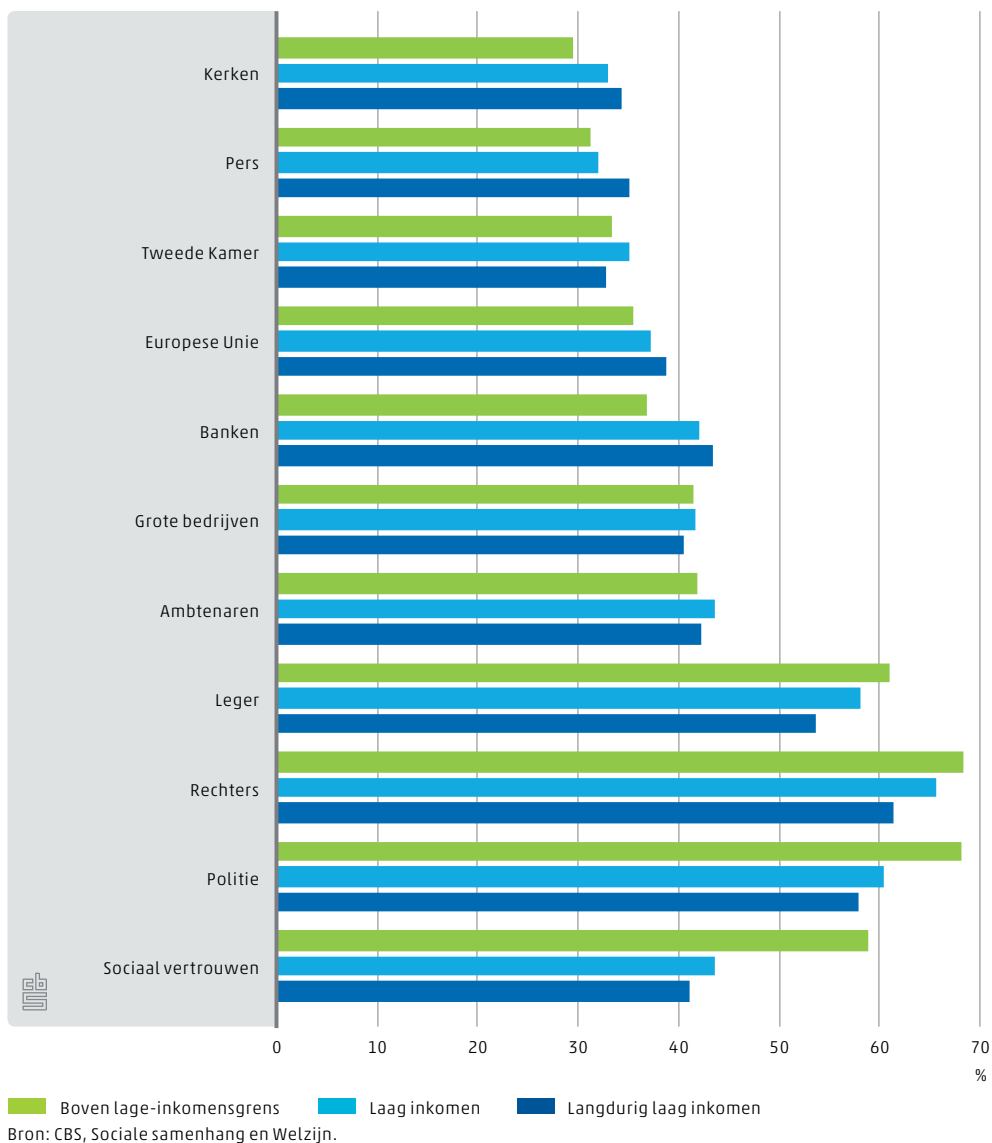
Vertrouwen in medemens lager bij personen met risico op armoede

Krap 60 procent van de mensen die deel uitmaken van huishoudens met een inkomen boven de armoedegrens heeft vertrouwen in de medemens. Dit aandeel is beduidend groter dan de iets meer dan 40 procent bij de groep met een (langdurig) laag inkomen. Ook zijn er verschillen, hoewel minder uitgesproken, bij het vertrouwen in het leger, rechters en politie. De personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens hebben meer fiducia in deze instituties dan personen met minder inkomen, waarbij degenen met een langdurig laag inkomen het vaakst sceptisch zijn. Leger, rechters en politie kunnen echter binnen alle drie inkomensgroepen (zie figuur 4.1.7) rekenen op een duidelijke meerderheid die vertrouwen in hen heeft. Er is weinig verschil tussen de drie inkomensgroepen bij de overige instituties.

Verbijzondering naar leeftijd laat zien dat bij de ouderen de lage en hogere inkomens zich niet onderscheiden in het vertrouwen in de medemens. Onder de 65 jaar is dat wel het geval. Het verschil is respectievelijk 10, 24, en 16 procentpunt voor de leeftijdsgroepen 15 tot 25, 25 tot 45, en 45 tot 65 jaar. De detaillering naar leeftijdsgroep geeft ook inzicht in de relatie tussen inkomen en het vertrouwen in

rechters en politie. Onder de 18-tot-25-jarigen is er geen verschil in het vertrouwen in rechters tussen beide inkomensgroepen. Dat geldt wel voor de beide middelbare leeftijdsgroepen: hogere inkomens hebben meer fiducia in rechters dan de lage inkomensgroep. Bij de 65-plussers draait het verband juist om: 66 procent van de lage inkomens vertrouwt rechters, tegen 51 procent van de hogere inkomens. Een vrijwel vergelijkbaar patroon geldt ook voor het vertrouwen in de politie.

4.1.7 Vertrouwen, 2012/2014

4.2 Daders en slachtoffers van criminaliteit

Verminderd normbesef

Wie een misdrijf pleegt schendt de gangbare normen en waarden van de Nederlandse samenleving. Cijfers over daderschap kunnen daarom een directe aanwijzing zijn voor verminderd normbesef en indirect voor de mate van sociale uitsluiting. Bij slachtofferschap ligt deze relatie minder voor de hand. Toch komen daders en slachtoffers vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen en zijn ze tot op zekere hoogte ook aan elkaar gerelateerd. Een dader is ook vaak slachtoffer en een slachtoffer kan ook dader zijn. Wel zijn er duidelijk meer slachtoffers dan daders.

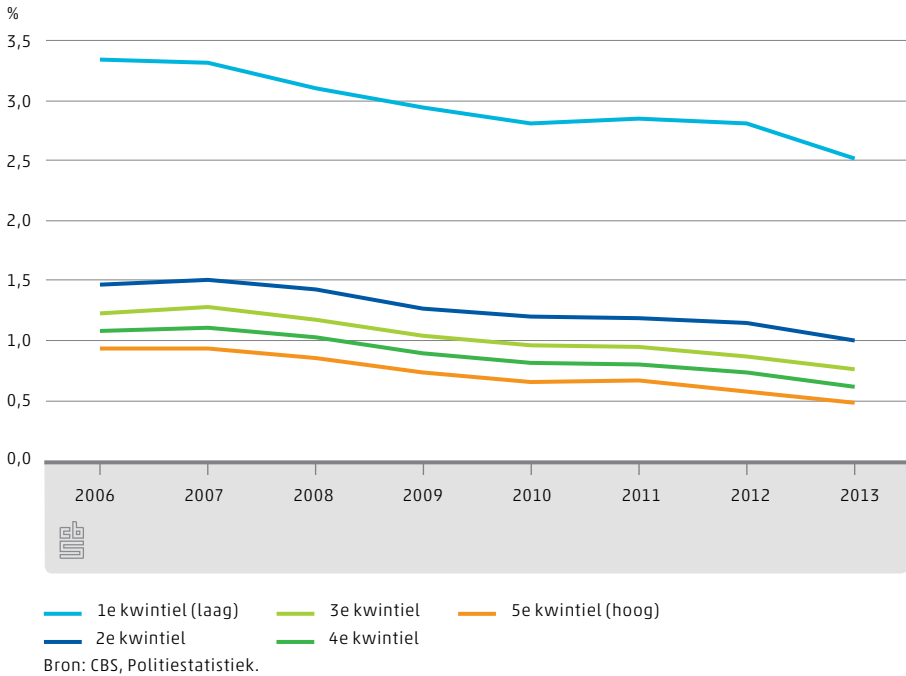
Minder daders en slachtoffers naarmate inkomen stijgt

Hoe hoger het inkomen hoe minder vaak mensen verdachten worden van het plegen van één of meer misdrijven. Die ontwikkeling verloopt niet geheel gelijkmatig. Personen uit huishoudens in de laagste inkomenskwintiel springen er duidelijk uit. Daar zit een bovenmatig hoog aandeel verdachten: in 2013 2,5 procent. In de daaropvolgende tweede inkomenskwintiel was dat nog maar 1 procent en in het hoogste (vijfde) kwintiel 0,5 procent. In de afgelopen jaren daalde het aandeel verdachten van één of meer misdrijven. Punt is wel dat deze algehele daling in het laagste inkomenskwintiel naar verhouding minder sterk was dan in alle andere inkomensgroepen. Het gevolg hiervan is dat binnen de groep verdachten het aandeel personen behorende tot de laagste inkomensgroep is gestegen (35 procent in 2006, 41 procent in 2013). Dus het aantal verdachten wordt wel minder maar het aandeel uit het laagste inkomensgroep wordt steeds groter.

Verdachte

Een persoon tegen wie een proces verbaal van misdrijf is opgemaakt. De politie maakt zo'n proces verbaal op bij voldoende bewijs van schuld aan een strafbaar feit en houdt de aangeklaagde aan.

4.2.1 Verdachten van misdrijven naar inkomenskwintiel, 2013

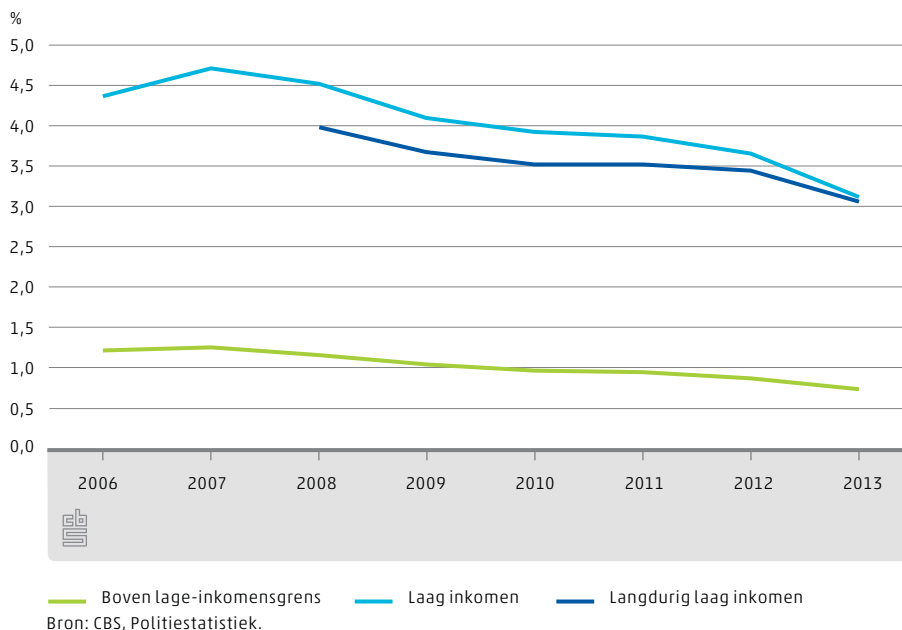
Niet alleen daders maar ook slachtoffers zijn in de lagere inkomensgroepen oververtegenwoordigd. Bij slachtofferschap zijn de verschillen tussen de inkomensgroepen kleiner. Er is sprake van een meer evenredige samenhang tussen slachtofferschap en inkomen. In 2014 was van de personen die deel uitmaken van de 20 procent huishoudens met de laagste inkomens een kwart slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit (geweld, vandalisme, vermogensdelicten). In het kwintiel met de hoogste inkomens bedroeg dit aandeel minder dan een vijfde. Personen in de laagste inkomensgroep ervaren ook het vaakst overlast in hun woonomgeving en voelen zich het vaakst onveilig. In 2012 en 2013 waren de cijfers van slachtoffers en gevoel van overlast en onveiligheid gelijk aan die van 2014. Eerdere metingen zijn niet beschikbaar.

Daderschap nog hoger bij striktere lage-inkomensgrens

De verdere verbijzondering naar een al dan niet (langdurig) laag inkomen laat nog sterker dan de indeling in inkomenskwintielen zien dat het daderschap zich bovenmatig manifesteert aan de onderkant van de inkomensladder. Zowel voor personen die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen als

voor personen met een langdurig laag inkomen waren in 2013 met 3 procent de percentages daderschap hoger dan in het laagste inkomenskwaartil (2,5 procent). Bij personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens was dat 0,7 procent.

4.2.2 Verdachten van misdrijven, 2013

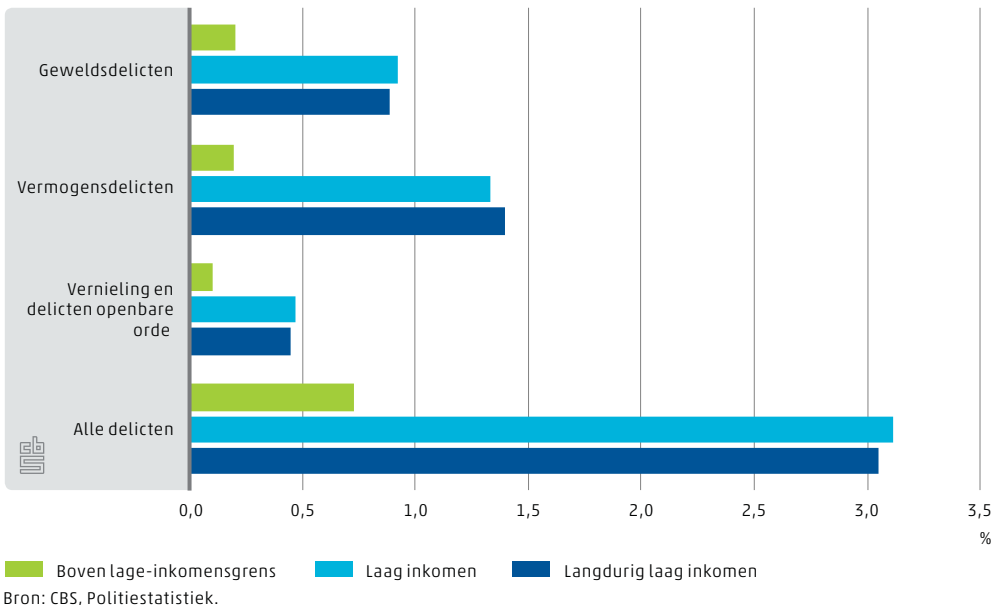

De politie onderscheidt verschillende typen misdrijven. De meest voorkomende misdrijven zijn gewelds- en vermogensmisdrijven en vernielingen en delicten tegen de openbare orde en gezag. Onder personen met een (langdurig) laag inkomen is het aandeel dat verdacht wordt zich schuldig te hebben gemaakt aan deze misdrijven dan ook het grootst. Daarbij staan vermogensdelicten – inbraak en diefstal – bovenaan. Krap 1,5 procent van de verdachten van deze delicten moest rondkomen met een laag inkomen of langdurig laag inkomen. Op de tweede plek staan de geweldsdelicten. Het aandeel verdachten van deze misdrijven bedroeg bijna 1 procent bij zowel de groep met een laag inkomen als de groep met een langdurig laag inkomen. Het aandeel dat verdacht wordt van vernielingen en verstoringen van de openbare orde was met 0,5 procent voor beide inkomensgroepen het laagst.

3% van de personen met een (langdurig) laag inkomen werd in 2013 verdacht van een delict

4.2.3 Verdachten per type delict, 2013

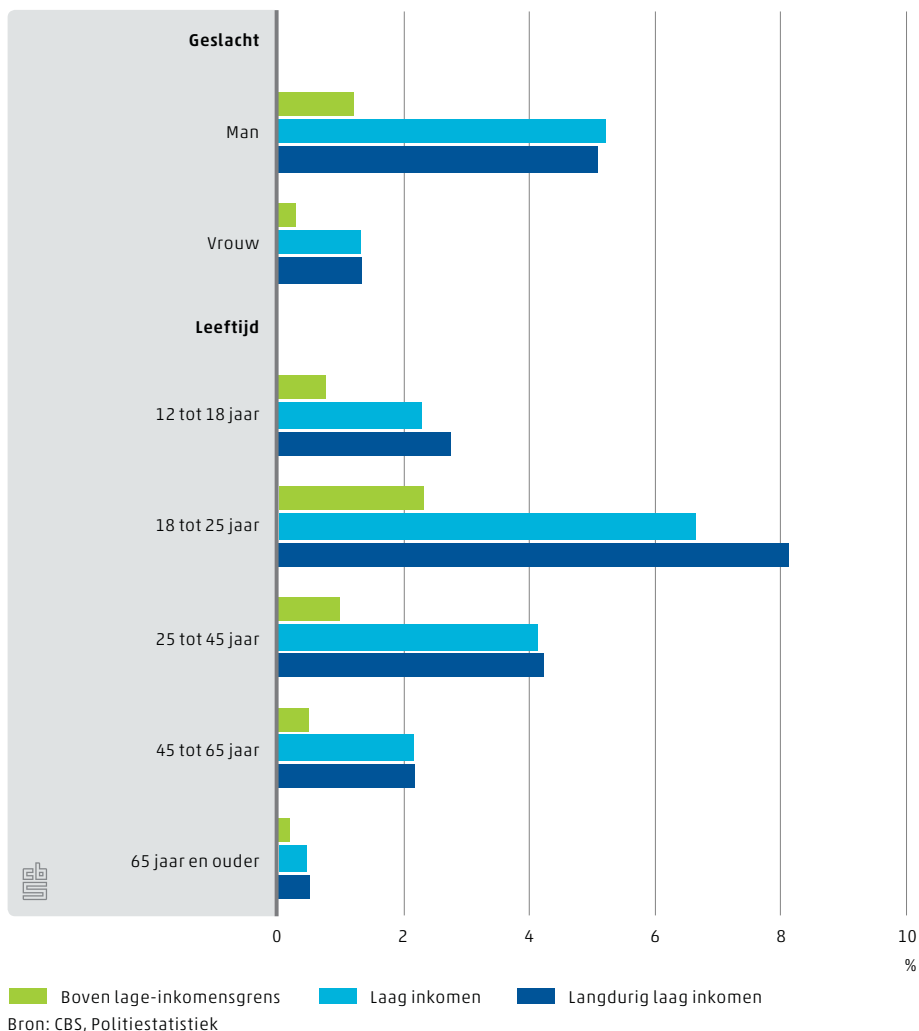

Meeste daders bij jongvolwassenen met een langdurig laag inkomen

Crimineel gedrag houdt sterk verband met geslacht en leeftijd. Mannen neigen meer tot crimineel gedrag dan vrouwen en jongvolwassenen meer dan ouderen. In 2013 was één op de twintig mannen met een laag inkomen verdachte van één of meer misdrijven. Dit is ruim vier keer zoveel als bij mannen boven de lage inkomensgrens. Bij vrouwen is die verhouding vergelijkbaar, maar wel op basis van

veel lagere verhoudingen (1,3 procent tegen 0,3 procent). Op mannen en vrouwen die langdurig onder de lage-inkomensgrens moeten leven zijn vrijwel dezelfde cijfers van toepassing.

4.2.4 Verdachten van misdrijven naar geslacht en leeftijd, 2013

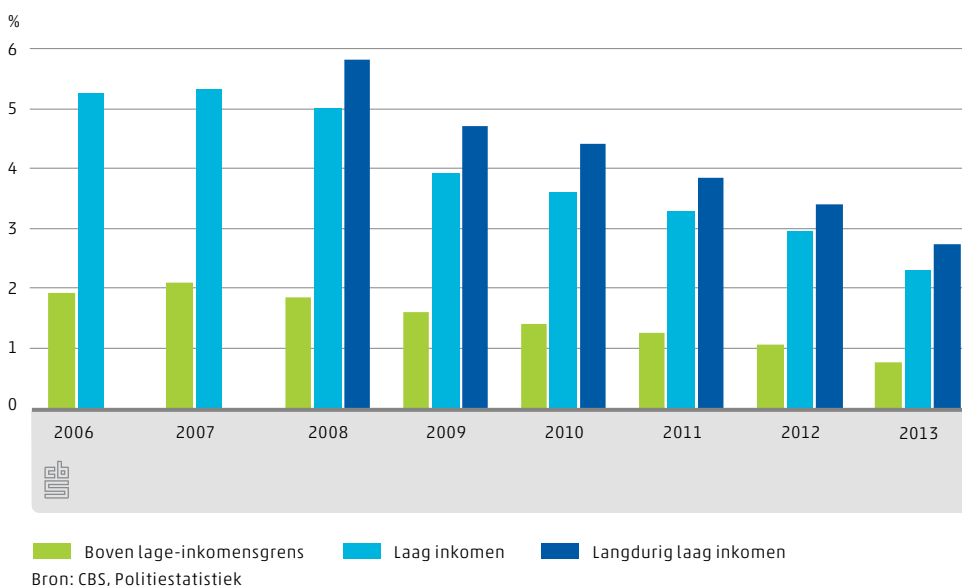
Jongvolwassenen, in de leeftijd van 18 tot en met 24 jaar, uit een huishouden met een (langdurig) laag inkomen plegen het vaakst delicten. In 2013 registreerde de politie bij degenen met een laag inkomen 6,6 procent als verdachte en bij degenen met een langdurig laag inkomen 8,1 procent. Bij de jongvolwassenen met een hoger inkomen was het aandeel 2,3 procent. Met het toenemen van de

leeftijd zwakken deze cijfers af. Bij 65 plussers met een (langdurig) laag inkomen was het 0,5 procent en bij 65 plussers met een hoger inkomen 0,2 procent.

Daderschap bij jongeren meer dan gehalveerd

Crimineel gedrag ontstaat vaak op jonge leeftijd. Toch laten de cijfers voor jongeren, nog sterker dan voor de gehele bevolking, een forse daling in het percentage verdachten zien. Jongeren uit huishoudens met een laag inkomen werden in 2007 nog in 5,3 procent van de gevallen als dader aangemerkt, in 2013 was dat gedaald naar 2,3 procent. Bij de jongeren met een langdurig laag inkomen daalde het aandeel van 5,8 naar 2,7 procent.

4.2.5 Verdachten van misdrijven bij jongeren van 12 tot 18 jaar

Aantal Halt verwijzingen in laatste jaren stabiel

Jongeren die voor het eerst met de politie in aanraking komen vanwege relatief lichte vergrijpen – vernieling, winkeldiefstal, of vuurwerkoverlast – kunnen naar Halt verwezen worden voor een passende straf. Bij een positief afgeronde Halt-straf krijgt de jongere geen strafblad: hij of zij wordt niet aangehouden door de politie en niet opgenomen in de justitiële documentatie. Na een aanvankelijke daling vanaf 2007 is het aandeel Halt-verwijzingen sinds 2010 stabiel. In 2013

volgden 16,5 duizend jongeren een Halt-traject. Van de jongeren met een laag inkomen kwam in dat jaar 1,9 procent in aanmerking voor een Halt-straf. Onder de jongeren uit een huishouden met een langdurig laag inkomen was dat 2 procent. Van de jongeren uit huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens werd in 2013 1 procent naar Halt verwezen.

Halt-straf

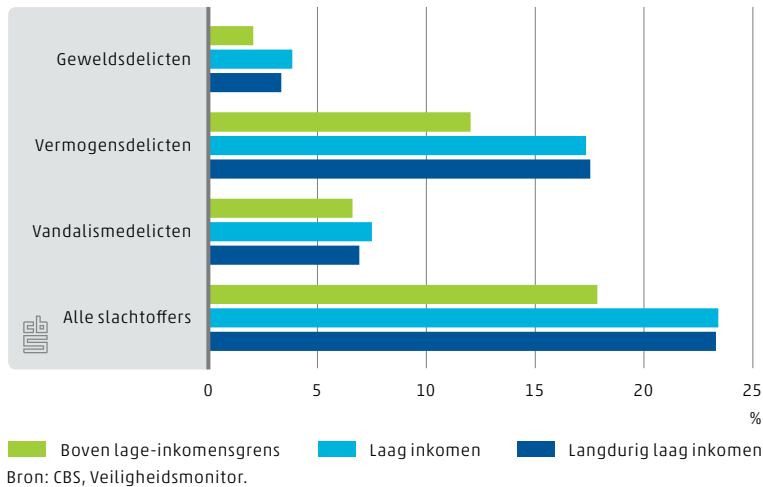
Alternatief voor justitiële vervolging door het Openbaar Ministerie. Justitie biedt daarvoor jongeren van 12 tot 18 jaar die wegens een licht strafbaar feit door politie of leerplichtambtenaren naar Halt zijn verwezen een leertraject aan. Deze jongeren krijgen concrete leeropdrachten en coaching via gesprekken met de jongere zelf, de ouders en eventueel slachtoffer aan wie de jongere excuses moet aanbieden en diens schade vergoeden.

Slachtoffers eveneens oververtegenwoordigd in lage-inkomensgroep

In 2014 was 23 procent van de lage-inkomensgroep slachtoffer van een of meer delicten. Dat is vergelijkbaar met het aandeel slachtoffers in het laagste inkomenskwaantiel (25 procent). De aanscherping van het inkomenscriterium gaat dus niet gepaard met een toename van het slachtofferschap. Bij het daderschap is dat juist wel het geval. Bij uitsplitsing naar type delict blijkt dat vermogensdelicten het meest voorkomen en dat meer slachtoffers daarvan – 17 procent – een laag of langdurig laag inkomen hebben en 12 procent een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Verfijnen we de vermogensdelicten verder naar inbraak, fietsdiefstal, diefstal van andere voertuigen, diefstal uit de auto, zakkenrollerij of beroving, dan geldt dat personen met een (langdurig) laag inkomen daar telkens vaker slachtoffer van zijn. Alleen het slachtofferschap van autodiefstal verschilt niet tussen de inkomensgroepen.

Slachtofferschap van vandalisme komt nagenoeg overal even vaak voor en schommelt rond de 7 procent. Er zijn op dit gebied nauwelijks verschillen tussen de inkomensgroepen. Dat geldt vooral voor vernielingen aan auto, scooter of fiets. Slachtofferschap van geweldsdelicten – mishandeling, bedreiging en seksuele delicten – komt het minst vaak voor. Wel zijn lagere inkomens naar verhouding vaker slachtoffer van geweld (4 tegen 2 procent voor de hogere inkomens). De cijfers voor de verschillende vormen van slachtofferschap zijn vrijwel gelijk voor personen met een laag en langdurig laag inkomen.

4.2.6 Slachtoffers van misdrijven, 2014

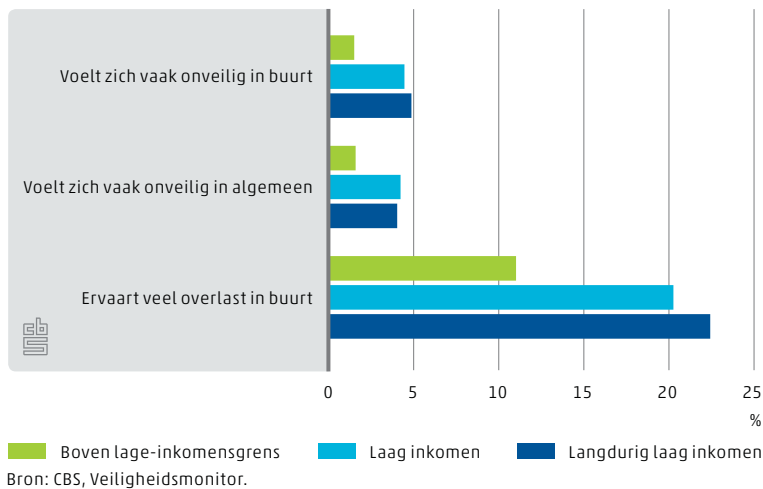

Onveiligheidsgevoelens en buurtoverlast fors hoger bij lage inkomens

Het aandeel personen met een laag inkomen of een langdurig laag inkomen dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt was in 2014 met respectievelijk 4,5 procent en 4,9 procent drie keer zo groot als het aandeel personen boven de lage-inkomensgrens (1,5 procent). Bij de algemene onveiligheidsgevoelens – dat wil zeggen het aandeel personen dat zich vaak onveilig voelt, los van de locatie – is een vergelijkbaar verschil zichtbaar.

De laagste inkomens worden ook aanmerkelijk vaker dan hogere inkomensgroepen – respectievelijk ruim 20 en 11 procent – geconfronteerd met overlast door rondhangende jongeren, buurtbewoners, dronkenschap en drugsgebruik of -handel. De meeste overlast geven buurtbewoners en rondhangende jongeren. Net als bij slachtofferschap van criminaliteit zijn ook de cijfers van ondervonden onveiligheid en overlast voor personen met een (langdurig) laag inkomen sinds 2012 niet wezenlijk veranderd.

4.2.7 Ervaren onveiligheid en overlast, 2014

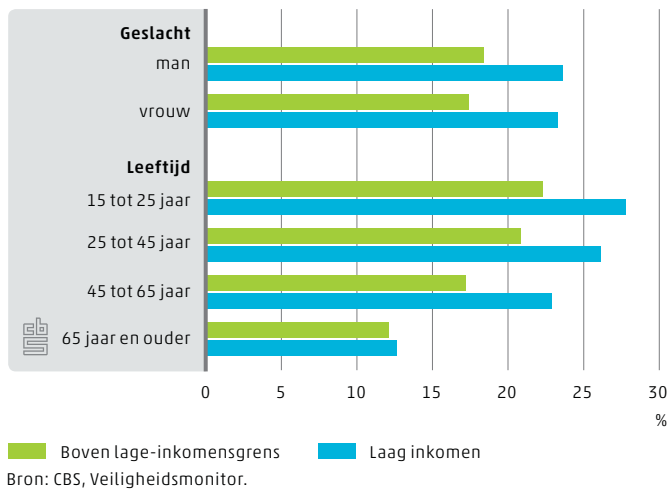
Ouderen zijn minder vaak slachtoffer, maar ze voelen zich wel onveilig

Het verhoogde slachtofferschap van de lagere inkomens blijft ook zichtbaar als naar geslacht en leeftijd wordt verbijzonderd. Een uitzondering hierop vormt de groep ouderen: 65-plussers met een laag inkomen verschillen niet in slachtofferschap van 65-plussers met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. In 2014 werd in beide inkomensgroepen 12 procent van deze ouderen met criminaliteit geconfronteerd.

Onder ouderen is het al dan niet hebben van een laag inkomen echter wel gerelateerd aan hun gevoel van onveiligheid en overlast: 65-plussers met een laag inkomen voelen zich vaker onveilig in de eigen buurt dan ouderen met een hoger inkomen (in 2014: 4,7 tegen 1,3 procent). Ook voelen ze zich in het algemeen vaker onveilig (4,1 tegen 1,4 procent) en ervaren ook meer buurtoverlast (14 tegen 8 procent).

Het SCP (2011) constateert dat ouderen met een laag inkomen zich relatief meer in een sociaal isolement bevinden. Dit isolement verklaart mogelijk waarom 65-plussers met een laag inkomen zich wel onveilig voelen en meer overlast ervaren dan 65-plussers met een hoger inkomen, maar feitelijk niet vaker slachtoffer zijn van criminaliteit. Cijfers voor personen met een langdurig laag inkomen zijn niet beschikbaar. Vanwege te kleine steekproefaantallen kon deze groep niet betrouwbaar worden uitgesplitst naar geslacht en leeftijd.

4.2.8 Slachtoffers van misdrijven naar geslacht en leeftijd, 2014

4.3 Gezondheid, leefstijlen en zorgkosten

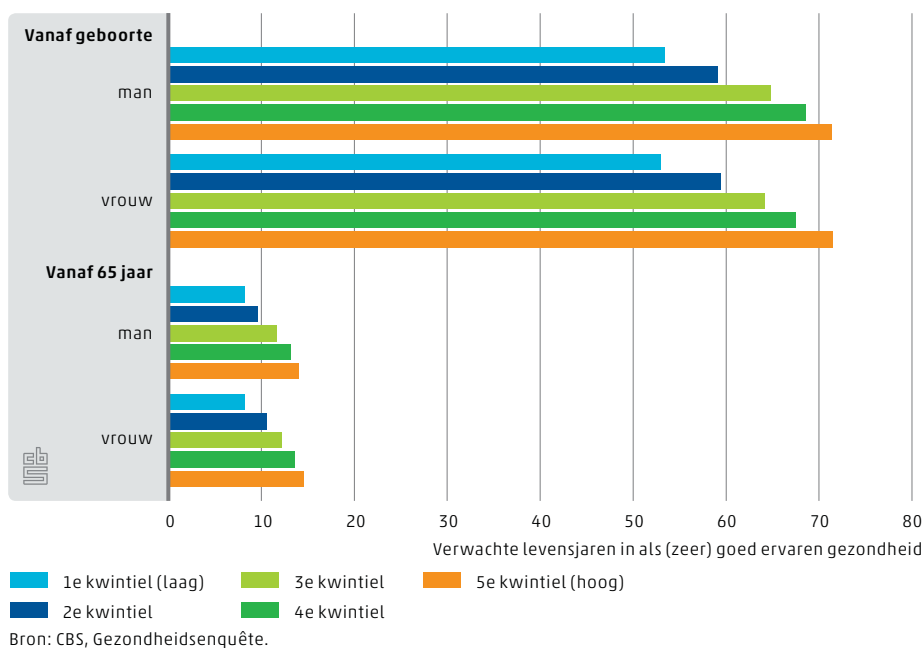
Ongelijkheid in gezondheid

Al zeker sinds eind jaren zestig vormen sociaaleconomische gezondheidsverschillen een hardnekkig probleem in de westerse wereld. Mensen in de zogeheten lagere statusgroepen hebben vaker gezondheidsproblemen dan mensen in de hogere statusgroepen. Daar doen de vele intensieve en grootscheeps opgezette interventiecampagnes van overheidswege weinig aan af. De verschillen wijken niet en nemen op onderdelen zelfs nog verder toe. Deze paradox is ook op de Nederlandse situatie van toepassing (Mackenbach, 2012). Verschillen in gezondheidsproblemen houden verband met verschillen in ongezonde leefstijlen en zijn daarmee mede verantwoordelijk voor verschillen in (gezonde) levensverwachting. De verschillen strekken zich uit tot zorggebruik en bijbehorende zorgkosten. Uiteindelijk zijn achterstanden in gezondheid en leefstijl mede richtinggevend voor de mate van sociale uitsluiting.

Betere gezondheid, gezondere leefstijlen en minder zorgkosten bij een stijgend inkomen

In 2013 beoordeelden acht op de tien mensen hun eigen gezondheid als goed of zeer goed. Een op de tien kampte met obesitas en een op de twintig rookte twintig of meer sigaretten per dag. Een hoger inkomen gaat samen met een groter aandeel mensen dat de eigen gezondheid positief inschat en betekent ook minder (zware) rokers en minder mensen met (ernstig) overgewicht. Het wekt dan ook geen verbazing dat de (gezonde) levensverwachting, ofwel het verwachte aantal (gezonde) jaren dat men op een bepaalde leeftijd nog te gaan heeft, groter is naarmate het inkomen hoger is. Dat geldt voor zowel mannen als vrouwen, al hebben vrouwen vanaf de geboorte in alle inkomensgroepen telkens een iets hogere levensverwachting. Ook is er verband tussen inkomen en zorgkosten. De zorgkosten zijn omgekeerd gerelateerd aan het inkomen: naarmate het inkomen stijgt, dalen de zorgkosten.

4.3.1 Gezonde levensverwachting naar inkomenskwaantiel, 2010/2013

Brede gezondheidsproblematiek bij personen met een laag inkomen

Niet alleen de beoordeling van de eigen gezondheid springt er bij de lage inkomens ongunstig uit – drie op de tien melden een minder dan goede gezondheid –, er zijn naar verhouding hoge percentages psychische ongezondheid (22 procent) en beperkingen in horen, zien en bewegen (21 procent) zichtbaar. Van hogere inkomens meldde bijna 20 procent een minder dan goede gezondheid, maakte 10 procent gewag van psychische klachten en 17 procent van lichamelijke beperkingen. Opmerkelijk is het lagere percentage chronische aandoeningen van de lage inkomensgroep in vergelijking met de groep met een hoger inkomen (41 tegen 44 procent).

De levensverwachting is het aantal jaren dat iemand naar verwachting nog te leven heeft onder de voorwaarde dat de leeftijdsspecifieke sterftekansen die gelden in het peiljaar (2013) gelijk blijven. De gezonde levensverwachting is het aantal jaren dat een persoon van een bepaalde leeftijd naar verwachting (nog) in een als goed ervaren gezondheid zal leven, onder de aanname dat de huidige kansen op sterfte en ongezondheid gelijk blijven.

Psychische ongezondheid is gemeten via de antwoorden op een vragenlijst bij de bevolking van 12 jaar en ouder. Hiervoor is de *Mental Health Inventory* (MHI) gebruikt. Deze bevat vijf vragen die betrekking hebben op hoe men zich in de afgelopen vier weken op mentaal vlak voelde. Aan de hand van de antwoorden wordt per persoon een algemene score berekend. Een score lager dan zestig punten is indicatief voor psychische ongezondheid. Een lichamelijke beperking bij de bevolking van 12 jaar en ouder is van toepassing als op minstens een van de volgende zeven vragen met 'kan niet' of 'met grote moeite' wordt geantwoord:

1. Een gesprek volgen in een groep van drie of meer personen (zo nodig met hoorapparaat).
 2. Met één andere persoon een gesprek voeren (zo nodig met hoorapparaat).
 3. Kleine letters in de krant lezen (zo nodig met bril of contactlenzen).
 4. Op een afstand van 4 meter het gezicht van iemand herkennen, zo nodig met bril of contactlenzen.
 5. Een voorwerp van vijf kilo, bijvoorbeeld een volle boodschappentas tien meter dragen.
 6. Rechtop staand kunnen bukken en iets van de grond oppakken.
 7. 400 meter aan een stuk lopen zonder stil te staan, zo nodig met stok.
-

Vrouwen zijn slechter af dan mannen

Gezondheidsproblemen verschillen naar geslacht en leeftijd. Bij vrouwen met een laag inkomen liggen de percentages, overigens net als bij de hogere inkomensgroep, aanmerkelijk hoger dan bij mannen. Van de vrouwen met een laag inkomen zegt 33 procent een minder dan goede gezondheid te hebben en meldt 25 procent psychische klachten. Bij de mannen met een laag inkomen gaat het om respectievelijk 26 en 18 procent. Ook hebben vrouwen met een laag inkomen vaker dan mannen met een laag inkomen beperkingen in horen, zien en bewegen (25 tegen 17 procent). Bij de groep met een inkomen boven de lage-inkomensgrens zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen vergelijkbaar, maar liggen de percentages over de gehele linie wel een stuk lager.

4.3.2 Gezondheidsproblemen, 2013

	Minder dan goed ervaren gezondheid	Psychische gezondheidsklachten	Minimaal een lichamelijke beperking	Minimaal een chronische ziekte
	%			
Boven lage-inkomensgrens	19,3	9,9	13,0	44,1
Man	17,1	8,0	10,5	38,7
Vrouw	21,5	11,8	15,5	49,4
Tot 25 jaar	6,8	8,3	3,0	18,7
25 tot 45 jaar	13,4	9,4	5,1	36,3
45 tot 65 jaar	25,6	10,3	16,7	56,8
65 jaar en ouder	41,1	11,7	29,5	79,1
Laag inkomen	29,8	21,9	21,3	41,3
Man	25,6	17,5	16,9	34,4
Vrouw	33,4	25,2	24,6	46,9
Tot 25 jaar	11,6	9,1	7,0	18,5
25 tot 45 jaar	32,0	30,0	16,2	43,7
45 tot 65 jaar	50,4	27,0	34,5	67,8
65 jaar en ouder	40,7	13,9	34,4	73,5

Bron: CBS, Gezondheidsenquête 2010/2013.

Ouderdom komt met gebreken

In het algemeen nemen gezondheidsproblemen toe met het klimmen van de jaren. Voor de als minder dan goed ervaren gezondheid gaat deze relatie bij personen met een laag inkomen alleen op tot het 65^e levensjaar. De als minder dan goed ervaren gezondheid pakt hier voor 65-plussers aanmerkelijk gunstiger uit dan voor personen in de leeftijd van 45 tot 65 jaar. Wel geldt voor alle leeftijdsgroepen tot 65 jaar dat degenen met een laag inkomen aanzienlijk vaker een minder positief oordeel over hun gezondheid hebben dan degenen met een hoger inkomen.

De toename van psychische gezondheidsproblemen loopt eveneens niet helemaal in de pas met het ouder worden. Maar ook dat is alleen op de lage inkomens van toepassing. De hoogste percentages worden hier aangetroffen bij 25 tot 45 jarigen (30 procent). Het aandeel daalt tot 26 procent bij 45 tot 65 jarigen en vervolgens tot 14 procent bij 65 plussers. Bij personen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens stijgt de psychische problematiek van jong naar oud gelijkmatig, van 8 naar 12 procent.

Ook de toename van de lichamelijke beperkingen en chronische aandoeningen lopen synchroon met de leeftijdstoename. Enige uitzondering hierop vormen de beperkingen bij 65-plussers met een laag inkomen. Bij hen zijn de percentages weliswaar hoog – 34 procent zegt beperkingen te hebben – maar niet hoger dan in de jongere leeftijdsgroep van 45 tot 65 jaar.

Zwaar roken en ernstig overgewicht oververtegenwoordigd bij lage inkomens

Steeds minder mensen roken. In 2001 zei nog 33 procent wel eens een sigaret te roken, in 2013 was dat 23 procent. Nog maar 4 procent van de Nederlanders staat te boek als zware roker, ofwel rookt 20 sigaretten of meer per dag.

Deze zware rokers zijn oververtegenwoordigd onder de lage inkomens. In het algemeen is het percentage zware rokers in deze groep twee keer zo groot als in de groep met hogere inkomens. Dat geldt zowel voor mannen als vrouwen als voor alle onderscheiden leeftijdsgroepen tot 65 jaar. Bij 65-plussers verschilde het percentage zware rokers niet tussen de lage en hogere inkomens. Dat komt doordat er in die leeftijdsgroep bij de groep met een laag inkomen nauwelijks rokende vrouwen worden aangetroffen.

4.3.3 Ongezonde leefstijlen, 2010/2013

	Zwaar roken ¹⁾		Ernstig overgewicht ²⁾	
	boven lage-inkomensgrens	laag inkomen	boven lage-inkomensgrens	laag inkomen
	%			
Totaal	4,3	8,8	9,9	14,6
Man	5,2	9,4	9,1	11,6
Vrouw	3,3	8,2	10,7	17,0
Tot 25 jaar	2,0	3,9	2,8	7,7
25 tot 45 jaar	5,1	9,8	9,6	13,7
45 tot 65 jaar	5,8	12,7	13,2	22,8
65 jaar en ouder	2,2	1,2	14,4	13,3

Bron: CBS, Gezondheidsenquête 2010/2013.

¹⁾ Betreft de bevolking van 12 jaar en ouder.

²⁾ Betreft de bevolking van 4 jaar en ouder.

Body Mass Index (BMI)

De *Body Mass Index* (BMI) wordt berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogrammen en het kwadraat van de lengte in meters [kg/m²]. Voor jongeren onder de twintig gelden andere grenswaarden. Een BMI van 25 tot 30 staat voor matig overgewicht en een BMI van 30 of meer voor ernstig overgewicht.

Voor ernstig overgewicht, dus een *Body Mass Index* (BMI) van 30 of hoger, zijn de cijfers vergelijkbaar met die van zwaar roken. De groep met een laag inkomen bevat relatief meer mensen met ernstig overgewicht dan de groep met een hoger inkomen. Dat geldt wederom voor zowel mannen als vrouwen, als ook voor de onderscheiden leeftijdsgroepen tot 65 jaar. Bij 65-plussers zijn de percentages vrijwel gelijk. Het grootste verschil in ernstig overgewicht is zichtbaar in de jongste leeftijdsgroep tot 25 jaar: bij de groep met een laag inkomen is dit probleem drie keer zo groot als bij de groep met een hoger inkomen.

Er is geen verschil naar inkomen in het percentage zware drinkers. Ook zijn er geen verschillen tussen mannen en vrouwen en de leeftijdsgroepen vanaf 25 jaar. Wel worden in de jongste groep (tot 25 jaar) bij degenen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens fors meer zware drinkers aangetroffen dan bij de groep met een laag inkomen (13 tegen ruim 5 procent).

6% van de kinderen in arme gezinnen had in 2013 ernstig overgewicht

Kinderen uit arme gezinnen bovenmatig zwaarlijvig

Kinderen uit gezinnen met weinig inkomen hebben een duidelijke gezondheidsachterstand op kinderen met rijkere ouders. Hoewel de verbanden tussen gezondheidsproblematiek en inkomen niet altijd eenduidig in de pas lopen, geldt in het algemeen dat de gezondheidsproblematiek kleiner wordt naarmate het inkomen hoger is. Zo bedroeg het aandeel kinderen met een chronische ziekte in het laagste inkomenskwaartil ruim 16 procent en daalde dit met het oplopen van het inkomen naar krap 12 procent in het vijfde kwintiel. Bij aandoeningen aan de luchtwegen (astma en COPD) zien we, met uitzondering van een stijging in het tweede kwintiel, een daling van 7 naar 4 procent, bij ADHD een daling van krap 4 naar krap 2 procent en bij overgewicht een forse daling van 21 naar 8 procent. Geheel afwijkend van dit patroon is de relatie tussen inkomen en dyslexie. Daar stijgt de prevalentie juist met het oplopen van het inkomen. Een mogelijke verklaring is dat ouders met hogere inkomens, die veelal ook beter zijn opgeleid, veel eerder en vaker bij leerproblemen van hun kinderen aan de bel trekken dan ouders met lagere inkomens. Bij kinderen uit een gezin met een inkomen onder de lage-inkomensgrens zijn de meeste gezondheidscijfers vrijwel eender aan die van kinderen uit het laagste inkomenskwaartil. Er is één duidelijke uitzondering: kinderen met ernstig overgewicht. Ernstig overgewicht komt bij kinderen uit de lage-inkomensgroep met 7 procent vaker voor dan bij kinderen in het laagste kwintiel (krap 5 procent).

Gezondheid en leefstijl van kinderen naar kwintielen van het gezinsinkomen, 2010/2013

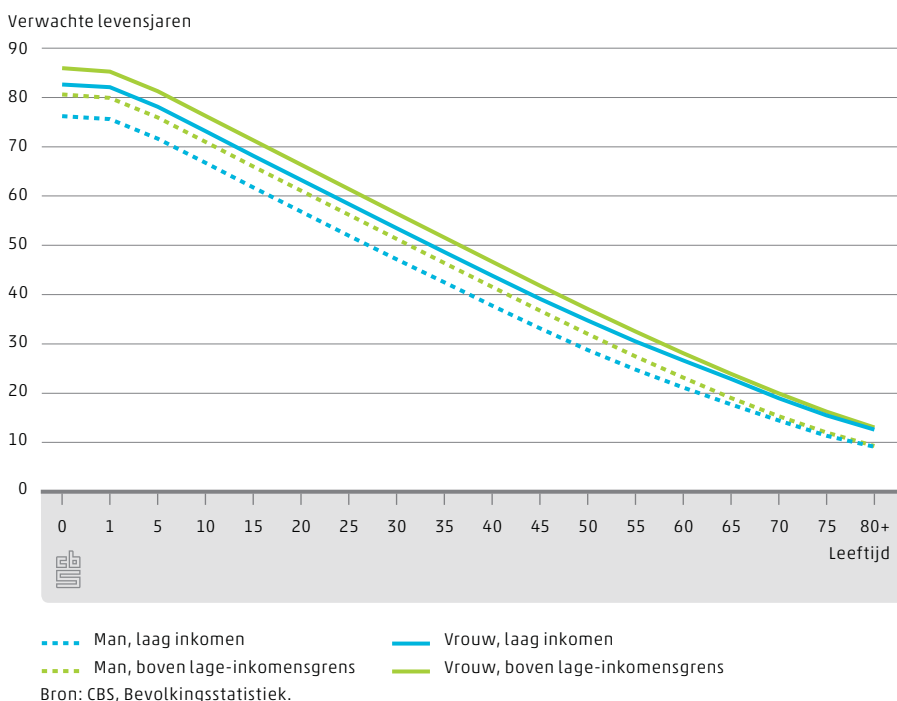
	1e kwintiel (laag)	2e kwintiel	3e kwintiel	4e kwintiel	5e kwintiel (hoog)
	%				
Chronische ziekte	16,4	15,9	15,9	13,7	11,7
Astma, chronische bronchitis	7,0	8,2	6,9	5,1	4,1
Migraine	7,1	6,2	6,8	6,2	5,0
Aangeboren aandoeningen, 0 tot 12 jaar	9,0	8,3	8,4	7,0	7,0
ADHD, 4 tot 12 jaar	3,7	3,9	3,1	1,7	1,8
Dyslexie, 4 tot 12 jaar	4,1	4,9	5,3	5,7	5,6
Roken, 12 tot en met 18 jaar	11,6	13,6	12,3	11,8	12,4
Zware rokers, 12 tot en met 18 jaar	1,4	0,5	1,1	0,7	0,4
Overgewicht, 4 tot en met 18 jaar	18,8	15,3	11,7	9,5	8,6
Ernstig overgewicht, 4 tot en met 18 jaar	4,8	3,4	2,3	1,5	1,2

Bron: CBS, Gezondheidsenquête 2010/2013.

Personen met een laag inkomen leven korter

Hoe hoger het inkomenskwintiel hoe hoger is de levensverwachting, zo werd al in het begin van deze paragraaf gemeld. Toch slinken de aan inkomen gerelateerde verschillen in 2013 iets vergeleken met 2007. Geheel in overeenstemming met dit beeld hebben ook mensen met een inkomen onder de lage-inkomensgrens minder levensjaren voor de boeg dan degenen met een hoger inkomen. Voor mannen met een laag inkomen kwam in 2013 de gemiddelde levensverwachting bij geboorte uit op ruim 76 jaar. Bij de mannen met een hoger inkomen was dat bijna 81 jaar. Bij vrouwen bedroeg het verschil tussen de lage en de hogere inkomens ruim 3 jaar.

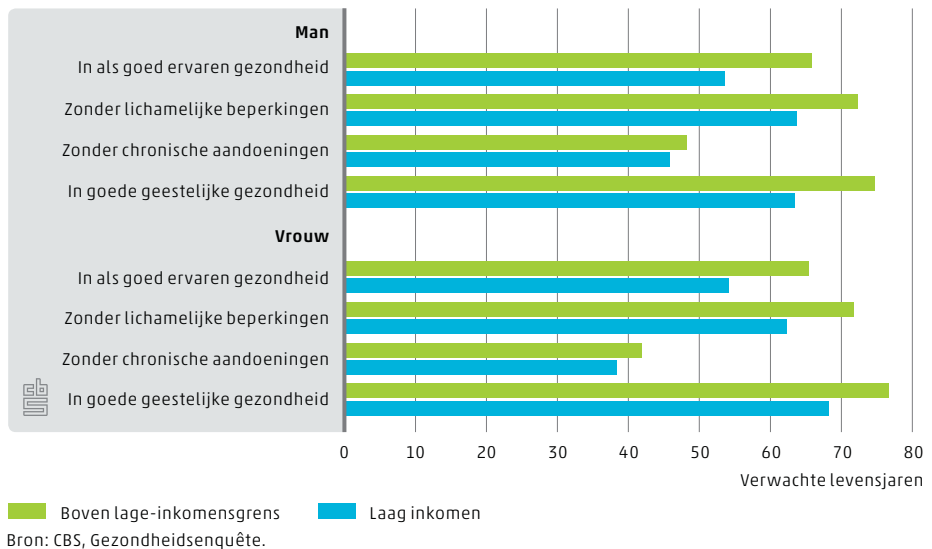
4.3.4 Levensverwachting, 2013

Ook bijna 12 minder gezonde levensjaren

Mensen met een laag inkomen leven niet alleen korter, ze brengen ook minder jaren door in goede gezondheid en in goede psychische gezondheid. Bovendien zijn ze gemiddeld voor een kortere periode gevrijwaard van lichamelijke beperkingen. Zo was in 2013 bij mannen met een laag inkomen de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid bij geboorte gemiddeld bijna 54 jaar, terwijl mannen met een hoger inkomen op bijna 66 gezonde jaren uitkwamen. Voor vrouwen was dit verschil met ruim 11 jaar iets kleiner. Ook de levensverwachting bij geboorte zonder lichamelijke beperkingen en in goede geestelijke gezondheid was bij de mensen met een laag inkomen lager dan bij de mensen met hoger inkomen.

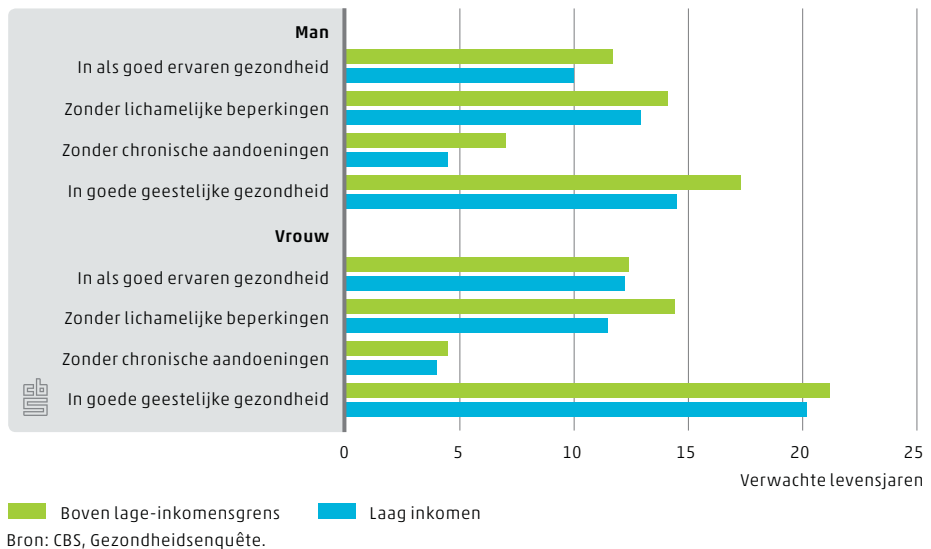
4.3.5 Gezonde levensverwachting bij de geboorte, 2010/2013

Ook 65-jarigen met een laag inkomen leven korter

Op hogere leeftijd is het verschil in levensverwachting tussen lage en hogere inkomens minder groot dan bij geboorte. Er is selectie op leeftijd, een deel van de ouderen is inmiddels al overleden. Mannen en vrouwen van 65 jaar met een laag inkomen leven gemiddeld een jaar korter dan mannen en vrouwen met een hoger inkomen. Voor de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid, zonder lichamelijke beperkingen, zonder chronische aandoeningen en in goede geestelijke gezondheid is het verschil tussen de lage en hoge inkomens bij de 65-jarige mannen en vrouwen eveneens minder groot dan bij geboorte.

4.3.6 Gezonde levensverwachting bij 65 jaar, 2010/2013

Verschillen in levensverwachting kleiner dan voorheen

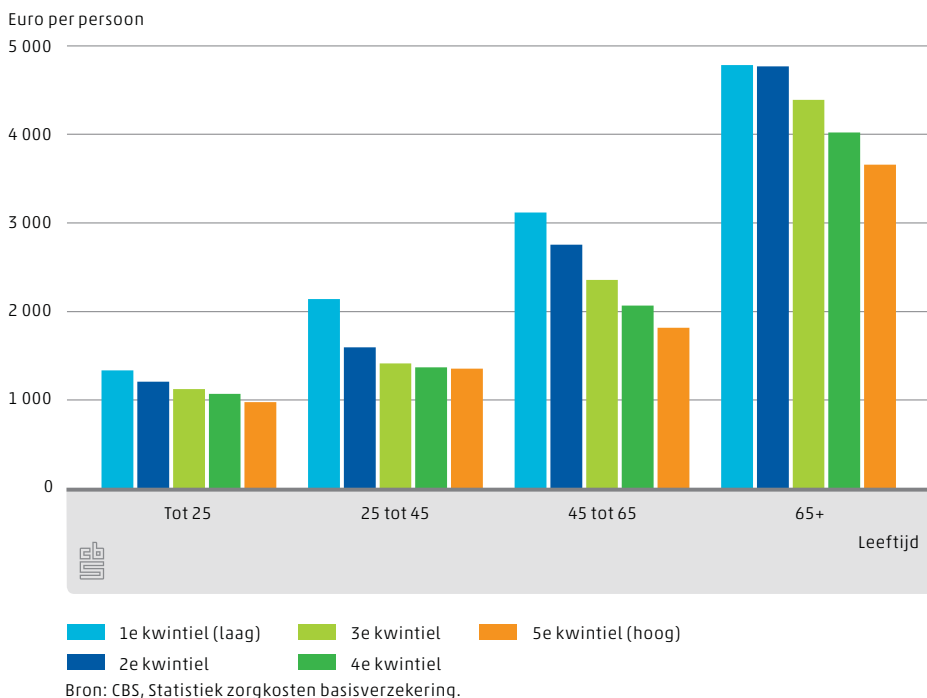
Het verschil in levensverwachting bij geboorte tussen personen met een laag inkomen en personen met een hoger inkomen is kleiner dan zes jaar geleden. Ging het in 2007 bij mannen nog om 5 jaar, in 2013 was dit afgenomen naar 4 jaar. Bij vrouwen ging het om een afname van 5 naar 3 jaar. De verschillen in gezonde levensverwachting zijn daarentegen nauwelijks veranderd ten opzichte van 2007.

Zorgkosten sterk aan inkomen en leeftijd gerelateerd

Gemiddeld kwamen de kosten voor zorg die onder de basisverzekering valt in 2012 uit op 2080 euro per persoon. Naarmate het inkomen stijgt, nemen de zorgkosten af. Zo hadden mensen in de twee laagste inkomenskwintielen gemiddeld 2530 euro per persoon aan zorgkosten, tegenover 1690 euro in het hoogste inkomenskwintiel.

De kosten voor zorg stijgen met de leeftijd, maar ook binnen de onderzochte leeftijdsgroepen zijn ze steeds het hoogst bij de lagere inkomensgroepen. Inkomen hangt samen met het opleidingsniveau. In 2012 hadden laagopgeleiden met 2200 euro gemiddeld de hoogste zorgkosten en hoogopgeleiden met 1830 euro de laagste.

4.3.7 Zorgkosten naar leeftijd en inkomenskwaartil, 2012

Arbeidsongeschikten springen eruit

Niet verrassend is dat de zorgkosten vooral hoog zijn voor personen die deel uitmaken van een huishouden met een arbeidsongeschiktheidsuitkering als voornaamste inkomensbron: gemiddeld 4.260 euro in 2012. Ook bij mensen die (vooral) rondkomen van hun pensioen, overwegend 65-plussers, waren de zorgkosten met 4.090 euro betrekkelijk hoog. Bij andere inkomstenbronnen zijn de gemiddelde kosten voor zorg beduidend lager. Zo bedroegen ze bij personen met een bijstandsuitkering of een werkloosheidsuitkering in 2012 respectievelijk 2.940 en 2.045 euro. Werkenden met inkomen uit arbeid of eigen onderneming hadden met gemiddeld 1.480 euro de laagste zorgkosten.

Hoogste GGZ-kosten bij arbeidsongeschikten en bijstandontvangers

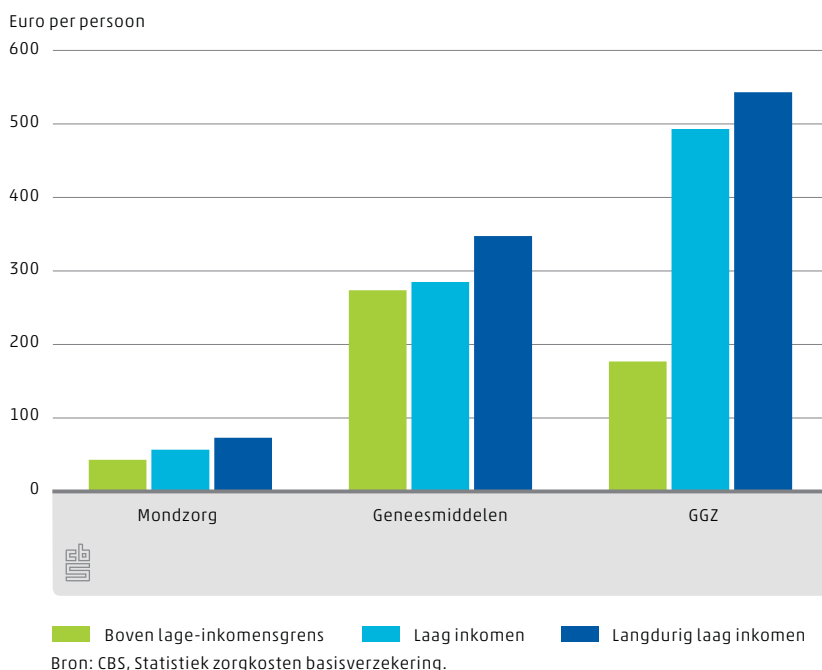
De kosten van zorg kunnen onderscheiden worden naar vormen van verleende zorg (zie kader Zorgkosten hieronder). Onder personen tot 65 jaar liggen de kosten

van arbeidsongeschikten voor vrijwel alle zorgvormen boven het gemiddelde. In 2012 bedroegen bijvoorbeeld de gemiddelde kosten voor ziekenhuiszorg en geneesmiddelen voor hen achtereenvolgens 2040 en 660 euro, terwijl dit bij werknemers 800 en 160 euro was. Arbeidsongeschikten hebben vooral meer kosten voor tweedelijns geestelijke gezondheidszorg (GGZ), gemiddeld 870 euro per persoon. Hetzelfde geldt voor bijstandsontvangers. Bij hen waren de GGZ-kosten met 860 euro maar iets lager. Ter vergelijking: bij werknemers ging het om 160 euro per persoon. Hogere GGZ-kosten duiden veelal op meer psychische problemen.

Langdurig lage inkomens hebben hoogste zorgkosten

Onderverdeeld naar inkomenspositie hebben personen met een langdurig laag inkomen voor de meeste zorgvormen de hoogste zorgkosten. De totale zorgkosten voor deze groep bedroegen in 2012 gemiddeld 2500 euro per persoon. Voor de lage inkomens was dat 2290 euro en voor de inkomens boven de lage-inkomensgrens 2070 euro. Voor mensen met een laag of langdurig laag inkomen liggen vooral de GGZ-kosten aanmerkelijk hoger dan voor mensen met meer inkomen. In deze inkomensgroepen zitten naar verhouding veel mensen met een arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering.

4.3.8 Zorgkosten voor mondzorg, geneesmiddelen en GGZ, 2012

Voor eerstelijns psychologische zorg en geboortezorg is het beeld echter andersom: daar zijn de gemiddelde kosten juist het hoogst bij de hogere inkomens. Anders dan bij tweedelijns geestelijke gezondheidszorg gaat het bij eerstelijns psychologische zorg meestal om kortdurende behandelingen van lichte psychologische problematiek. Bij geboortezorg kan er een samenhang zijn met het op hogere leeftijd krijgen van kinderen bij vrouwen met hogere inkomens. Uit eerder onderzoek naar ziekenhuisopnamen en inkomen bleek dat vrouwen uit de hogere inkomensklassen meer ziekenhuisopnamen hadden vanwege complicaties rond de zwangerschap, bevalling en kraambed (Verweij en De Bruin, 2006)

Zorgkosten

De gemiddelde zorgkosten, voor de zorg die onder de basisverzekering valt, geven een indicatie van iemands gezondheid. Gezonde mensen zullen immers over het algemeen minder zorgkosten hebben dan ongezonde. Meer dan de helft van deze kosten had betrekking op ziekenhuiszorg.

Zorgkosten naar zorgvorm, 2012

	Euro per persoon	%
Totaal	2078	100
Ziekenhuis	1176	56,6
Geneesmiddelen	273	13,1
Tweedelijns geestelijke gezondheidszorg (GGZ)	217	10,4
Huisarts	136	6,5
Hulpmiddelen	89	4,3
Mondzorg	43	2,1
Paramedische zorg	37	1,8
Ziekenvervoer	34	1,6
Geboortezorg	30	1,4
Overige zorgvormen	23	1,1
Buitenland	15	0,7
Eerstelijns psychologische hulp	5	0,2

Bron: CBS, Statistiek zorgkosten basisverzekering.

Ook medicijngebruik gerelateerd aan inkomen

Naast de zorgkosten geeft ook het gebruik van geneesmiddelen een indicatie voor iemands gezondheid. In 2013 kreeg 68 procent van de bevolking een

medicijn verstrekt, 62 procent van mannen en 74 procent van vrouwen. Geneesmiddelengebruik loopt op met de leeftijd. Verdeeld naar de vijf inkomenskwintielen blijkt dat het aandeel met 72 procent het hoogst is in het tweede kwintiel. Deels komt dit doordat deze inkomensgroep relatief veel ouderen bevat. Naarmate het inkomen toeneemt, zakt het aandeel met een geneesmiddel iets in tot 66 procent in de hoogste inkomensgroep.

In 2013 kreeg 63 procent van de personen die deel uitmaken van een huishouden met hoofdzakelijk inkomen uit arbeid of een eigen onderneming een geneesmiddel. Dat is minder dan bij mensen met een werkloosheidsuitkering (69 procent), bijstandsuitkering (72 procent) of arbeidsongeschiktheidsuitkering (82 procent). Bij gepensioneerden, die voor het overgrote deel ouder dan 65 zijn, lag het aandeel op 89 procent.

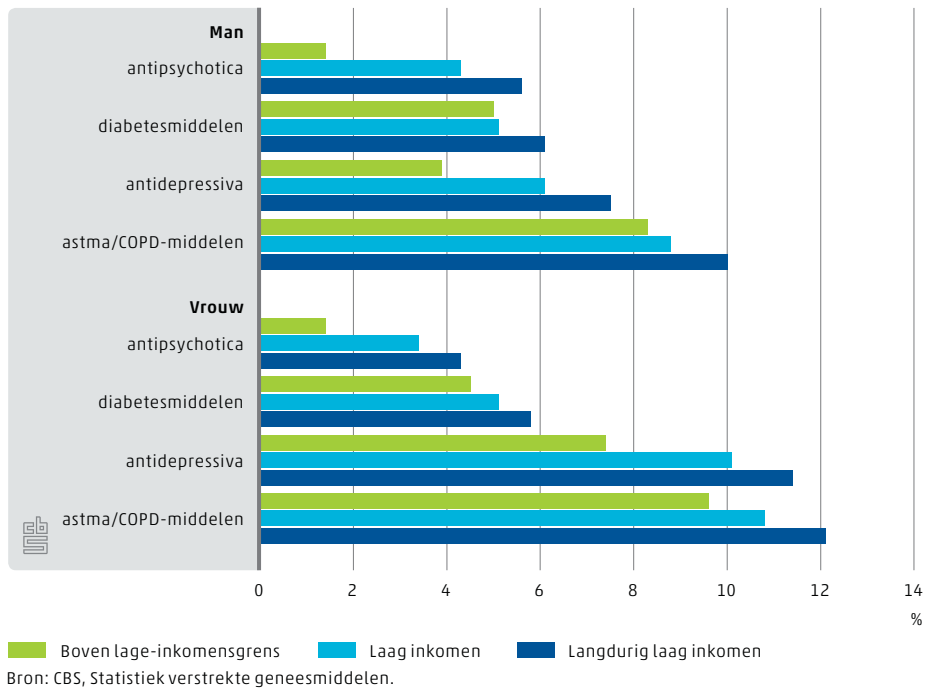
Vooraf vaker antidepressiva en antipsychotica bij arbeidsongeschikten

Onder personen die voornamelijk rondkomen van een arbeidsongeschiktheidsuitkering is vooral het aandeel met antidepressiva en antipsychotica betrekkelijk hoog: respectievelijk 19 en 9 procent in 2013. Voor de gehele bevolking kwamen deze percentages uit op 6 voor antidepressiva en 2 voor antipsychotica. Dit kan – net als de eerder genoemde hogere zorgkosten voor de geestelijke gezondheidszorg – duiden op meer psychische problemen in de groep arbeidsongeschikten. Ook bijstandsonvangers krijgen vaker dan gemiddeld antidepressiva en antipsychotica (11 en 7 procent in 2013). Bij werklozen komt dit in mindere mate voor. Arbeidsongeschikten ontvangen bovendien vaker dan gemiddeld astma/COPD-middelen.

11% van de mensen met een langdurig laag inkomen kreeg in 2013 astma- of COPD-middelen

4.3.9 Aandeel mannen en vrouwen met enkele typen geneesmiddelen, 2013

Wanneer wordt gekeken naar de inkomenspositie, dan blijkt dat vooral antidepressiva en antipsychotica meer verstrekt worden aan langdurig lage inkomens (10 respectievelijk 5 procent) en lage inkomens (8 respectievelijk 4 procent) dan aan hogere inkomens (6 respectievelijk 1 procent). In alle inkomensgroepen krijgen vrouwen vaker antidepressiva dan mannen. Antipsychotica worden echter bij de groep met een (langdurig) laag inkomen meer aan mannen verstrekt. Ook astma/COPD-middelen en diabetesmiddelen komen naar verhouding het meest voor bij mensen met een langdurig laag inkomen. Respectievelijk 11 en 6 procent van hen ontving in 2013 deze middelen. Cholesterolverlagers (niet weergegeven in de grafiek) worden juist iets vaker aan personen met een hoger inkomen verstrekt. Als echter rekening wordt gehouden met verschillen in leeftijden binnen de inkomensgroepen, dan komen ook deze middelen het vaakst voor bij de langdurig lage inkomens.

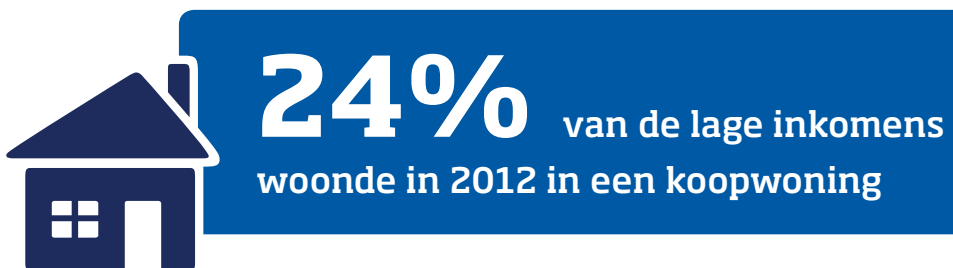
Over de hele linie krijgen mannen en vrouwen uit de groep met een langdurig laag inkomen relatief meer geneesmiddelen voorgeschreven dan personen uit de andere inkomensgroepen. Dit is bij zowel mannen als vrouwen vooral het geval in de leeftijd van 25 tot 65 jaar.

4.4 Woonsituatie

Lagere inkomens wonen relatief vaak in huurappartement

In 2012 bestond bijna 70 procent van de zelfstandige woningen uit eengezinswoningen en ruim 30 procent uit meergezinswoningen, zoals flatwoningen en appartementen. Van het totaal aantal bewoonde woningen, zowel een- als meergezins, was rond de 60 procent een koopwoning (Ministerie van BZK en CBS, 2013). De woonsituatie van lagere en hogere inkomens verschilt sterk. De meeste huishoudens in de laagste twee inkomenskwintielen wonen in een huurwoning. In meer dan de helft van de gevallen betreft het een huurappartement. Vanaf het derde kwintiel is de eengezinskoopwoning in toenemende mate de meest voorkomende behuizing. Woont in de derde kwintielgroep nog iets meer dan de helft in een eengezinskoopwoning, in de vijfde kwintielgroep is dat drie kwart. Deze resultaten hangen mede samen met het verschil in samenstelling van de inkomensgroepen. De laagste inkomensgroepen bevatten naar verhouding veel alleenstaanden en alleenstaande ouders, terwijl in de hogere juist meer paren met en zonder kinderen te vinden zijn (zie bijlage B).

Een deel van de huishoudens, circa 5 procent, woont niet in een zelfstandige woning. Het gaat veelal om jongeren met een laag inkomen – studenten – in woningen met gedeelde faciliteiten. Deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Van de huishoudens met een laag inkomen woont 46 procent in een huurappartement en 30 procent in een eengezinshuurwoning. Onder de huishoudens met een langdurig laag inkomen zijn deze aandelen met respectievelijk 48 en 35 procent iets hoger. Zo'n 24 procent van de huishoudens met een laag inkomen en 17 procent van de huishoudens met een langdurig laag inkomen woont in een koopwoning.

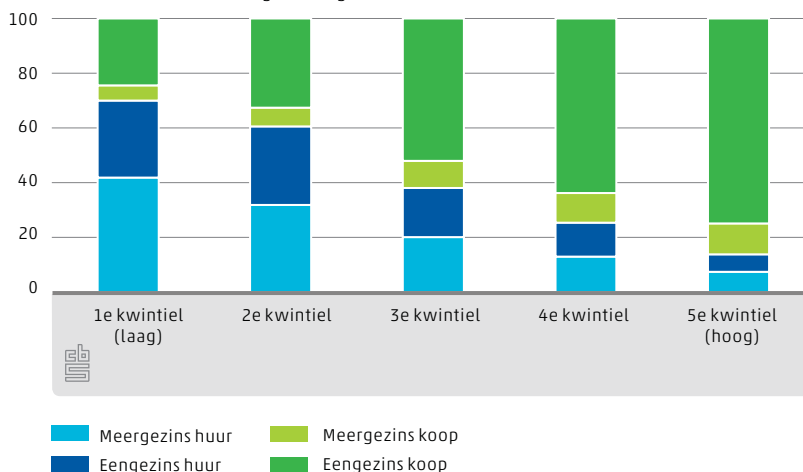
Zelfstandige woning

Een gebouw of deel van een gebouw dat volgens bouw of verbouw blijvend is bestemd voor permanente bewoning. Daarbij hoeven voorzieningen als toilet, keuken en badkamer niet gedeeld te worden. Zelfstandige woningen kunnen onderverdeeld worden in:

- *meergezinswoning*: ook wel aangeduid als gestapelde woning. Het is een deel van een gebouw met meerdere woningen, zoals een flatwoning, appartement, galerijflat, etagewoning, boven- en benedenwoning, portiekwoning of maisonnette.
 - *eengezinswoning*: ook wel grondgebonden woning genoemd. Deze woningtypen lopen uiteen van een tussenwoning en hoekwoning tot twee onder één kap, villa en landhuis.
-

4.4.1 Woontype versus eigendomstype naar inkomenskwintiel, 2012

% van huishoudens in zelfstandige woning

Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

Zeven op de tien lage inkomens in sociale huurwoning

In Nederland worden de financieel meest kwetsbare huishoudens via de sociale huursector en de huurtoeslag (zie par. 5.3) aan betaalbare woningen geholpen. Zeven op tien de huishoudens met een laag inkomen wonen in een sociale huurwoning. Van de huishoudens met een langdurig laag inkomen zijn dat er

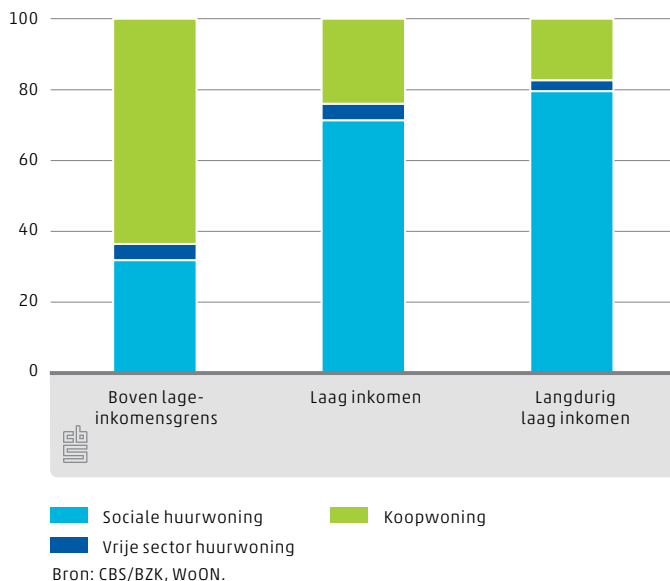
acht op de tien. Bij een inkomen boven de lage-inkomensgrens is dit aandeel met bijna een derde aanzienlijk lager. In al deze drie inkomensgroepen huurt zo'n een op de twintig huishoudens een woning in de vrije sector.

Sociale huurwoning

Dit zijn huurwoningen met een relatief lage maar ook maximale huur die meestal eigendom zijn van een woningbouwcorporatie. In 2012 bedroeg de maximale kale huur van zo'n sociale huurwoning 664,66 euro per maand. Dat was in 2012 tevens de grens voor de huurtoeslag. Om in aanmerking te komen voor een dergelijke sociale huurwoning moet men doorgaans aan bepaalde inkomensvoorwaarden voldoen. Ook woningen van particuliere verhuurders met een huur onder de huurtoeslaggrens zijn hier als sociale huurwoning beschouwd.

4.4.2 Wonen in (sociale) huurwoning of koopwoning, 2012

% van huishoudens in zelfstandige woning

Merendeel lage inkomens woont in wijk rond stadscentrum

Arme en rijke mensen wonen doorgaans niet bij elkaar in de buurt. De meeste huishoudens met (langdurig) risico op armoede wonen in een (sterk) verstedelijkte omgeving. Rond een op de tien woont in het centrum van een stad, ruim de helft in een wijk rond het centrum. Voor de hogere inkomens echter is het woonmilieu vaker groen-stedelijk, centrum-dorps of landelijk. Ze wonen dus vaker in een meer groene omgeving met een lagere bebouwingsdichtheid. Hoofdstuk 6 toont meer detail in de mate van spreiding binnen een gemeente van lage inkomens.

Woonmilieu

Aan elke 4-cijferige postcodewijk is een woonmilieutypering toegekend.

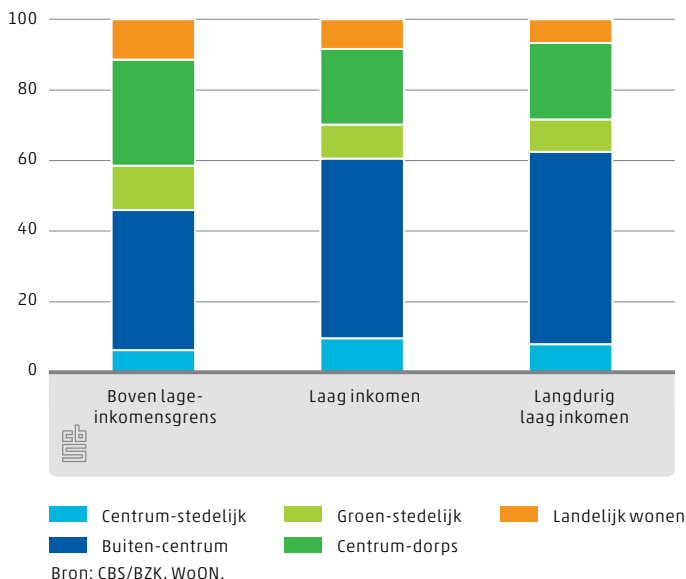
De typologie is gebaseerd op een aantal dimensies: dichtheid, bereikbaarheid, functiemenging en kwaliteit bebouwing. De vijf woonmilieus zijn:

- **Centrum-stedelijk.** (Historische) binnensteden, City/nieuwe stedelijke centra, centra van nieuwe steden. Essentie: centrale ligging, relatief hoge woon-dichtheid, functiemenging.
- **Buiten-centrum.** Rond het centrum gelegen compact en monofunctioneel woonmilieu. Vooroorlogse etage, vooroorlogse grondgebonden, vooroorlogse herenhuizen, vooroorlogse tuindorpen, naoorlogse etage, naoorlogse grondgebonden. Essentie: de stadswijk.
- **Groen-stedelijk.** Monofunctioneel woonmilieu dat ruim en groen van opzet is in grotere gemeenten. De uitbreiding aan de stad, groeikernen en actuele uitleg vallen hieronder. Essentie: huis met een tuin.
- **Centrum dorps.** Historische kernen, nieuwe kernen. Essentie: multifunctionele centra in kleinere kernen.
- **Landelijk wonen.** Lage bebouwingsdichtheid in een overwegend groengebied met weinig voorzieningen. Essentie: villawijken, wonen in het landschap, landgoederen.

Bron: Ministerie van BZK en CBS (2013).

4.4.3 Woonmilieu, 2012

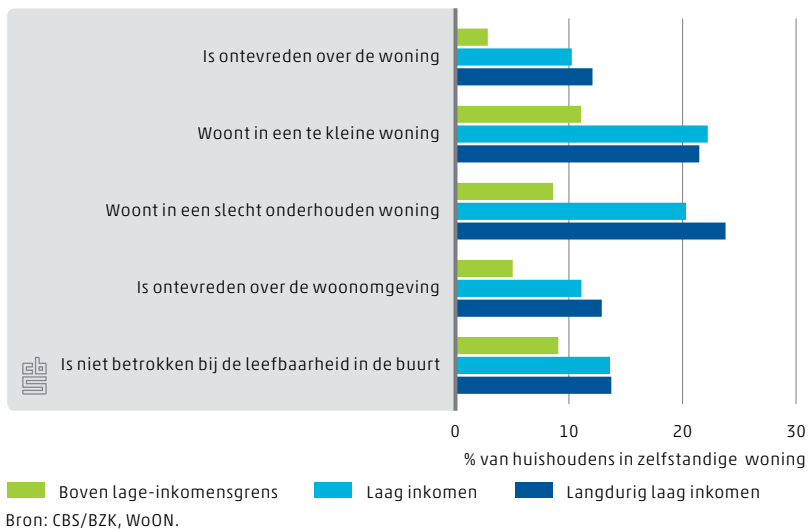
% van huishoudens in zelfstandige woning

Huishoudens met een laag inkomen vaker ontevreden over woning en woonomgeving

De meeste huishoudens zijn tevreden over hun woning. Dat geven ze zelf aan. Een minderheid is echter niet content. Onder de lage en vooral de langdurig lage inkomens komt dat vaker voor dan onder de inkomens boven de lage-inkomensgrens. In 2012 waren 10 procent van de huishoudens met een laag inkomen en 12 procent van de huishoudens met een langdurig laag inkomen ontevreden over hun woning. Bij de hogere inkomens was dat 3 procent. Van de huishoudens met een (langdurig) laag inkomen vindt ruim een op de vijf de woning te klein. Verder zegt een op de vijf met een laag inkomen en bijna een kwart van de huishoudens met een langdurig laag inkomen in een slecht onderhouden woning te wonen. Bij huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens zijn deze aandelen met respectievelijk 11 en 9 procent een stuk lager. Ook over de woonomgeving zijn huishoudens met een (langdurig) laag inkomens vaker ontevreden dan huishoudens met een hoger inkomen: ruim een op de tien versus een op de twintig. Ook is bij deze huishoudens het aandeel dat aangeeft zich niet betrokken te voelen bij de leefbaarheid in de buurt iets groter (14 tegen 9 procent).

4.4.4 Ontevreden over de woning en woonomgeving, 2012

5.

Armoederisico's in

breed financieel

perspectief

In dit hoofdstuk wordt een meer brede blik geworpen op de inkomenspositie van huishoudens. We kijken naar andere welvaartsindicatoren, zoals bestedingen en vermogen, en de beoordeling van de eigen financiële positie en toekomst. Welk deel van de huishoudens met een laag inkomen kan terugvallen op vermogen? Hoe zwaar drukken bij hen de vaste lasten? Hoe zien ze hun financiële toekomst? Komen de bijzondere bijstand en toeslagen bij de juiste groep, de lagere inkomens, terecht? Wat zegt die groep zelf over hoe ze moeten rondkomen? Hoeveel mensen zitten in de schuldhulpverlening?

5.1 Bestedingen en vaste lasten van huishoudens

Vaste lasten grootste uitgavenpost van huishoudens met een laag inkomen

Een Nederlands huishouden besteedde in 2013 gemiddeld 33 duizend euro. De huishoudens die behoorden tot de 20 procent met de laagste inkomens gaven gemiddeld bijna 22 duizend euro uit, voor de huishoudens in de groep met de hoogste inkomens was dat ruim het dubbele (48 duizend euro). Naarmate het inkomen hoger is, nemen de bestedingen toe. Voor een deel is dit ook toe te schrijven aan de omvang van het huishouden. Bij de lagere inkomens ging het gemiddeld om nog geen 2 personen per huishouden, terwijl de huishoudens met de hogere inkomens gemiddeld uit 2,5 personen bestonden.

Een huishouden in de laagste inkomensgroep was 45 procent van zijn totale uitgaven in 2013 kwijt aan vaste lasten, onder meer aan woonlasten en verzekeringskosten. Vaste lasten drukken minder zwaar op de totale bestedingen van een huishouden naarmate het inkomen hoger is. Zo maken vaste lasten voor een huishouden in de hoogste inkomensgroep nog maar 30 procent van de totale bestedingen uit. Huishoudens met een hoger inkomen kunnen gemiddeld een groter deel van hun geld uitgeven aan minder noodzakelijke goederen en diensten. Zo besteedden de hoogste inkomens in 2013 35 procent van hun uitgaven aan recreatie (sport, muziek), cultuur (boeken, museumbezoek) en aankoop, onderhoud en reparatie van auto's en fietsen en openbaar vervoer.

In paragraaf 4.3 is geconstateerd dat zware rokers relatief veel voorkomen onder de lage inkomens. Huishoudens met een laag inkomen gaven dan ook naar verhouding veel (5 procent van hun uitgaven) uit aan tabak en alcohol. Daar staat tegenover dat ze relatief weinig uitgeven aan ontspanning en vervoer (respectievelijk 14 en 7 procent). Ook besteden ze betrekkelijk weinig aan hun persoonlijke verzorging en gezondheid en aan het onderhoud en de inrichting van hun woning.

5.1.1 Bestedingen van huishoudens naar inkomenskwintiel, 2013*

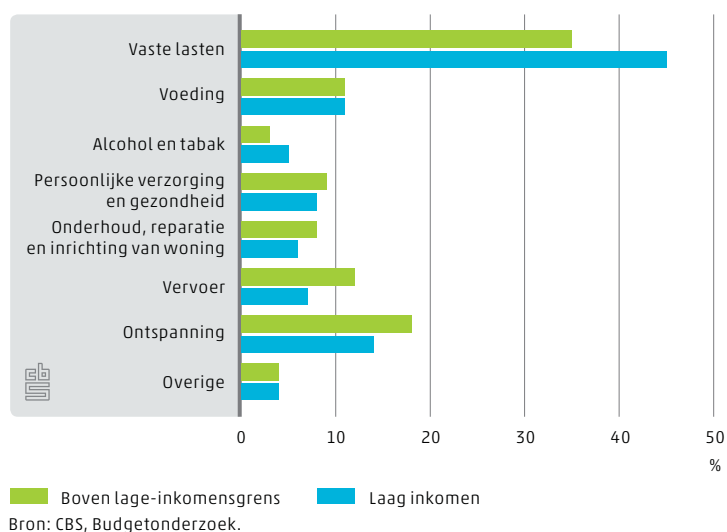
	1e kwintiel Totaal					5e kwintiel (hoog)
	(laag)	2e kwintiel	3e kwintiel	4e kwintiel		
Totale bestedingen	1 000 euro					
	33,0	21,7	26,0	31,5	38,0	47,8
	% van totale bestedingen					
Bestedingscategorie						
Vaste lasten	36	45	41	37	33	30
Voeding	11	12	12	11	11	10
Alcohol en tabak	3	4	4	4	3	3
Persoonlijke verzorging en gezondheid	9	8	8	8	10	9
Onderhoud, reparatie en inrichting van woning	7	6	7	8	7	9
Vervoer	12	7	9	12	14	12
Ontspanning	18	14	15	16	18	23
Overige	4	4	4	4	4	4

Bron: CBS, Budgetonderzoek.

Vaste lasten

Vaste lasten bestaan uit woonlasten, kosten voor gas, water en licht, abonnementskosten voor TV, Internet en bellen, premies voor de inboedel- en aansprakelijkheidsverzekering en lokale heffingen en leges die voor ieder huishouden verplicht zijn, zoals de rioolheffing. Het zijn uitgaven waar een (contractuele) verplichting aan ten grondslag ligt en waar een huishouden niet (eenvoudig) onderuit komt.

5.1.2 Bestedingspatroon van huishoudens, 2013*

5.1.3 Bestedingen van huishoudens naar samenstelling van het huishouden, 2013*

	Totaal	Boven lage-inkomensgrens		Laag inkomen		
		alleenstaanden	meer-persoons-huishouden	alleenstaanden	meer-persoons-huishouden	
x 1 000 euro						
Totale bestedingen	21,8	39,3	23,5	40,4	17,7	28,4
% van totale bestedingen						
Bestedingscategorie						
Vaste lasten	44	34	42	33	49	43
Voeding	9	12	9	11	10	12
Alcohol en tabak	4	3	4	3	7	4
Persoonlijke verzorging en gezondheid	8	9	8	9	7	9
Onderhoud, reparatie en inrichting van woning	8	7	8	8	6	6
Vervoer	9	12	10	13	6	8
Ontspanning	16	19	16	19	13	15
Overige	2	4	3	4	2	3

Bron: CBS, Budgetonderzoek.

Hoogste vaste lasten bij alleenstaanden met een laag inkomen

Bij alleenstaanden met een laag inkomen was het aandeel vaste lasten verreweg het grootst: 49 procent van hun totale bestedingen, tegen 42 procent bij alleenstaanden met een hoger inkomen. Ook waren alleenstaanden met een laag inkomen naar verhouding meer kwijt aan alcohol en tabak dan alleenstaanden met een hoger inkomen (7 procent tegen 4 procent). Ze besteedden echter relatief minder aan ontspanning en vervoer. Meerpersoonshuishoudens gaven naar verhouding minder dan alleenstaanden uit aan vaste lasten. Toch drukte ook bij die huishoudens de vaste lasten zwaar op hun totale bestedingsruimte, zwaarder dan bij huishoudens met een hoger inkomen.

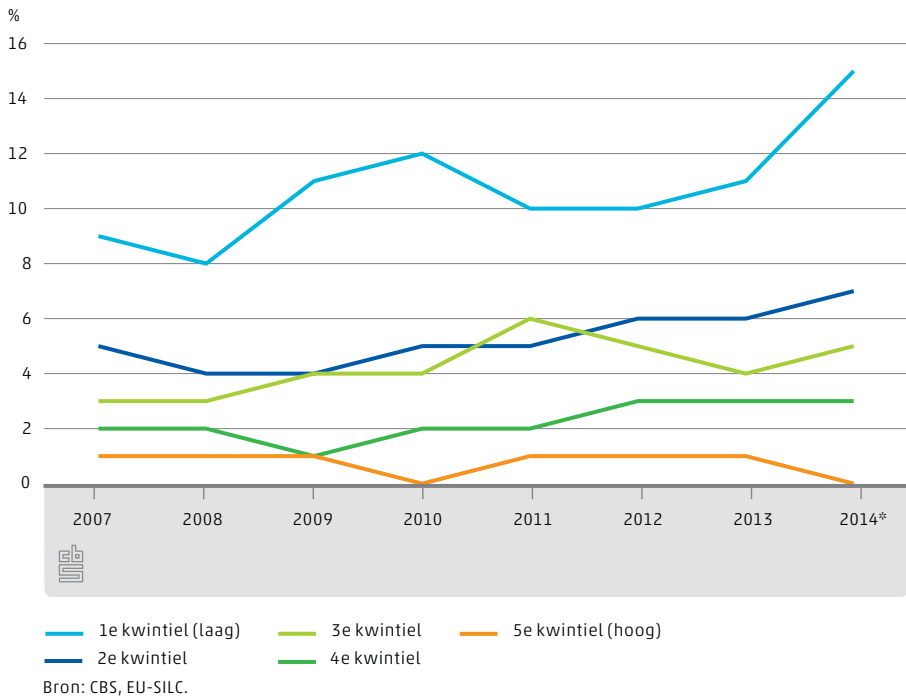
5.2 Financiële problemen, moeilijk rondkomen en toekomstverwachting

Minder financiële problemen bij hoger inkomen

In 2014 had 6 procent van de huishoudens naar eigen zeggen betalingsachterstanden, 16 procent gaf aan moeilijk rond te komen en 38 procent zei financiële beperkingen te kennen. Het aandeel huishoudens dat gewag maakt van betalingsachterstanden neemt af naarmate het inkomen hoger is. Een dergelijk verband geldt ook voor het aandeel huishoudens dat moeilijk rondkomt en financiële beperkingen ervaart.

In 2014 zei 15 procent van de huishoudens in het laagste inkomenskwaantiel betalingsachterstanden te hebben. Dat is meer dan in 2013 toen 11 procent dit meldde. Bijna vier van de tien huishoudens in de laagste inkomensgroep konden naar eigen zeggen moeilijk rondkomen. In de op een na laagste inkomensgroep speelde deze problematiek bij ruim twee op de tien huishoudens. Ten opzichte van 2013 zijn deze cijfers vrijwel gelijk gebleven. Betalingsachterstanden en niet rond kunnen komen, zijn in het hoogste inkomenskwaantiel vrijwel verwaarloosbaar.

5.2.1 Huishoudens met betalingsachterstanden naar inkomenskwintiel

Ruim een derde van lage inkomens ervaart woonlasten als zware last

Van iedere 100 euro die huishoudens met een laag inkomen per maand uitgeven, gaat 36 euro op aan woonlasten. Ruim een derde van deze groep ervaart de woonlasten als een zware financiële last. Huishoudens met hogere inkomens zijn relatief minder kwijt aan woonlasten en slechts een op de 10 ervaart de woonlasten als een zware last.

Bijna 20 procent van de huishoudens met een laag inkomen meldde in 2014 een of meer betalingsachterstanden. Dat is meer dan in 2013 (17 procent) en 2012 (15 procent). Betalingsachterstanden bij huur of hypotheek kwamen telkens relatief het vaakst voor. Van de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens meldde 4 procent betalingsachterstanden. Dit percentage is al jaren stabiel.

18% van de huishoudens met risico op armoede had in 2014 betalingsachterstanden

5.2.2 Woonlasten en betalingsachterstanden, 2014*

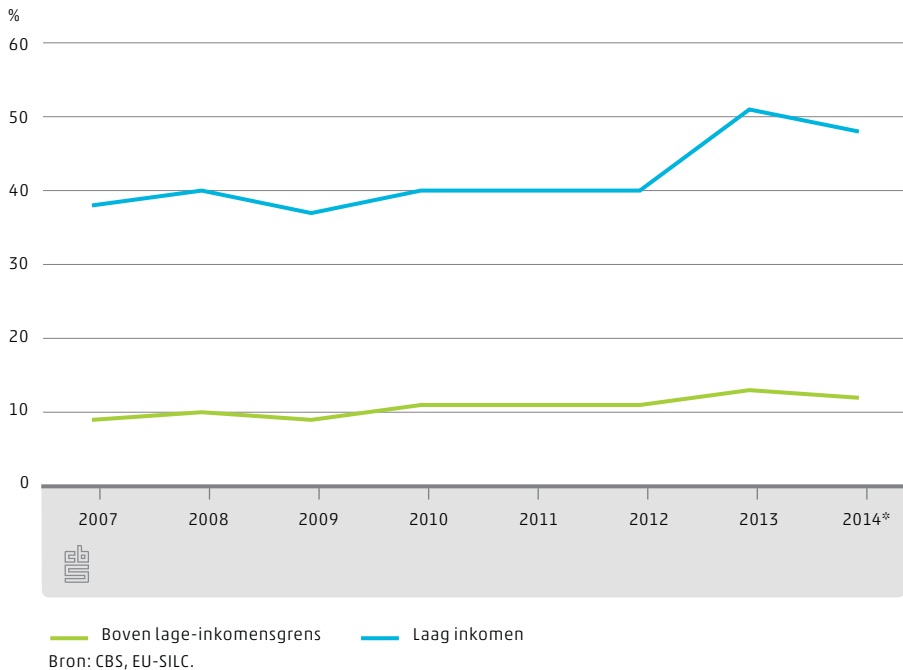
	Boven lage-inkomensgrens	Laag inkomen
	% van totale bestedingen	
Maandelijkse woonlasten (2013)	27	36
	% van huishoudens	
Ervaart maandelijkse woonlasten als zware last	10	37
Een of meer betalingsachterstanden waarvan t.a.v.	4	18
huur of hypotheek	3	12
gas, water of elektriciteit	2	10
op afbetaling gekochte artikelen	1	1

Bron: CBS, Budgetonderzoek en EU-SILC.

Helft van huishoudens met laag inkomen komt moeilijk rond

Na jaren van stabiliteit, ook gedurende de economische crisis, steeg bij huishoudens met een laag inkomen het aandeel dat aangeeft moeilijk rond te komen fors van 40 procent in 2012 naar ruim 50 procent in 2013. Weliswaar zakte in 2014 het percentage vervolgens weer iets in, maar toch bleef het op een relatief hoog niveau steken (48 procent). Bij de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens schommelde het percentage huishoudens dat moeilijk kan rondkomen in de afgelopen jaren rond de tien procent.

5.2.3 Huishoudens die moeilijk rondkomen

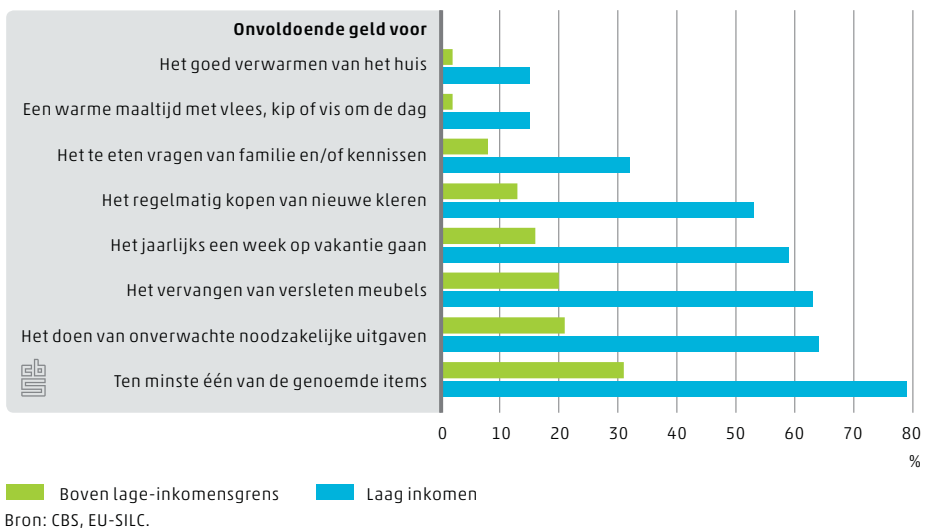
Financiële beperkingen zijn eerder regel dan uitzondering bij lage inkomens

Huishoudens met een laag inkomen hebben regelmatig te maken met financiële beperkingen. In 2014 gaf 79 procent van hen aan onvoldoende geld te hebben voor één of meer specifieke uitgaven, uiteenlopend van het verwarmen van het huis (15 procent) tot het vervangen van versleten meubels (63 procent). Ruim de helft van de huishoudens met een laag inkomen had onvoldoende geld om regelmatig nieuwe kleding te kopen en bijna twee op de drie hadden geen geld voor onverwachte noodzakelijke uitgaven (ter waarde van duizend euro). Van de huishoudens met een hoger inkomen had 31 procent te stellen met minimaal één van de genoemde financiële beperkingen.

32% van de lage inkomens had in 2014 te weinig geld om familie of kennissen te eten te vragen

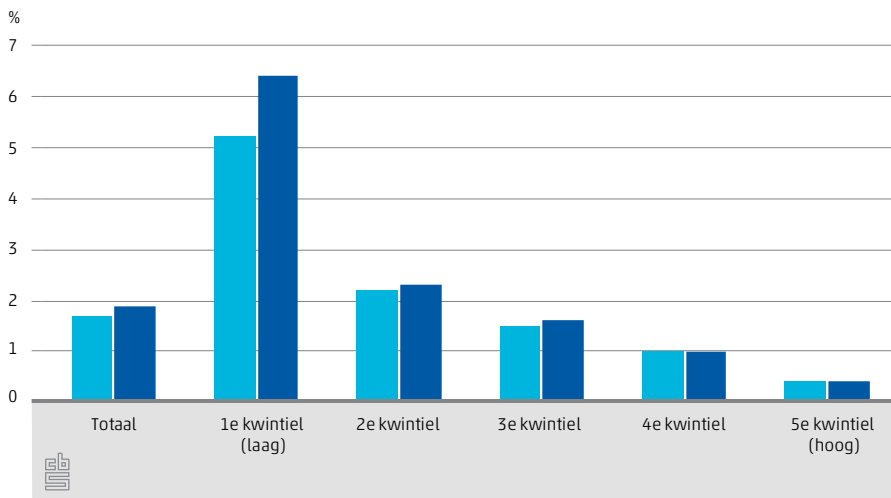
5.2.4 Huishoudens met financiële beperkingen, 2014*

Acht procent van de lage inkomens is wanbetaler premie zorgverzekering

Het al dan niet wanbetaler zijn voor de verplichte zorgverzekering kan een indicator zijn voor de materiële welvaart van een persoon, waarbij het niet tijdig betalen van de zorgverzekeringspremie mogelijk wijst op achterliggende beperkingen in de financiële armslag.

Wanbetalers zorgverzekeringswet naar inkomenskwintiel

■ 2010 ■ 2013
Bron: CBS, Statistiek wanbetalers zorgverzekeringswet.

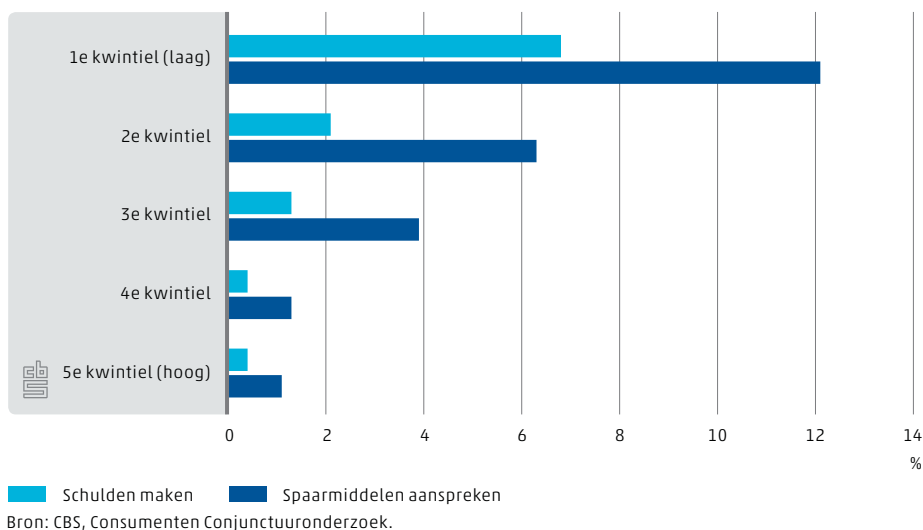
Personen van 18 jaar en ouder die verzekerd zijn volgens de Zorgverzekeringswet maar die minimaal 6 maanden achtereen hun premie aan de zorgverzekeraar niet hebben betaald, worden wanbetalers genoemd. In de 20 procent laagste inkomens was het aandeel wanbetalers in 2013 met 6 procent drie keer zo hoog als gemiddeld. Het aandeel wanbetalers neemt sterk af met het toenemen van het inkomen. Het percentage is in het laagste inkomenskwintiel gestegen van 5 procent in 2010 naar 6 procent in 2013.

In de groep met een inkomen onder de lage-inkomensgrens steeg het aandeel wanbetalers van 7 procent in 2010 naar 8 procent in 2013 en bij personen met een langdurig laag inkomen van 4 naar 6 procent. Op de gehele bevolking van 18 jaar en ouder bleef het percentage wanbetalers vrij stabiel rond de 2. Wanbetalers zijn oververtegenwoordigd bij personen tot 45 jaar, bij niet-westerse allochtonen, vooral bij Antillianen (14 procent) en Surinamers (8 procent), en bij bijstandsontvangers (12 procent). Verder is het percentage wanbetalers hoger als het onderwijsniveau lager is en gaat het vaker om mannen dan om vrouwen.

Minder inkomen betekent ook meer schulden

Het aandeel huishoudens dat gelet op zijn financiële situatie aangeeft schulden te moeten maken, neemt aanzienlijk toe met het dalen van het inkomen. In 2015 speelde de schuldenproblematiek bij 6,8 procent van de huishoudens in het laagste kwintiel. In de daaropvolgende tweede inkomensgroep was dat bij 2,1 procent het geval en in de hoogste inkomensgroep bij 0,4 procent. Met het stijgen van het inkomen hoeven ook steeds minder mensen hun spaargeld aan te spreken. Dit aandeel liep van 12,1 procent in de laagste inkomensgroep terug tot 1,1 procent in de hoogste inkomensgroep.

5.2.5 Schulden maken en spaarmiddelen aanspreken naar inkomenskwintiel, januari t/m september 2015

Het inkomen dat aan indicatoren van financiële armslag zoals schulden moeten maken en spaarmiddelen moeten aanspreken is gerelateerd, betreft zelf-rapportages en niet de gebruikelijke registratiegegevens. Vanwege de minder goede meetkwaliteit van de zelfrapportages zijn als indelingscriterium alleen inkomenskwintielen gebruikt. De informatie bestrijkt de periode tot en met september 2015.

Financiële armslag van lage inkomens verder verbeterd

Ten opzichte van 2014 is in 2015 in de laagste inkomensgroep het aandeel huishoudens dat zegt schulden te moeten maken of een beroep moet doen op spaargeld, iets gedaald. In 2014 daalde dit aandeel ook ten opzichte van 2013. Dat duidt op een lichte financiële verbetering voor de huishoudens met de laagste inkomens, een ontwikkeling die spoort met de aantrekkende economie. Ondanks deze positieve ontwikkeling is de financiële situatie van huishoudens in het laagste inkomenssegment nog steeds minder dan in 2008, het jaar dat, behoudens het vierde kwartaal, verschoond bleef van de economische malaise. In 2008 rapporteerde 5,4 procent van de huishoudens met weinig inkomen schulden te moeten maken, 10,3 procent moest spaargeld aanspreken. Ook bij de hogere inkomens zette zich in 2015, in navolging van 2014, de verbetering van de financiële situatie verder door.

5.2.6 Financiële situatie van huishoudens

	2000	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015 ¹⁾
	%							
Laagste inkomenskwintiel								
Moet op dit moment schulden maken	5,6	5,4	6,4	6,1	6,4	7,8	7,6	6,8
Moet spaarmiddelen aanspreken	7,7	10,3	9,9	10,4	11,8	13,7	12,7	12,1
Kan precies rondkomen	63,3	67,1	65,4	64,2	64,1	63,0	62,0	64,4
Houdt beetje geld over	18,3	15,1	15,1	17,5	15,2	13,7	14,9	13,6
Houdt veel geld over	3,4	1,3	2,1	1,1	1,6	1,1	1,8	1,9
Hogere inkomenskwintielen								
Moet op dit moment schulden maken	1,2	1,0	1,1	1,0	1,3	1,4	1,3	1,0
Moet spaarmiddelen aanspreken	2,0	3,1	2,4	3,2	3,4	3,8	3,7	3,1
Kan precies rondkomen	31,7	34,7	34,6	34,4	36,3	37,4	36,6	34,9
Houdt beetje geld over	42,3	44,3	44,5	44,6	43,5	41,0	41,2	42,1
Houdt veel geld over	22,2	16,5	17,0	16,5	14,9	15,9	16,9	18,5

Bron: CBS, Consumenten Conjunctuur Onderzoek.

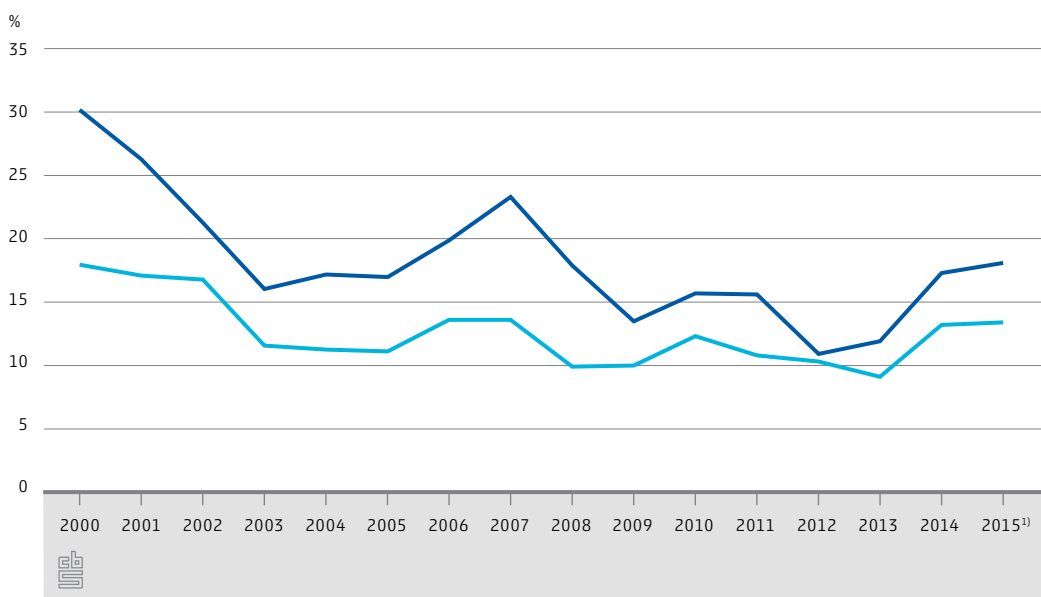
¹⁾ Cijfers van 2015 hebben betrekking op de periode januari t/m september.

Positieve toekomstverwachtingen stabiliseren

De sterke stijging in 2014 van het aandeel huishoudens dat vertrouwen heeft in de verbetering van de eigen financiële situatie in de komende 12 maanden, zet in 2015 niet overtuigend door. Zeker in de laagste inkomensgroep is sprake van stabilisatie. Het aandeel met een positieve verwachting lag hier met 13,4 procent

op vrijwel hetzelfde niveau als in 2014 (13,2 procent). In de groep met een hoger inkomen steeg het vertrouwen wel, van 17,3 naar 18,1 procent. Maar dat was veel minder dan een jaar eerder. Het aandeel liep toen op van 11,9 naar 17,3 procent. In de laagste inkomensgroep ligt het vertrouwen inmiddels weer op hetzelfde niveau als in de economisch goede jaren 2006 en 2007. In de hogere inkomensgroep is dat ondanks de recente stijgingen nog niet het geval. In de periode 2000–2015 waren huishoudens in de laagste inkomensgroep wel telkens iets somberder over de te verwachten verbetering van hun eigen financiële situatie dan huishoudens in de hogere inkomensklassen. In perioden waarin het slechter gaat met de economie, liggen de aandelen van huishoudens die in de komende twaalf maanden een verbetering in de eigen situatie verwachten, voor beide inkomensgroepen dicht bij elkaar dan in perioden van hoogconjunctuur.

5.2.7 Huishoudens die in de komende 12 maanden een verbetering in de eigen financiële situatie verwachten

— 1e kwintiel (laag) — Overige kwintielen

Bron: CBS, Consumenten Conjunctuur Onderzoek.

¹⁾ De cijfers over 2015 hebben betrekking op de periode januari t/m september.

5.3 Financiële tegemoetkomingen: bijzondere bijstand en toeslagen

Aantal huishoudens met bijzondere bijstand fors toegenomen

In de periode 2007-2013 ontving jaarlijks rond 28 procent van de huishoudens met een laag inkomen bijzondere bijstand. Doordat het aantal huishoudens met een laag inkomen de afgelopen jaren fors is toegenomen, steeg bij hen het aantal met bijzondere bijstand dan ook flink, van 150 duizend in 2010 tot bijna 210 duizend in 2013. Een huishouden met bijzondere bijstand ontving in 2013 gemiddeld 810 euro. Dit was 250 euro minder dan in 2009, bij het begin van de economische crisis.

De bijzondere bijstand betreft vaak – uitsluitend of mede – de langdurigheidstoeslag. Twee van de drie huishoudens met een laag inkomen die bijzondere bijstand ontvingen, kregen in 2012 (ook) de langdurigheidstoeslag; het ging in dat jaar om gemiddeld 420 euro per huishouden.

5.3.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen met bijzondere bijstand

	Totaal	Met bijzondere bijstand		Met langdurigheidstoeslag	
		aandeel	gemiddeld bedrag	aandeel	gemiddeld bedrag
	x 1 000	%	Euro	%	Euro
Laag inkomen					
2007	515	27,0	860	.	.
2008	515	26,7	1 090	12,1	390
2009	527	28,1	1 060	16,5	440
2010	514	29,1	1 070	17,9	470
2011	571	27,4	910	16,7	450
2012	656	27,6	850	18,7	420
2013*	728	28,5	810	.	.
Langdurig laag inkomen					
2007	172	45,7	740	.	.
2008	163	44,2	770	27,5	380
2009	157	46,7	780	34,7	410
2010	149	49,5	900	38,5	450
2011	154	48,1	720	38,4	440
2012	169	46,6	690	37,1	410
2013*	193	46,2	710	.	.

Bron: CBS, Sociaal Statistisch Bestand.

Nog geen vier van de tien huishoudens met een langdurig laag inkomen ontvingen langdurigheidstoeslag.

Huishoudens die al ten minste vier jaar achtereenvolgend van een laag inkomen moeten rondkomen, ontvangen relatief vaak bijzondere bijstand. In 2013 had 46 procent van deze groep bijzondere bijstand. De langdurigheidstoeslag heeft ten doel huishoudens met langdurig weinig geld iets meer financiële speelruimte te geven. Van de huishoudens met langdurig een laag inkomen ontving in 2012 echter bijna twee derde, 63 procent, deze toeslag niet.

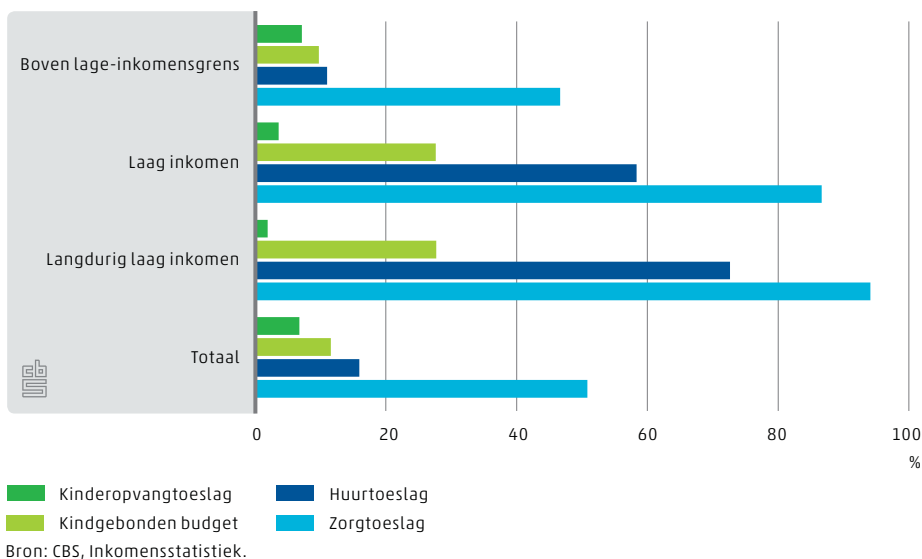
Bijzondere bijstand en langdurigheidstoeslag

Naast algemene bijstand kent de Wet Werk en Bijstand (WWB) ook bijzondere bijstand. Deze wordt verleend voor bijzondere kosten. Bijzondere kosten ontstaan door bijzondere omstandigheden bij de aanvrager. Het zijn vaak tegemoetkomingen voor: orthopedisch schoeisel, een hoortoestel, bril, lidmaatschap van een sportclub, kosten van een schoolreisje. Bijzondere bijstand kan in geld of in natura worden verstrekt. De langdurigheidstoeslag is een vorm van bijzondere bijstand. Het gaat daarbij om een (jaarlijkse) eenmalige uitkering voor huishoudens die langdurig (doorgaans drie jaar of langer) moeten rondkomen van een inkomen op of iets boven het beleidsmatig minimum. In de toekenning van bijzondere bijstand zit een zekere regionale ongelijkheid. Gemeenten hanteren hiervoor namelijk verschillende criteria. Zo mag het inkomen van de aanvrager voor toekenning van langdurigheidstoeslag niet boven een bepaalde inkomensgrens uitkomen, waarbij deze grens tussen gemeenten varieert van 100 tot 120 procent van het beleidsmatig minimum. In deze paragraaf blijft de bijzondere bijstand beperkt tot het totaal van de eenmalige en periodieke bijzondere bijstand en de langdurigheidstoeslag die tot 2013 apart gespecificeerd kon worden. Vanwege het ontbreken van geldige metingen konden cijfers over de zogeheten categoriale bijzondere bijstand, ofwel de specifieke ondersteuning voor de doelgroep chronisch zieken en gehandicapten met weinig inkomen, niet in de cijfers worden meegenomen. In 2013 werd in totaal 322,5 miljoen euro aan bijzondere bijstand uitgekeerd. Hiervan ging iets meer dan de helft naar huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Huishoudens met een langdurig laag inkomen ontvingen in totaal 63 miljoen euro aan bijzondere bijstand.

Zorgtoeslag en huurtoeslag bij ruime meerderheid van huishoudens met een laag inkomen

Bijna negen van de tien huishoudens met een laag inkomen ontvingen in 2014 een toeslag op hun inkomen. Bijna 87 procent kreeg zorgtoeslag en bijna zes op de tien huurtoeslag. Van de totale groep met een laag inkomen ontving 28 procent kindgebonden budget en 4 procent kinderopvangtoeslag. De zorgtoeslag en de huurtoeslag komen bij huishoudens die langdurig van een laag inkomen moeten rondkomen, het vaakst voor, bij respectievelijk 94 en 73 procent van deze groep. Ook huishoudens boven de lage-inkomensgrens komen in aanmerking voor toeslagen. Het aandeel dat kinderopvangtoeslag ontvangt is met 7 procent zelfs hoger dan onder de groep met een laag inkomen. Ook onder huishoudens met een hoger inkomen is de zorgtoeslag wijd verbreid. Dit komt voor een deel doordat ook volwassen kinderen die bij hun ouders wonen, gezien hun geringe eigen inkomsten hiervoor vaak in aanmerking komen.

5.3.2 Huishoudens met toeslag, 2014*

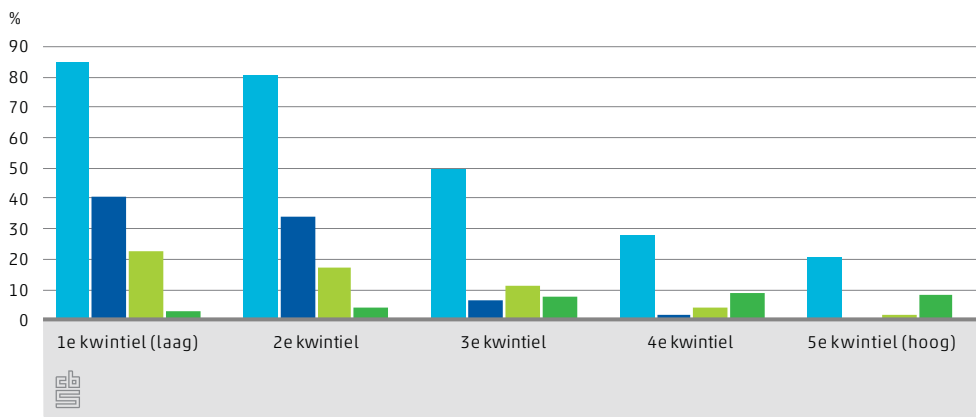
Inkomensondersteuning door toeslagen

Het Rijk keert diverse toeslagen uit als inkomensondersteuning. De hoogte van de toeslag is mede afhankelijk van het (gezamenlijk) inkomen en vermogen van de aanvrager(s):

- De *zorgtoeslag* is een tegemoetkoming in de kosten voor de zorgverzekering. Iedereen die premie betaalt voor een Nederlandse zorgverzekering, komt hiervoor in aanmerking mits het inkomen beneden een bepaalde grens ligt.
- Bij de *huurtoeslag* speelt onder meer de hoogte van de kale huur een rol.
- De *kinderopvangtoeslag* wordt verleend als tegemoetkoming in de kosten voor de opvang van kinderen tot 12 jaar onder voorwaarde dat zowel de aanvrager als de toeslagpartner beiden werken, dan wel een opleiding volgen.
- Het *kindgebonden budget* wordt onder voorwaarden verleend voor kinderen tot 18 jaar.

De meeste toeslagen beogen de lasten van huishoudens met een lager inkomen te verminderen. Met uitzondering van de kinderopvangtoeslag is het aandeel huishoudens dat een toeslag ontvangt, dan ook lager naarmate het inkomen hoger is. CBS (2014).

Huishoudens met toeslag naar inkomenskwintiel, 2014*

■ Zorgtoeslag ■ Kindgebonden budget
■ Huurtoeslag ■ Kinderopvangtoeslag

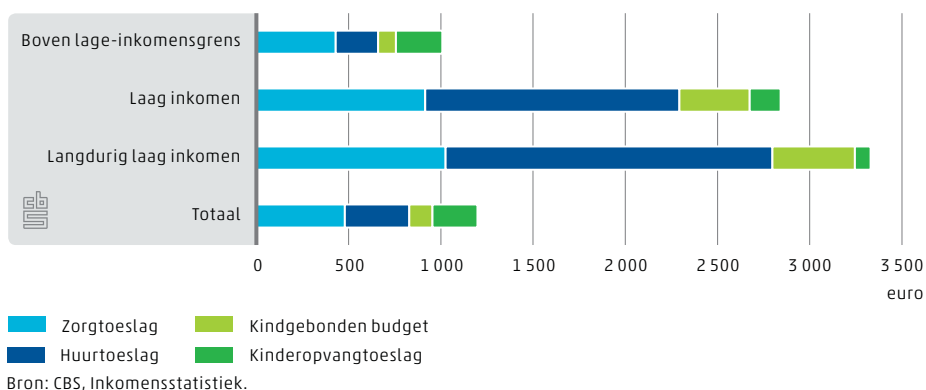
Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

Naast deze toeslagen zijn er nog diverse regelingen die de lasten van huishoudens verlagen. Zo kunnen burgers met een smalle beurs in aanmerking komen voor een subsidie voor rechtsbijstand. Maar ook organisaties als de Voedselbank verlichten de nood van mensen met weinig geld. Eerder in deze paragraaf kwam ook de bijzondere bijstand ter sprake. In deze paragraaf wordt echter verder alleen ingegaan op de bovengenoemde toeslagen die door de belastingdienst uitgekeerd worden.

Ruim 2800 euro aan toeslagen voor huishouden met laag inkomen

Gemiddeld berekend over alle huishoudens met een laag inkomen bedroeg het totaal bedrag aan toeslagen in 2014 ruim 2800 euro per huishouden. Een huishouden dat langdurig op een laag inkomen was aangewezen, ontving in doorsnee in totaal ruim 3300 euro. Verreweg het grootste deel van dit bedrag bestond uit huur- en zorgtoeslag. Het totaalbedrag verschilt natuurlijk sterk tussen de afzonderlijke huishoudens. Niet alle huishoudens komen immers in aanmerking voor een toeslag. Zo ontving bijna 11 procent van de huishoudens met een laag inkomen helemaal geen toeslag, terwijl een op de tien 5600 euro of meer ontving. De ruim 6,3 miljoen huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens ontvingen gemiddeld duizend euro aan toeslagen. Het ging bij hen vooral om zorg- en kinderopvangtoeslag. Ruim de helft van de huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens profiteerde van een of meer toeslagen.

5.3.3 Gemiddeld bedrag aan toeslag, 2014*

1770 euro aan huurtoeslag
voor langdurig lage inkomens

5.4 Vermogenspositie

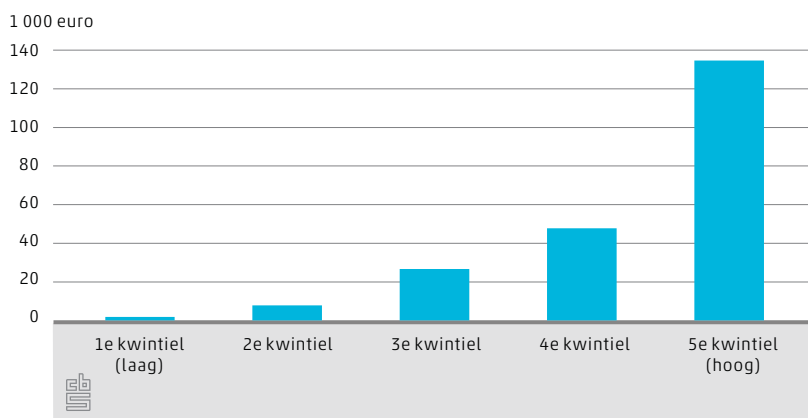
Vermogen belangrijke aanvullende indicator

Het vermogen is een aanvullende indicator bij het meten van de kans op armoede. Een laag inkomen is voor huishoudens die kunnen terugvallen op een vermogensbuffer immers minder problematisch, zolang het inkomen niet jarenlang laag blijft en het vermogen op korte termijn in beschikbaar geld kan worden omgezet. Daarentegen verkeren huishoudens die naast een laag inkomen een schuld hebben, in een benarde financiële positie.

Hoe hoger het inkomen, hoe groter het vermogen

Huishoudens in Nederland hadden op 1 januari 2013 een doorsnee-vermogen van 19 duizend euro. Begin 2008 was dat nog 47 duizend euro. Deze krimp kwam vooral door de waardedaling van de eigen woning als gevolg van de economische crisis. Maar ook wanneer de eigen woning buiten beschouwing wordt gelaten, was er in deze periode sprake van een afname: van 19 duizend naar 12 duizend euro. De hoogte van het vermogen van een huishouden hangt sterk samen met het inkomen. Begin 2013 bedroeg het mediane vermogen van de 20 procent huishoudens met de laagste inkomens 1800 euro. Bij de 20 procent huishoudens met de hoogste inkomens was dat met 135 duizend euro, 75 keer zo groot. Van het totale vermogen van Nederlandse huishoudens was 9 procent in handen van de laagste inkomensgroep, terwijl de hoogste inkomensgroep over 48 procent beschikte.

5.4.1 Mediane vermogen van huishoudens naar inkomenskwintiel, 1 januari 2013*

Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

Twee derde lage inkomens heeft geen of nauwelijks vermogen

Begin 2013 kwam het doorsnee-vermogen van huishoudens met een laag inkomen uit op 1000 euro. Dat is fors minder dan het mediane vermogen van 32 duizend euro bij de hogere inkomens. De vermogensverdeling over de huishoudens is zeer scheef. Bijna twee derde van de huishoudens met een laag inkomen had geen of maar een kleine vermogensbuffer: 8 procent had een schuld van meer dan 2,5 duizend euro en bij 57 procent schommelde het vermogen tussen de min 2,5 duizend en plus 2,5 duizend euro. Vooral huishoudens in de bijstand, namelijk 85 procent, hebben vaak een negatief of beperkt vermogen. Onder de huishoudens die *langdurig* van een laag inkomen moesten rondkomen, komt een schuld van meer dan 2,5 duizend euro bij bijna 5 procent voor, terwijl 65 procent een vermogen tussen de min 2,5 duizend en plus 2,5 duizend euro had.

1000 euro was het doorsnee-
vermogen van huishoudens met een
laag inkomen op 1 januari 2013

Vermogen: bezittingen minus schulden

Het vermogen is opgebouwd uit het saldo van bezittingen en schulden.

De bezittingen omvatten bank- en spaartegoeden, effecten (aandelen en obligaties), eigen woning en ander onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen.

De schulden worden gevormd door de hypotheekschuld van de eigen woning en overige schulden. De ondernemersschuld wordt hiertoe niet gerekend. Deze is reeds in mindering gebracht op het ondernemersvermogen. Bij de hypotheekschuld betreft het de stand van de schuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden voor de aflossing van de hypotheek via kapitaalsverzekeringen, spaar-, beleggingshypotheken en dergelijke kunnen niet worden waargenomen en zijn daarom niet in mindering gebracht. Ook de schulden in verband met consumptief krediet en schulden in verband met financiering van consumptieve uitgaven worden niet (volledig) waargenomen.

Wie meer uitgeeft dan aan inkomen binnenkrijgt, teert in op zijn bezittingen of bouwt een schuld op. Zijn de uitgaven juist kleiner, dan neemt het vermogen toe. Verder wordt de stand van het vermogen bepaald door waardeveranderingen en vermogensoverdrachten zoals erfenissen. De stand van het vermogen op 1 januari 2013 is gerelateerd aan de inkomenspositie in 2012. Het zijn voorlopige cijfers.

Een op de vijf lage inkomens beschikt over minstens 50 duizend euro

Tegenover de lage-inkomenshuishoudens met een schuld of een beperkt vermogen stond een relatief grote groep huishoudens die wél beschikte over substantieel vermogen. Bij 14 procent van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens lag het vermogen tussen de 2,5 duizend en de 20 duizend euro en bij 7 procent ging het om een vermogen van 20 duizend tot 100 duizend euro. Zo'n 12 procent had zelfs een vermogen van 100 duizend euro of meer. Onder zelfstandigen en gepensioneerden was het aandeel met minimaal een ton met 33 respectievelijk 27 procent het grootst.

5.4.2 Huishoudens naar vermogensklasse en voornaamste inkomensbron, 1 januari 2013*

	Overdrachtsinkomen							
	Totaal	Inkomen uit arbeid	Inkomen uit eigen onderneming	totaal	werkloosheid	arbeidsongeschiktheid	pensioen	bijstand
x 1000								
Boven lage-inkomensgrens								
Totaal	6397	3506	775	2116	5	258	1763	89
	%							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Tot -2500 euro	16	24	18	2	6	6	1	1
-2500 tot 2500 euro	14	15	4	17	11	36	12	58
2500 tot 10000 euro	9	9	5	11	8	13	11	16
10000 tot 20000 euro	6	5	4	7	6	6	7	7
20000 tot 50000 euro	10	9	9	10	12	8	11	9
50000 tot 100000 euro	9	10	9	8	13	8	8	3
100000 euro en meer	37	28	51	45	45	24	50	6
x 1000								
Laag inkomen								
Totaal	668	147	109	411	2	79	83	248
	%							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Tot -2500 euro	8	13	25	2	5	6	2	1
-2500 tot 2500 euro	57	52	12	72	38	64	43	84
2500 tot 10000 euro	11	12	10	12	14	13	12	11
10000 tot 20000 euro	3	4	6	3	7	4	4	2
20000 tot 50000 euro	4	4	8	3	9	4	6	1
50000 tot 100000 euro	3	4	7	2	9	3	5	1
100000 euro en meer	12	11	33	7	18	7	27	1

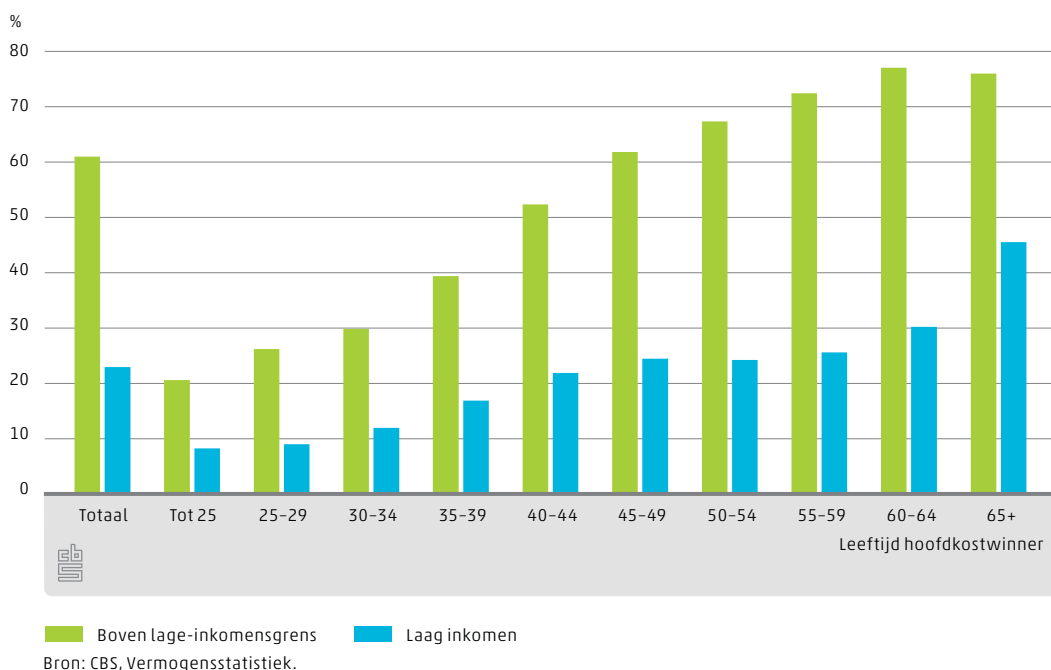
Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

Vermogen bij lage inkomens loopt niet evenredig op met leeftijd

Begin 2013 had 23 procent van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens een vermogen van 10 duizend euro of meer. Van de huishoudens met een hoger inkomen was dat 61 procent.

Hoe ouder de hoofdkostwinner, hoe groter het aandeel met 10 duizend euro of meer aan vermogen. Voor huishoudens met een laag inkomen gaat deze relatie niet helemaal op. Weliswaar stijgt bij hen het aandeel met vermogen van 8 procent in de jongste leeftijdsgroep (onder de 25 jaar) tot 22 procent bij de 40- tot 45-jarigen, maar blijft het in de daaropvolgende middelbare-leeftijdsgroepen vrijwel stabiel. Pas bij de 65-plussers komt het aandeel met een vermogen van 10 duizend euro of meer hoger uit (46 procent). Het gaat dan veelal om ouderen met overwaarde op de eigen woning. Bij huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens loopt het percentage met een vermogen van 10 duizend euro min of meer gestaag op: van 21 procent bij de jongeren tot circa 77 procent bij de 60-plussers.

5.4.3 Huishoudens met een vermogen van 10 duizend euro of meer naar leeftijd hoofdkostwinner, 1 januari 2013*

Een op de vier lage inkomens bezit eigen woning

Van de huishoudens met een laag inkomen had 23 procent begin 2013 een eigen woning. Bij zelfstandigen waren dat er bijna zes op de tien en bij werknemers en gepensioneerden drie op de tien. Onder de bijstandsontvangers kwam een eigen woning vrijwel niet voor.

Onder huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens was het eigenwoningbezit met 64 procent aanzienlijk hoger. Niet verwonderlijk is dat de hogere inkomens ook vaker een hypotheekschuld hadden: 54 procent tegen 19 procent bij de lage inkomens.

Worden de eigen woning en de hypotheekschuld niet meegeteld bij het totale vermogen, dan blijft het mediane vermogen van huishoudens met een laag inkomen vrijwel gelijk (rond de 1000 euro). Het doorsnee-vermogen van huishoudens met een hoger inkomen neemt echter af van 32 duizend (inclusief eigen woning) euro naar 17 duizend euro (exclusief eigen woning). Wat betreft de mediane waarde van de eigen woning en de hypotheekschuld ontlopen de lage en de hogere inkomens elkaar niet veel: bij beide inkomensgroepen ligt deze voor de eigen woning rond de 200 duizend euro, terwijl die voor de hypotheekschuld circa 165 duizend euro bedraagt.

Weinig aandelen en obligaties onder lage inkomens

Begin 2013 had 8 procent van de huishoudens onder de lage-inkomensgrens aandelen en/of obligaties met een mediane waarde van 10 duizend euro. Van de huishoudens boven de lage-inkomensgrens beschikte 22 procent over deze waardepapieren. De doorsnee-waarde hiervan bedroeg 15 duizend euro. In beide inkomensgroepen komt het bezit van aandelen en obligaties het meest voor bij zelfstandigen, gevolgd door de werknemers en gepensioneerden.

Ondernemingsvermogen beperkt

Bij zelfstandigen, zowel met een laag als met een hoger inkomen, vormt het ondernemingsvermogen slechts een bescheiden deel van hun totale vermogen. Weliswaar beschikten in beide groepen ruim 90 procent over een ondernemingsvermogen, de hiermee gemoeide doorsnee-bedragen waren met respectievelijk 1000 euro en 11 duizend euro aan de lage kant.

5.4.4 Vermogensbestanddelen huishoudens naar voornaamste inkomensbron, 1 januari 2013*

Aandeel huishoudens met vermogensbestanddeel

	Aantal huishoudens	Mediane bedrag	Overdrachtsinkomen								
			Totaal	Inkomen uit arbeid	Inkomen uit eigen onderneming	werkloosheid		arbeidsongeschiktheid		pensioen	bijstand
						totaal	loosheid	heid	pensioen		
x 1 000	1 000 euro	%									
Boven lage-inkomensgrens											
Vermogen	6 397	32	100	100	100	100	100	100	100	100	
bezittingen	6 397	183	100	100	100	100	100	100	100	100	
bank- en spaartegoed	6 253	14	98	98	99	97	99	94	98	93	
effecten	1 377	15	22	21	33	18	23	12	20	4	
eigen woning	4 078	208	64	70	80	48	61	38	52	6	
onroerend goed, overig	518	159	8	7	19	6	6	4	7	1	
roerende zaken enz.	284	41	4	3	9	5	5	2	6	1	
ondernemingsvermogen	708	11	11	0	91	0	0	0	0	0	
schulden	3 575	165	56	67	71	32	53	33	33	4	
hyp.schuld eigen woning	3 428	165	54	66	66	29	49	31	30	3	
schulden, overig	607	33	9	9	20	7	11	5	8	0	
Vermogen excl. eigen woning ¹⁾	6 397	17	100	100	100	100	100	100	100	100	
Laag inkomen											
Vermogen	668	1	100	100	100	100	100	100	100	100	
bezittingen	668	1	100	100	100	100	100	100	100	100	
bank- en spaartegoed	593	1	89	89	96	87	96	88	90	85	
effecten	51	10	8	9	20	4	13	5	11	1	
eigen woning	152	199	23	29	59	11	32	18	30	2	
onroerend goed, overig	44	250	7	7	18	4	4	3	13	0	
roerende zaken enz.	20	83	3	3	7	2	3	1	9	0	
ondernemingsvermogen	99	1	15	0	91	0	0	0	0	0	
schulden	137	171	20	28	51	10	29	17	25	2	
hyp.schuld eigen woning	124	168	19	26	46	8	26	16	21	2	
schulden, overig	38	70	6	7	16	3	6	3	10	0	
Vermogen excl. eigen woning ¹⁾	668	1	100	100	100	100	100	100	100	100	

Bron: CBS, Vermogensstatistiek.

¹⁾ Vermogen, exclusief eigen woning en de daarop rustende hypotheekschuld.

5.5 Wettelijke schuldsaneringen

Crisis laat nieuw uitgesproken schuldsaneringen weer stijgen

Wanneer iemand schulden heeft en er zelf met de schuldeisers niet uit komt, dan kan hij een wettelijke schuldsanering aanvragen. Dit is geregeld via de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp).

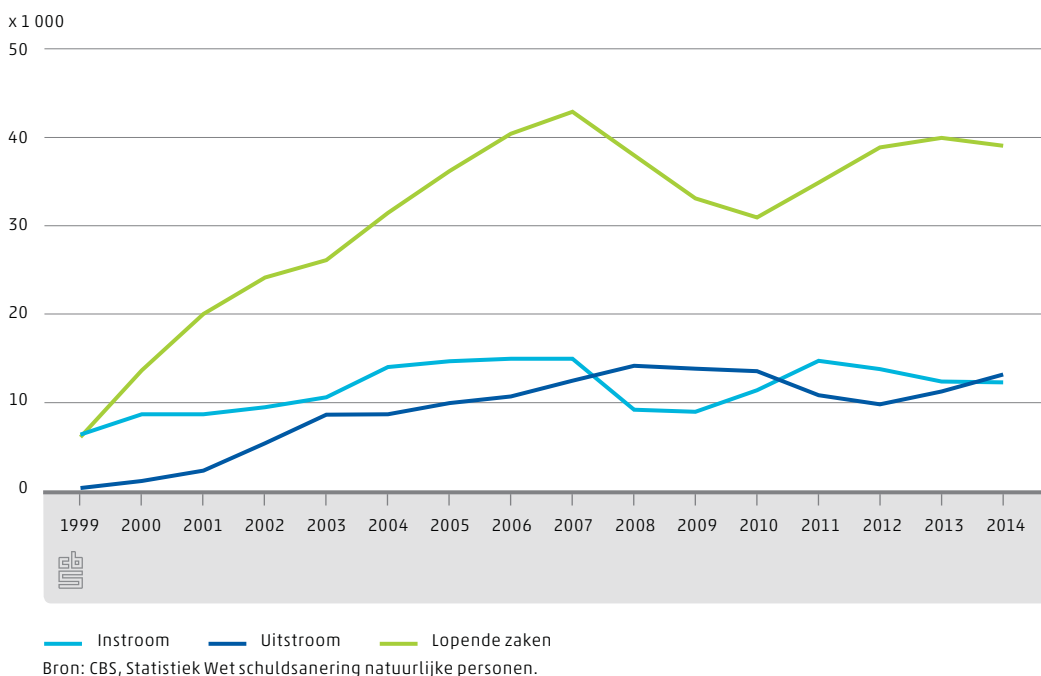
In 2014 werden ruim 12 duizend nieuwe wettelijke schuldsaneringen uitgesproken door de rechter. Samen met de nog lopende gevallen uit eerdere jaren kwam het totaal eind 2014 op 39 duizend schuldsaneringen uit, eind 2013 waren dat er nog bijna 40 duizend. In 2007, het jaar voorafgaand aan de aanscherpingen van de Wsnp (zie kader Wet schuldsanering natuurlijke personen), bereikte het aantal lopende schuldsaneringen met bijna 43 duizend een hoogtepunt. In 2008 en 2009 veranderden de criteria en daalde de instroom fors. Doordat de uitstroom in die jaren ook relatief hoog was, daalde het aantal lopende zaken tot 31 duizend in 2010. De economische crisis gooide echter roet in het eten. Het aantal mensen met problematische schulden liep gaandeweg weer op. Hierdoor werden in 2010 tot 2012, ondanks de aangescherpte criteria in 2008, weer meer nieuwe schuldsaneringen uitgesproken.

Vanaf 2012 is een neerwaartse lijn in de instroom zichtbaar. Naast economische factoren hadden ook veranderingen in de regelgeving in 2012 invloed op het aantal nieuwe zaken. Het aantal lopende schuldsaneringen dat van 2011 tot 2013 steeds toenam, liep in 2014 weer iets terug.

Wet schuldsanering natuurlijke personen

Op basis van de Wet schuldsanering natuurlijke personen (Wsnp) kunnen personen die buiten hun schuld door schulden in de problemen zijn gekomen een schuldsaneringsregeling bij de rechter afdwingen. Wanneer de rechter een schuldsanering uitspreekt, dient de schuldenaar gedurende (meestal) drie jaar af te dragen aan zijn schuldeisers. Mensen met een uitkering zijn dan alles boven de 95 procent van de bijstandsnorm kwijt aan afdrachten en werkenden alles boven de 100 procent. Zowel in 2008 als in 2012 zijn de criteria voor toelating tot de Wsnp aangescherpt.

5.5.1 Wettelijke schuldsaneringen; instroom, uitstroom en lopende zaken, 31 december

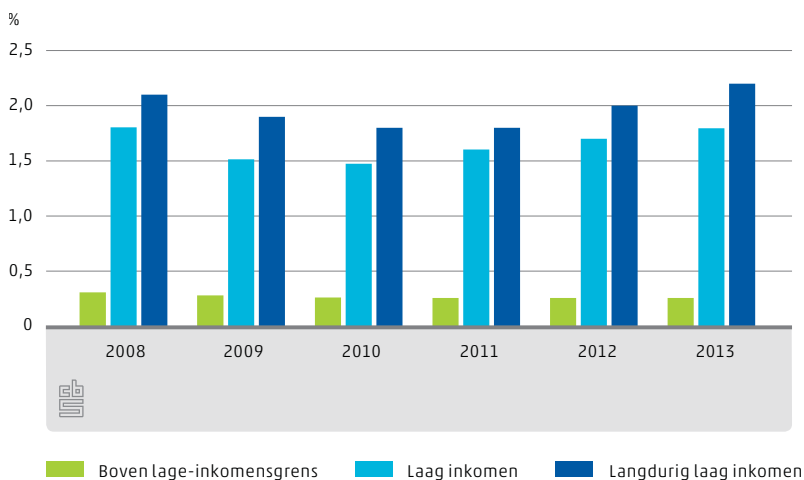
Aandeel (langdurig) lage inkomens in de schuldsanering toegenomen

Hoe lager het inkomen, hoe hoger doorgaans het aandeel mensen dat in aanraking komt met de schuldsanering. Tussen personen met en zonder een laag inkomen gaapt een diepe kloof.

Van alle personen van 18 jaar of ouder die deel uitmaken van een huishouden met een laag inkomen in 2013 zat 1,8 procent dat jaar in een wettelijk schuldsaneringstraject. Dat is zeven keer zo vaak als bij degenen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens (0,3 procent). Bij personen met een langdurig laag inkomen is het aandeel met 2,2 procent ruim acht keer zo hoog. Sinds 2010 zijn de verschillen groter geworden. Dit komt doordat zowel onder personen met een laag inkomen als onder personen met een langdurig laag inkomen het percentage dat in de schuldsanering zit, is gegroeid, terwijl dat onder personen met een hoger inkomens vrijwel hetzelfde bleef.

Van het totaal aantal personen in de schuldsanering hadden gemiddeld in de afgelopen jaren drie op de tien een laag inkomen. Bij een op de tien betrof het een langdurig laag inkomen. Vanaf 2010 zijn deze aandelen toegenomen.

5.5.2 Wettelijke schuldsaneringen¹⁾

Bron: CBS, Statistiek Wet schuldsanering natuurlijke personen.

¹⁾ Het gaat om personen die het gehele jaar of een deel van het jaar in de Wsnp zitten.

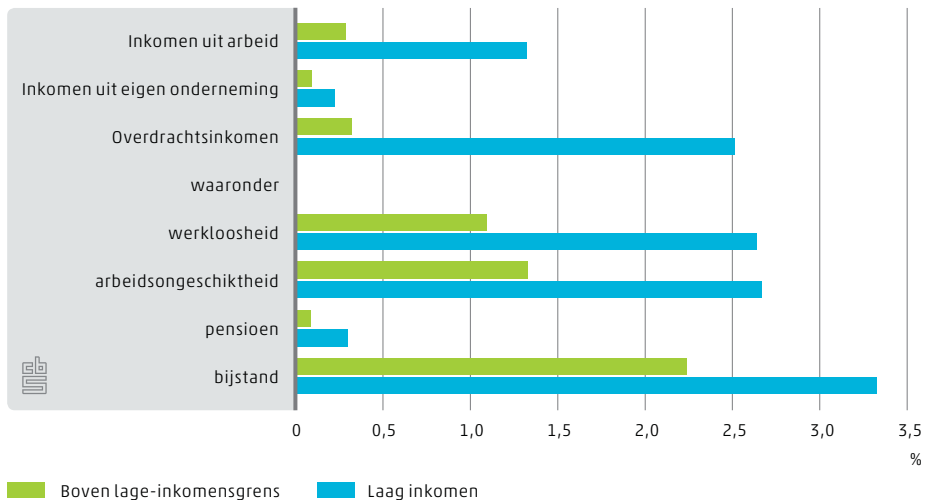
Bijstandsontvangers en alleenstaande ouders het vaakst in schuldsanering

Personen bij wie de voornaamste inkomensbron van het huishouden een bijstandsuitkering is, hebben de grootste kans om met de schuldsanering in aanraking te komen. Dat geldt voor de lage inkomens sterker dan voor de inkomens boven de lage-inkomensgrens: 3,3 tegen 2,2 procent in 2013. Ook bij arbeidsongeschikten (2,7 respectievelijk 1,3 procent) en werklozen (2,6 respectievelijk 1,1 procent) is betrekkelijk vaak sprake van een schuldsaneringstraject. Onder ondernemers en gepensioneerden echter, komt dit veel minder voor. Bij werknemers is het aandeel in de schuldsanering bij de lage inkomens met 1,3 procent vijf keer maal zo hoog als bij de hogere inkomens. Hiermee is het verschil bij deze inkomensbron het grootst.

3,6% van de alleenstaande ouders met een laag inkomen in de schuldsanering in 2013

5.5.3 Wettelijke schuldsaneringen¹⁾ naar voornaamste inkomensbron van het huishouden, 2013

Bron: CBS, Statistiek Wet schuldsanering natuurlijke personen.

¹⁾ Het gaat om personen die het gehele jaar of een deel van het jaar in de Wsnp zitten.

Wanneer wordt gekeken naar de samenstelling van het huishouden dan blijken alleenstaande ouders met kinderen onder de 18 jaar het vaakst met de schuldsanering in aanraking te komen. In 2013 betrof het 3,6 procent van de eenoudergezinnen met een laag inkomen en 1,6 procent van de eenoudergezinnen met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Daarnaast is bij tweoudergezinnen met minderjarige kinderen (2,3 procent) en alleenstaanden onder de 65 jaar (2,2 procent) met een laag inkomen het aandeel in de Wsnp relatief hoog. Zowel onder de lage inkomens als onder de hogere inkomens komt een schuldsaneringstraject onder mannen iets meer voor dan onder vrouwen.

6.

Ruimtelijke spreiding van armoede

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de regionale verschillen in het aandeel huishoudens met een armoederisico. In welke gemeenten worden de hoogste en laagste percentages huishoudens met een (langdurig) laag inkomen aangetroffen? Hoe is het gesteld met de ruimtelijke concentratie en in hoeverre is er sprake van een ongelijke spreiding van de armoedeproblematiek binnen een gemeente?

6.1 Armoederisico in gemeenten

Hoogste risico op armoede in Rotterdam

In 2013 waren er in Nederland 728 duizend huishoudens met een laag inkomen. Dat komt neer op 10,3 procent van alle huishoudens. Per gemeente liep het aandeel uiteen van 2,3 tot 18,7 procent.

De top-tien van gemeenten met het hoogste aandeel huishoudens met een laag inkomen werd in 2013 aangevoerd door Rotterdam (18,7 procent), gevolgd door Amsterdam (18,2 procent). Van de vier grote steden stond Den Haag met een aandeel van 17,6 procent op de vierde plaats. Utrecht ontbreekt in deze top-tien; in deze stad lag het aandeel huishoudens met een laag inkomen op 12,6 procent. Dat dit aandeel vergeleken met de andere drie grote steden betrekkelijk laag is, komt doordat in Utrecht naar verhouding weinig niet-westerse allochtonen wonen, een groep die doorgaans een hoog risico op armoede kent. Wel ligt ook in Utrecht het aandeel huishoudens met een laag inkomen boven het landelijk gemiddelde. De overige gemeenten in de top-tien zijn Groningen, Vaals, Arnhem, Enschede, Heerlen, Leeuwarden en Nijmegen.

Vrij lage percentages huishoudens met risico op armoede zijn vooral te vinden in kleinere gemeenten. In de top-tien van 2013 stonden Rozendaal (2,3 procent) en Montfoort (4,4 procent) aan kop.

In Amsterdam kans op langdurige armoede het hoogst

In 2013 moesten in Nederland 3 procent van de huishoudens al ten minste vier jaar achtereenvolgend van een laag inkomen rondkomen. In Amsterdam was de kans op langdurige armoede met een aandeel van 6,8 procent het grootst. De hoofdstad werd op de voet gevolgd door Rotterdam (6,7 procent) en Groningen (6,4 procent).

De gemeenten Korendijk, Hardinxveld-Giessendam (beide 0,9 procent) en Rozendaal (0,7 procent) hadden in 2013 het laagste aandeel huishoudens met een langdurig laag inkomen.

6,8% was het aandeel huishoudens met een langdurig laag inkomen in Amsterdam in 2013

6.1.1 Tien gemeenten¹⁾ met het hoogste en laagste aandeel huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

Laag inkomen			Langdurig laag inkomen		
Gemeente	2010	Gemeente	2013	Gemeente	2013
Hoogste aandeel		Hoogste aandeel		Hoogste aandeel	
	%		%		%
1	Amsterdam	14,4	1	Rotterdam	18,7
2	Rotterdam	14,1	2	Amsterdam	18,2
3	Vaals	13,4	3	Groningen	17,9
4	Groningen	13,0	4	Den Haag	17,6
5	Den Haag	12,9	5	Vaals	16,2
6	Heerlen	12,2	6	Arnhem	16,1
7	Arnhem	11,3	7	Enschede	16,1
8	Enschede	11,3	8	Heerlen	16,0
9	Kerkrade	11,1	9	Leeuwarden	15,6
10	Leeuwarden	10,7	10	Nijmegen	14,9
Laagste aandeel		Laagste aandeel		Laagste aandeel	
1	Rozendaal	3,0	1	Rozendaal	2,3
2	Hardinxveld-Giessendam	3,3	2	Montfoort	4,4
3	Montfoort	3,3	3	Zoeterwoude	4,5
4	Zoeterwoude	3,4	4	Cromstrijen	4,5
5	Edam-Volendam	3,5	5	Bergambacht	4,5
6	Molenwaard	3,5	6	Binnenmaas	4,5
7	Castricum	3,6	7	Korendijk	4,7
8	Ouderkerk	3,6	8	Giessenlanden	4,7
9	Leusden	3,7	9	Hardinxveld-Giessendam	4,8
10	Houten	3,7	10	Molenwaard	4,8

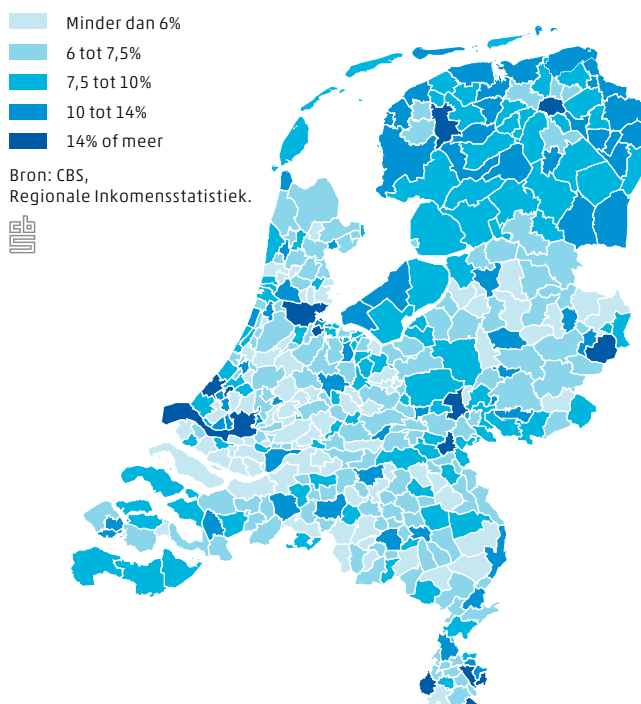
Bron: CBS, Regionale Inkomensstatistiek.

¹⁾ Gemeentelijke indeling van 1-1-2014.

Veel gemeenten in noordoosten van Nederland met hoog risico op armoede

Een hoog aandeel huishoudens met een laag inkomen komt echter niet alleen voor in grotere gemeenten, maar ook in veel kleinere gemeenten in het noordoosten van het land. In het westen van het land zijn er, buiten de grote steden, relatief weinig gemeenten met een bovengemiddeld aandeel huishoudens met een laag inkomen.

6.1.2 Aandeel huishoudens met een laag inkomen, 2013

Verskil tussen grotere en kleinere gemeenten toegenomen

Kleinere gemeenten hebben door de bank genomen een kleiner percentage huishoudens met een laag inkomen dan grotere gemeenten. Dit gold zowel in 2010 als in 2013. Tussen deze jaren nam het aandeel lage inkomens in nagenoeg alle gemeenten toe. Doordat de groei bij grotere gemeenten sterker was dan bij kleinere gemeenten, is het verschil tussen de grotere en kleinere gemeenten in deze periode nog groter geworden.

Het risico op armoede steeg tussen 2010 en 2013 met 4,9 procentpunt het sterkst in Leeuwarden, Groningen en Arnhem. In Rotterdam nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen met 4,6 procentpunt toe en in Amsterdam met 3,8 procentpunt.

6.1.3 Aandeel huishoudens met een laag inkomen naar gemeente-grootte

	Aantal gemeenten per 1-1-2014	Aandeel huishoudens met een laag inkomen		Mutatie 2010-2013
		2010	2013	
		%		%-punt
Totaal ¹⁾	403	7,4	10,3	2,9
Aantal inwoners (x 1 000)				
Tot 10	33	5,7	7,4	1,7
10 tot 20	104	5,4	7,2	1,8
20 tot 50	192	5,7	7,7	2,0
50 tot 100	44	7,2	10,0	2,8
100 tot 150	14	7,7	10,7	3,0
150 tot 250	12	9,0	12,7	3,7
250 of meer	4	13,3	17,5	4,1

Bron: CBS, Regionale Inkomensstatistiek.

¹⁾ De uitkomst voor het totaal is gebaseerd op de landelijke Inkomensstatistiek.

6.2 Concentratie van huishoudens met een laag inkomen

Twee van de drie gebieden met hoge armoede-concentratie in vier grote steden

Hoewel de armoedeproblematiek in Utrecht iets gunstiger uitpakt dan in de drie andere grote steden, worden alle vier de grote steden gekenmerkt door relatief hoge percentages van huishoudens met een laag inkomen. Aangezien Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht veel inwoners hebben, zijn hier ook in absolute

zin veel huishoudens met een laag inkomen te vinden, die bovendien vaak sterk geconcentreerd wonen. Twee derde van alle vierkanten met een hoge concentratie huishoudens met een laag inkomen bevinden zich dan ook in de vier grote steden.

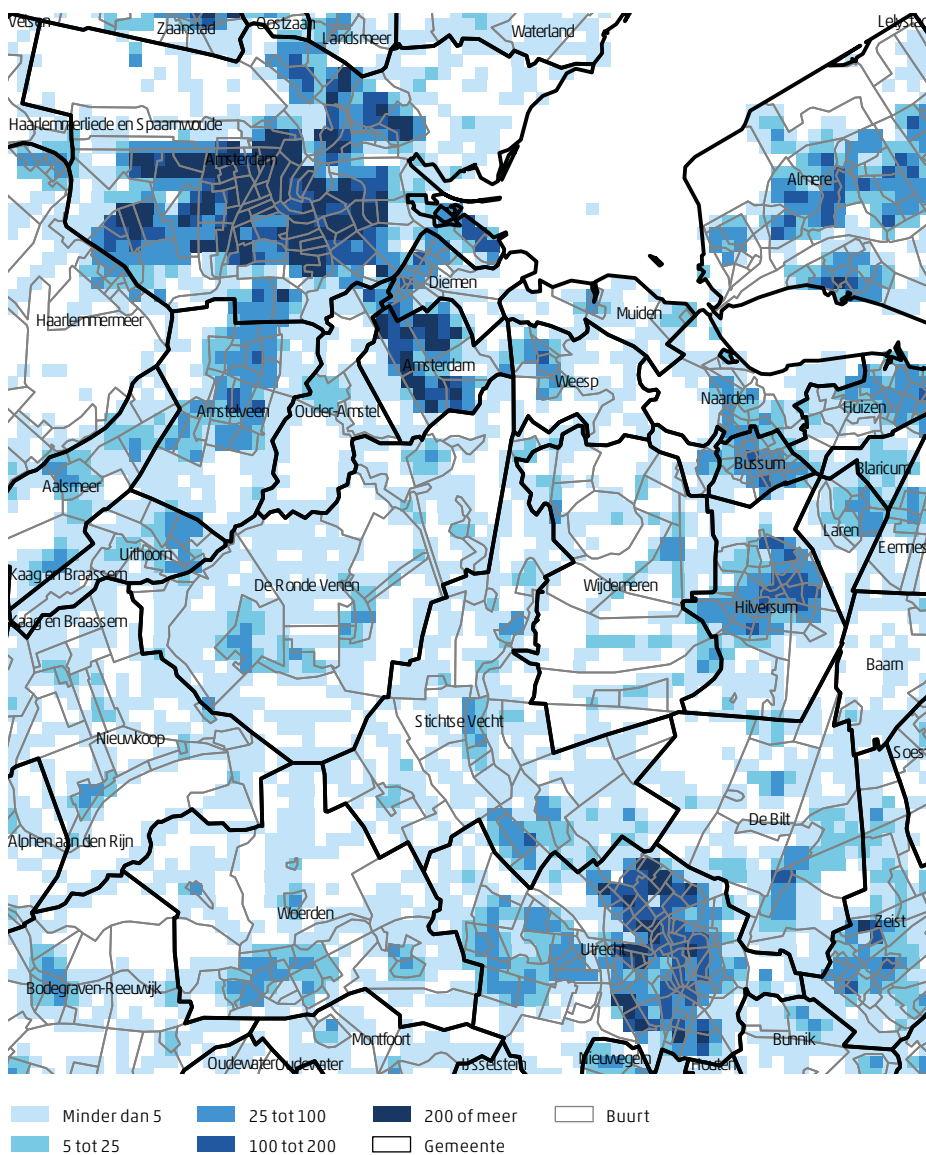
Concentratie van huishoudens met een laag inkomen

De ruimtelijke concentratie van lage inkomens kan in beeld worden gebracht door Nederland op te delen in vierkanten van 500 bij 500 meter en per vierkant het aantal huishoudens met een laag inkomen te bepalen. Er waren in 2013 bijna 87 duizend van zulke vierkanten waar huishoudens woonachtig waren. In bijna de helft hiervan woonden ook huishoudens met een laag inkomen. In ruim 450 vierkanten was sprake van een hoge concentratie, namelijk een aantal van ten minste 200 huishoudens met een laag inkomen. In deze vierkanten met een hoge concentratie (0,5 procent van alle bewoonde vierkanten) woonde ruim 20 procent van alle huishoudens met een laag inkomen in Nederland. De hoogst gemeten concentratie betrof een vierkant met rond 1 000 huishoudens met een laag inkomen.

Amsterdam, als grootste stad, heeft de meeste gebieden met een hoge concentratie van huishoudens met een laag inkomen. In vrijwel alle stadsdelen worden hoge concentraties aangetroffen. Zo zijn in stadsdeel Centrum hoge concentraties te vinden in de buurten Jordaan en Oostelijke Eilanden/Kadijken. In Stadsdeel West gaat het onder meer om de Staatsliedenbuurt, Landlust en Van Galenbuurt en in Nieuw-West hebben vooral Slotermeer en Geuzenveld hoge concentraties van huishoudens met een laag inkomen. Hoge concentraties in Stadsdeel Zuid bevinden zich vooral in de Pijp en de Diamantbuurt; in Oost concentreren huishoudens met een laag inkomen zich in de Oosterparkbuurt, Dapperbuurt, Transvaalbuurt en Indische buurt. Tot slot zijn er in Stadsdeel Zuidoost vooral hoge concentraties in de Bijlmer.

In Utrecht, de kleinste van de vier grote steden, komen hoge concentraties van huishoudens met een laag inkomen vooral voor in Overvecht en in Zuidwest (Kanaleneiland).

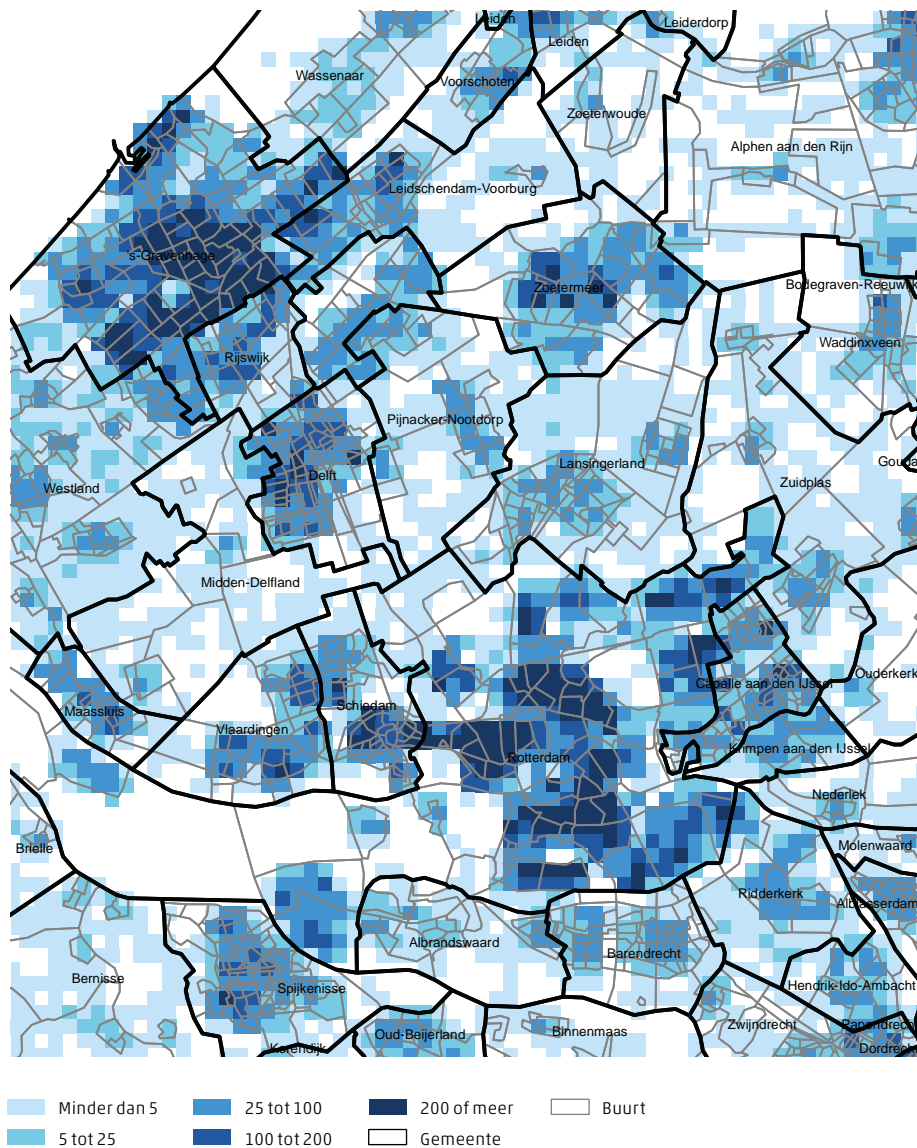
6.2.1 Concentratie van lage inkomens in Amsterdam en Utrecht

In Den Haag wonen huishoudens met een laag inkomen sterk geconcentreerd in de wijken Schildersbuurt, Moerwijk en het Laakkwartier en Spoorwijk. Verder zijn er in het Transvaalkwartier, Rustenburg en Oostbroek, Morgenstond, Stationsbuurt, Centrum, Bouwlust en Vredenburg en het Valkenboskwartier nog enkele gebieden met een hoge concentratie.

In Rotterdam concentreren de huishoudens met een laag inkomen zich in delen van de wijken Noord, Kralingen-Crooswijk en Delftshaven. Daarnaast kenmerken de wijken Feijenoord en Charlois zich door een hoge concentratie.

6.2.2 Concentratie van lage inkomens in Rotterdam en Den Haag

Buiten de vier grote steden worden ook in andere steden hoge concentraties van huishoudens met een laag inkomen aangetroffen, vooral in Groningen, Arnhem, Enschede, Leeuwarden, Nijmegen, Schiedam en Tilburg.

6.3 Segregatie van huishoudens met een laag inkomen

Segregatie het sterkst in het noordoosten van Nederland

Huishoudens met een laag inkomen wonen vaak in andere buurten dan de rest van de bevolking. Voor de gemeenten in Nederland varieerde de segregatie-index in 2013 van 9 procent (lage segregatie) tot 38 procent (hoge segregatie). Door de bank genomen zou bijna een kwart van de huishoudens met een laag inkomen moeten verhuizen teneinde de segregatie binnen de afzonderlijke gemeenten volledig op te heffen.

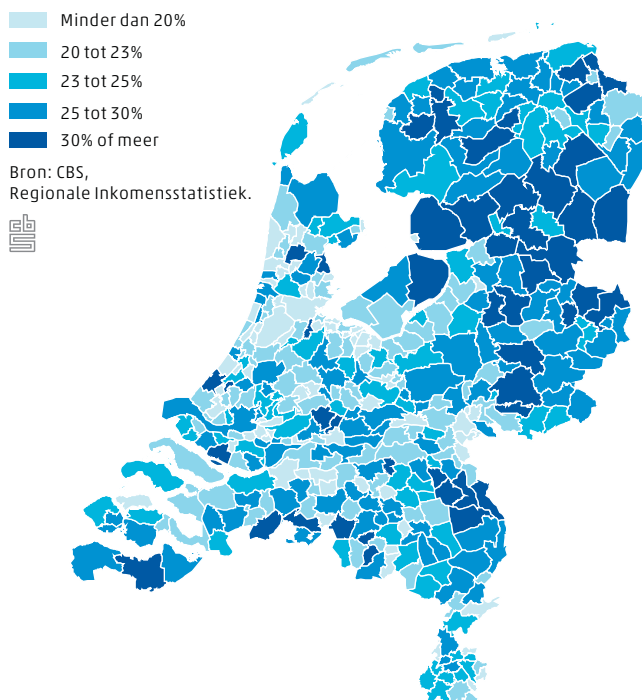
Huishoudens met een laag inkomen wonen in sterkere mate afgezonderd van de overige huishoudens in gemeenten in het noordoosten van Nederland. Maar ook in alle andere delen van het land komen verspreid gemeenten voor met een hoge mate van segregatie.

Segregatie-index

De huishoudens met een laag inkomen en huishoudens met een inkomen boven de lage-inkomensgrens wonen niet gelijkmatig verspreid binnen gemeenten. In hoeverre de spreiding ongelijkmatig is, wordt beschreven met behulp van de segregatie-index. Voor het bepalen van deze index is Nederland verdeeld in vierkanten van 500 bij 500 meter. De segregatie-index geeft aan welk percentage van de huishoudens met een laag inkomen binnen een gemeente naar een ander vierkant zou moeten verhuizen om een gelijkmatige spreiding binnen een gemeente te krijgen, waarbij in elk vierkant een gelijke verhouding tussen het aantal huishoudens met een laag inkomen en dat met een inkomen boven de lage-inkomensgrens resulteert. Een segregatie-index van nul procent betekent dat huishoudens met een laag inkomen overal binnen een gemeente een gelijk aandeel in de bevolking vormen, terwijl een segregatie-index gelijk aan 100 procent er op duidt dat de huishoudens met een laag inkomen volledig afgescheiden wonen van de overige huishoudens. De mate van segregatie hangt

in principe niet samen met de hoogte van het aandeel huishoudens met een laag inkomen. Hoge concentraties van deze groep (zie voorgaande paragraaf) kunnen wel leiden tot een sterke segregatie, indien in deze concentratiegebieden relatief weinig hogere inkomens wonen.

6.3.1 Ruimtelijke segregatie van huishoudens met een laag inkomen per gemeente, 2013

Segregatie licht toegenomen in grotere gemeenten

De toename van het aandeel huishoudens met een laag inkomen tussen 2010 en 2013, heeft een uiteenlopend effect gehad op de mate van segregatie. Bij de kleinere gemeenten (minder dan 50 duizend inwoners) is de segregatie-index

gemiddeld genomen gedaald, terwijl deze in de grotere gemeenten tussen 2010 en 2013 juist is toegenomen.

Een vergelijking tussen de vier grote steden laat zien dat huishoudens met een laag inkomen in Amsterdam het minst gesegregeerd wonen, terwijl de segregatie-index in Den Haag het hoogst is. In Amsterdam nam deze index tussen 2010 en 2013 ook het minst toe, terwijl die in Den Haag het meest is gestegen.

6.3.2 Ruimtelijke segregatie van huishoudens met een laag inkomen in gemeenten

	Aantal gemeenten per 1-1-2014	Gemiddelde segregatie-index	
		2010	2013
Totaal ¹⁾	403	24,7	24,0
		%	
Aantal inwoners (x 1 000)			
Tot 10	33	24,8	22,0
10 tot 20	104	25,7	24,3
20 tot 50	192	24,3	23,7
50 tot 100	44	24,6	25,4
100 tot 150	14	24,6	25,8
150 tot 250	12	23,2	24,6
250 of meer	4	23,2	25,1
Utrecht		22,7	25,0
Den Haag		27,3	30,1
Rotterdam		26,3	27,8
Amsterdam		16,6	17,5

Bron: CBS, Regionale Inkomensstatistiek.

7.

Risico op

armoede of

sociale uitsluiting

in Europa

De regeringen van de landen van de Europese Unie trachten (inkomens) armoede en sociale uitsluiting – geringe economische activiteit en aanzienlijke financiële beperkingen – terug te dringen. Ze hebben daarvoor een aanpak geformuleerd, de Europa 2020-strategie. In dit hoofdstuk komt aan bod hoe het gesteld is met de armoederisico's in de landen van de Europese Unie en hoe die risico's zich in de afgelopen tien jaar hebben ontwikkeld. Hoe doet Nederland het op dit vlak vergeleken met de andere landen? In hoeverre is de positie van Nederland ten opzichte van andere landen veranderd?

7.1 Ontwikkeling van het risico op armoede of sociale uitsluiting

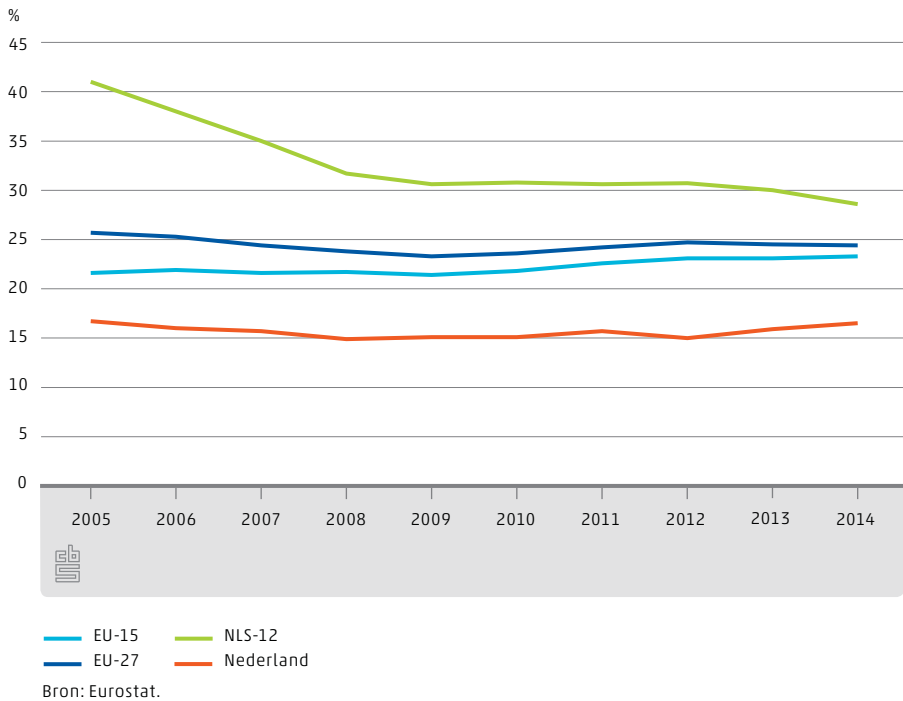
Een kwart van de EU-bevolking loopt risico

In 2014 liepen 122 miljoen inwoners van de 28 lidstaten van de Europese Unie (EU-28) een risico op armoede of sociale uitsluiting volgens geldende EU-criteria. Dit komt neer op ruim 24 procent van de bevolking. Sinds het uitbreken van de economische crisis nam dit risico vooral toe in de vijftien oude lidstaten (EU-15), van 21,7 procent in 2008 tot 23,3 procent in 2014. In de twaalf nieuwe lidstaten (NLS-12) maakte de crisis een eind aan de jarenlange daling van het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Sindsdien bleef dit aandeel in de nieuwe lidstaten vrij stabiel, met wederom een lichte daling in 2014. Kroatië dat in juli 2013 toetrad, is hierbij niet meegenomen, van dit land zijn nog geen gegevens beschikbaar.

Armoede of sociale uitsluiting

In Europees verband spreekt men van een risico op armoede of sociale uitsluiting als: 1) een risico op armoede bestaat en/of 2) er sprake is van ernstige financiële beperkingen en/of 3) men deel uitmaakt van een huishouden waarin weinig wordt gewerkt.

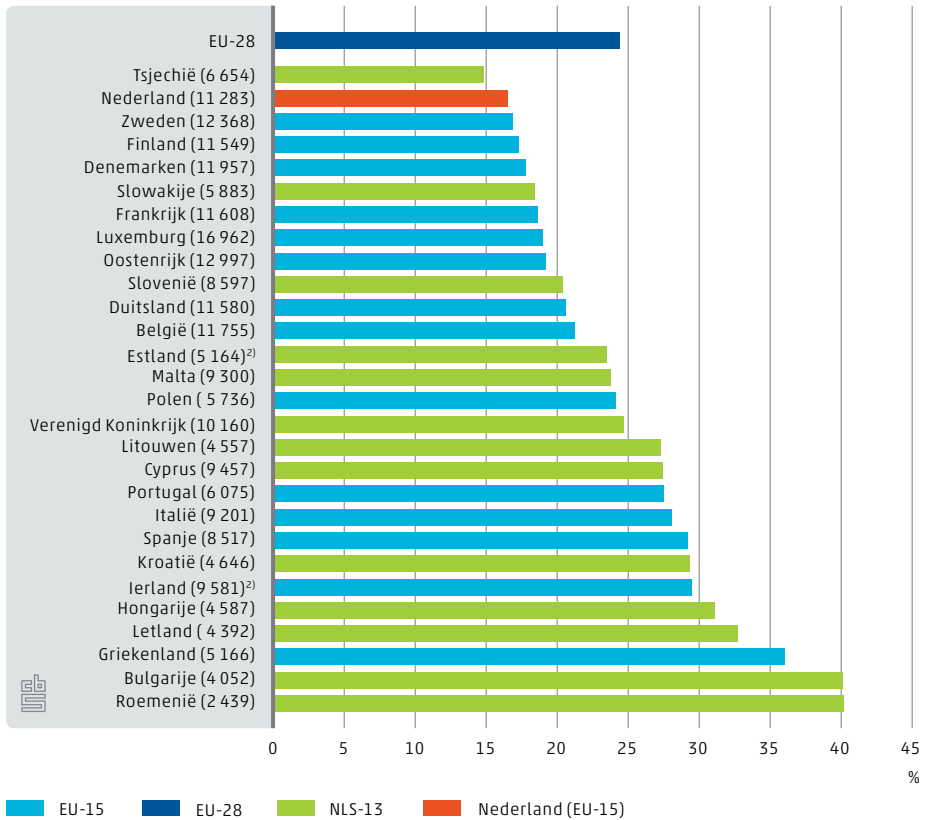
7.1.1 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in de Europese Unie

Minste risico in Tsjechië, Nederland volgt op de voet

In Nederland schommelde het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting in de periode 2008–2012 rond 15 procent. Daarna steeg het aandeel tot 16,5 procent in 2014. Op Tsjechië na, kende Nederland daarmee nog steeds het laagste aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Ook in de Scandinavische lidstaten was het risico relatief laag. In Bulgarije en Roemenië liepen in 2014 vier op de tien inwoners een dergelijk risico. Van de oude lidstaten had Griekenland met 36 procent het grootste aandeel. Ook in Ierland (29,5 procent), Spanje (29,2 procent), Italië (28,1 procent) en Portugal (27,5 procent) was het risico op armoede of sociale uitsluiting relatief groot.

7.1.2 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-lidstaten, 2014

Bron: Eurostat.

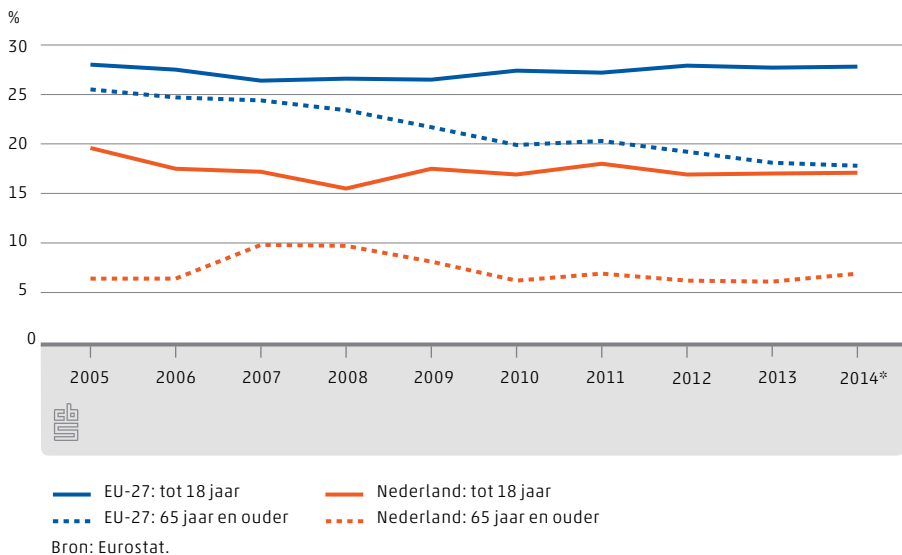
¹⁾ Tussen haakjes is de hoogte van de armoedegrens (koopkrachtpariteit) van het desbetreffende land vermeld.

²⁾ De cijfers voor Estland en Ierland hebben betrekking op 2013.

Bijna drie op de tien kinderen in EU lopen risico

In de gehele EU liep in 2014 27,7 procent van de kinderen jonger dan 18 jaar een risico op armoede of sociale uitsluiting. In de twaalf nieuwe lidstaten was dit zelfs voor ruim een op drie kinderen het geval. In de oude lidstaten lag dit aandeel weliswaar lager, maar hier was wel sprake van een stijging van 24,4 procent in 2008 tot 26,1 procent in 2014. Onder 65-plussers nam het aandeel met een risico op armoede of sociale uitsluiting in zowel de oude als de nieuwe lidstaten juist fors af. Onder Nederlandse 65-plussers was het aandeel in 2014 met 6,9 procent zeer laag. Alleen in Luxemburg was dit lager.

7.1.3 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting naar leeftijd

7.2 Componenten van risico op armoede en sociale uitsluiting

Circa 86 miljoen EU-burgers met risico op (inkomens) armoede

Volgens het Europese inkomenscriterium liepen in 2014 rond de 86 miljoen Europeanen een risico op (inkomens) armoede. De welvaartsverschillen in de Europese Unie zijn echter groot. Gecorrigeerd voor verschillen in prijspeil ligt de armoedegrens in Nederland bijvoorbeeld ruim 1,5 keer zo hoog als in Tsjechië. In Luxemburg is de koopkracht het grootst, bijna zeven keer zo groot als in Roemenië, het land met het laagste welvaartsniveau van de Europese Unie. Naarmate de welvaart in een land groter is, komt de armoedegrens steeds meer boven het existentieel bestaansminimum uit. Als de welvaart echter laag is zou de armoedegrens op een niveau kunnen uitkomen dat onder het bestaansminimum ligt.

Europees inkomenscriterium

De zogeheten *at-risk-of-poverty rate* is van oudsher een belangrijke indicator om inkomensarmoede in Europees verband in kaart te brengen. Bij de vaststelling van de armoedegrens, die gedefinieerd is als 60 procent van het mediane gestandaardiseerde besteedbaar inkomen, wordt rekening gehouden met het algemeen welvaartspeil van het desbetreffende land. Het mediane inkomen is het middelste inkomen in de verdeling van inkomens van laag naar hoog. De keuze van het percentage is echter arbitrair. De grens hangt niet per se samen met minimale behoeften van personen of huishoudens. Bij een algemene toename van de welvaart, waarbij de inkomens van alle huishoudens met hetzelfde percentage stijgen, zal het risico op armoede gelijk blijven.

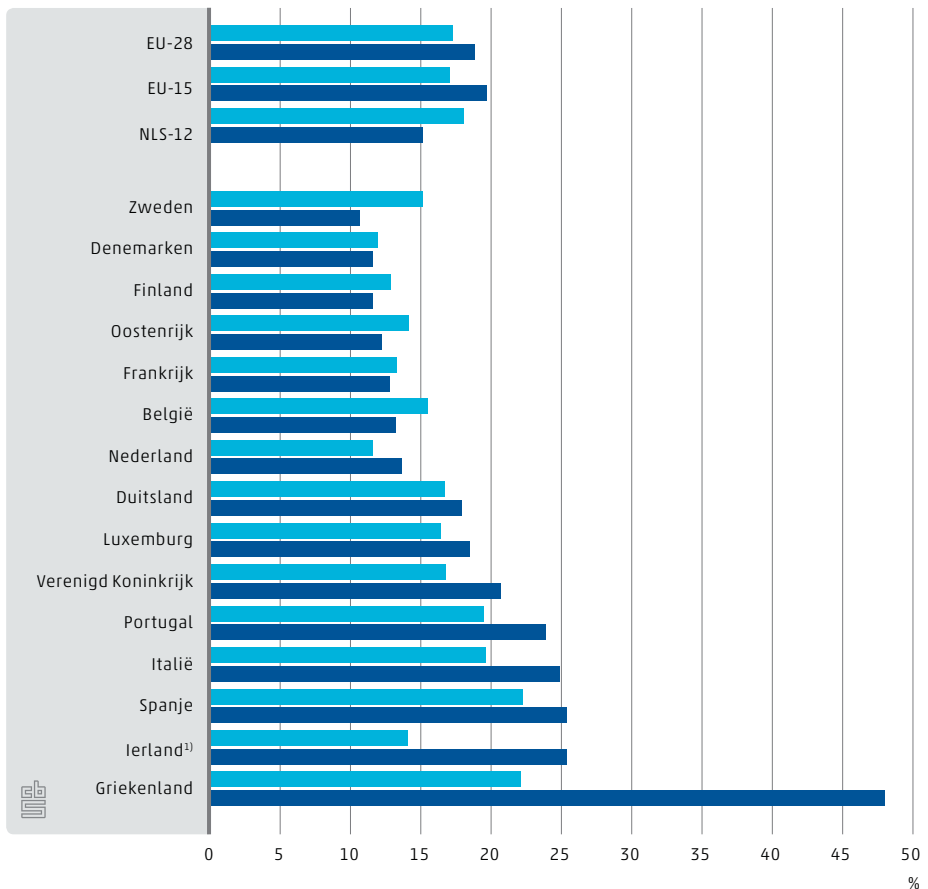

17% van de bevolking van de Europese Unie liep in 2014 risico op armoede

Kans op armoede: Nederland springt er gunstig uit...

Gedurende de periode 2005–2014 schommelde het aandeel van de EU-bevolking met een risico op armoede tussen de 16 en 17 procent. In 2014 was dit voor het eerst sinds 2005 hoger dan 17 procent. Ook in Nederland nam het risico op armoede toe. Desondanks had Nederland in 2014 met 11,6 procent nog steeds een relatief klein aandeel inwoners dat risico liep. Alleen in Tsjechië was dit aandeel kleiner, net als bij de afbakening waarbij ook het risico op sociale uitsluiting een rol speelt. Van de oude lidstaten kenden Spanje, Italië en Griekenland de grootste aandelen inwoners met een risico op armoede. Binnen de gehele unie was het hoogste percentage met ruim een kwart voorbehouden aan de bevolking van Roemenië.

7.2.1 Personen met risico op armoede in EU-lidstaten, 2014

■ Armoederisico op basis van reguliere maat
■ Armoederisico op basis van vast koopkrachtbedrag in 2008

Bron: Eurostat.

¹⁾ Het cijfer voor Ierland heeft betrekking op 2013.

... maar Zweden is de topper na verankering van koopkracht

Door het gehanteerde relatieve inkomenscriterium verschilt de hoogte van de armoedegrens niet alleen per land, maar ook in de tijd. Mede hierdoor nam sinds het uitbreken van de economische crisis het risico op armoede in de Europese Unie nauwelijks toe. Een verslechtering van de economische omstandigheden gaat immers vaak gepaard met een daling van het doorsnee inkomen en daarmee ook van de inkomensgrens waarmee de kans op armoede wordt vastgesteld. Het effect van een inkomensverslechtering op het risico op armoede wordt daardoor minder

sterk of zelfs tegengesteld van wat men zou verwachten. Daarom ontwikkelde Eurostat, het statistische bureau van de Europese Unie, een alternatieve armoedegrens, waarbij de grens van een bepaald basisjaar wordt vastgezet in de tijd en (net als de lage-inkomensgrens) alleen gecorrigeerd wordt voor inflatie. Met 2008 als basisjaar levert deze alternatieve grens sindsdien een ander armoedebeeld op. Zo komt dan in de EU-15 het aandeel inwoners met een risico op armoede in 2014 uit op 19,7 procent. Dat is bijna drie procentpunt meer dan op basis van de reguliere armoedegrens. In de nieuwe lidstaten is het risico op armoede gemiddeld juist kleiner. Op basis van de in de tijd verankerde grens heeft Griekenland van alle lidstaten het grootste aandeel inwoners met een risico op armoede, wat erop wijst dat de financiële situatie van de lagere inkomensgroepen sinds het uitbreken van de crisis daar danig verslechterde. Ook in Nederland valt het risico op armoede op basis van de alternatieve grens hoger uit. Dat in tegenstelling tot bijvoorbeeld Zweden waar het aandeel inwoners met een risico op armoede volgens de alternatieve grens juist fors lager uitkomt.

Europese armoedemeting gaandeweg aangepast

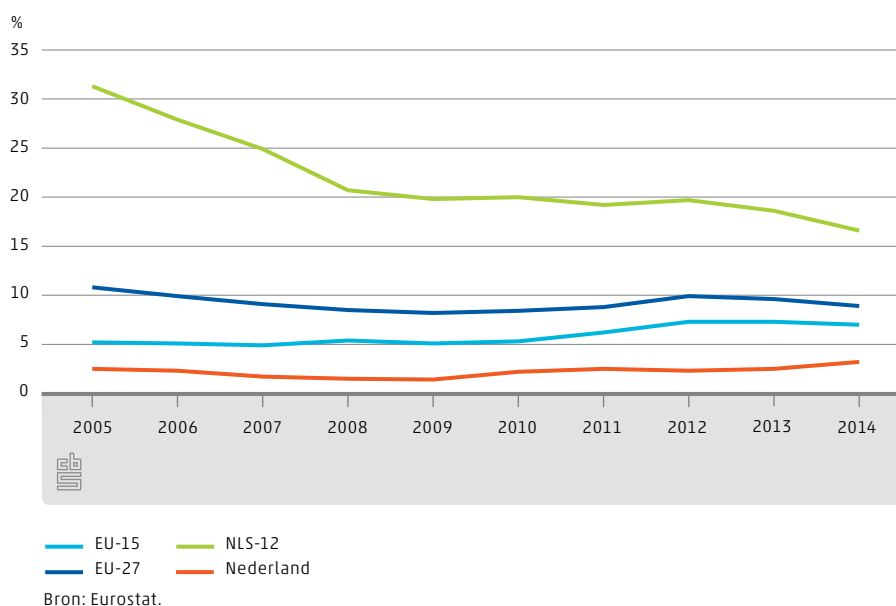
Op de aloude Europese indicator om armoede in kaart te brengen kwam steeds meer kritiek. Dat was niet alleen vanwege het relatieve karakter. Er waren ook nog andere redenen. Zo werd bijvoorbeeld slechts naar de hoogte van het inkomen van huishoudens gekeken – en niet naar hun vermogen – en was het inkomen van onder meer zelfstandigen moeilijk vast te stellen. In Europees verband wordt sinds enige jaren het risico op inkomensarmoede dan ook aangevuld met twee niet-monetaire factoren die een aanwijzing zijn voor sociale uitsluiting. De eerste beschrijft de mate waarin mensen ernstige financiële beperkingen zeggen te hebben. Vanwege de verhoogde kans op armoede-problemen bij werkloosheid beschrijft de tweede het aandeel personen dat deel uitmaakt van een huishouden met een lage werkintensiteit.

Een op de tien Europeanen ondervindt ernstige financiële beperkingen

Huishoudens met te weinig inkomen lopen de kans dat ze niet kunnen beschikken over duurzame goederen: een auto, kleurentelevisie, telefoon of een wasmachine. Ook een warme maaltijd om de dag, een jaarlijkse vakantieweek of het verwarmen van de woning zit er financieel niet voor iedereen in. Verder is het mogelijk dat deze huishoudens vanwege financiële beperkingen niet in staat zijn

onverwachte noodzakelijke uitgaven op te vangen of achterstanden hebben bij de betaling van de maandelijkse woonlasten. In Europees verband spreekt men van ernstige materiële tekorten als men te maken heeft met ten minste vier van bovengenoemde financiële beperkingen. In 2014 gold dit voor 8,9 procent van de EU-bevolking. Vooral in de 12 nieuwe lidstaten ondervinden inwoners vaak dergelijke financiële beperkingen. Met gemiddeld 16,6 procent was dit aandeel hier ruim twee keer zo groot als in de oude lidstaten. In de oude lidstaten nam dit aandeel sinds het uitbreken van de crisis echter wel toe, terwijl het aandeel inwoners met ernstige financiële beperkingen in de nieuwe lidstaten bijna halveerde in het afgelopen decennium.

7.2.2 Personen die te maken heeft met ernstige materiële deprivatie

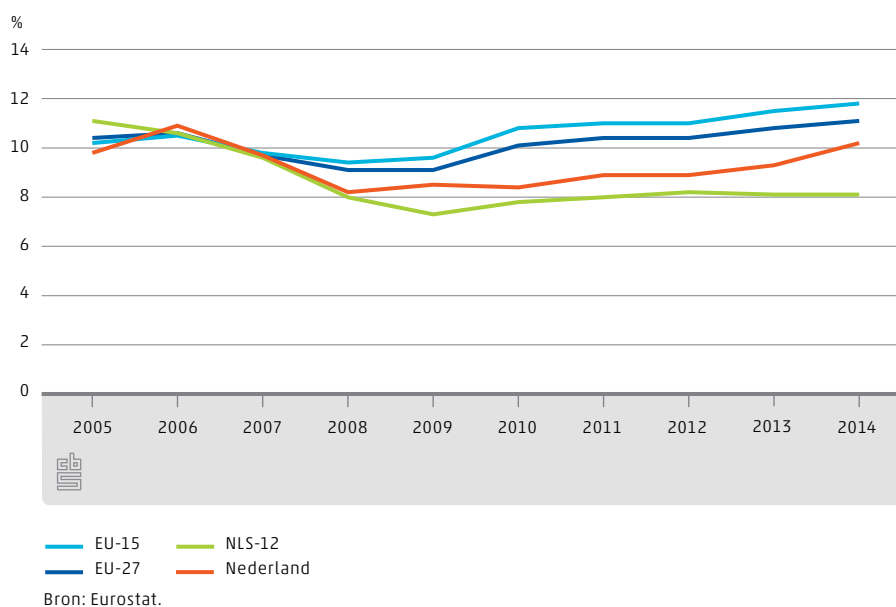
Ondanks de lichte toename gedurende de economische crisis ervoer de Nederlandse bevolking in 2014 met 3,2 procent verhoudingsgewijs weinig financiële beperkingen. In Denemarken was het percentage even hoog als in Nederland. Alleen in de overige Scandinavische lidstaten en in Luxemburg was dit aandeel lager. In Bulgarije had een op de drie inwoners hiermee te maken.

Vooral in oude lidstaten toename van lage werkintensiteit

Werkintensiteit

De werkintensiteit van een huishouden beschrijft de mate waarin de volwassen leden van een huishouden die behoren tot de potentiële beroepsbevolking van 18–59 jaar werkzaam zijn. Studenten blijven hierbij buiten beschouwing. Een gezin met twee volwassenen van wie één van beiden fulltime werkt, heeft bijvoorbeeld een werkintensiteit van 0,5. Wanneer de intensiteit lager is dan 0,2 is sprake van een huishouden met een lage werkintensiteit. De werkintensiteit wordt toegekend aan alle huishoudensleden in de leeftijd van 0–59 jaar en heeft net als het inkomen betrekking op het voorgaande kalenderjaar.

7.2.3 Personen in huishoudens met een lage werkintensiteit

In 2014 maakte 11,1 procent van de EU-bevolking deel uit van een huishouden met een lage werkintensiteit, een stijging met twee procentpunt ten opzichte van 2008. Vooral in de oude lidstaten nam het aandeel toe. Dit is in lijn met de werkloosheid die gedurende deze periode in vrijwel alle lidstaten steeg.

Ook in Nederland was dat vooral in 2013 het geval. Mede hierdoor steeg in Nederland het aandeel inwoners in huishoudens met een lage werkintensiteit van 8,2 procent in 2008 tot 10,2 procent in 2014. Ierland (23,9 procent), Griekenland (17,2 procent) en Spanje (17,1 procent) lieten in 2014 de hoogste percentages zien. Luxemburg had toen met 6,1 procent het laagste aandeel inwoners in huishoudens met een lage werkintensiteit.

Bijlagen

A. Armoedegrenzen

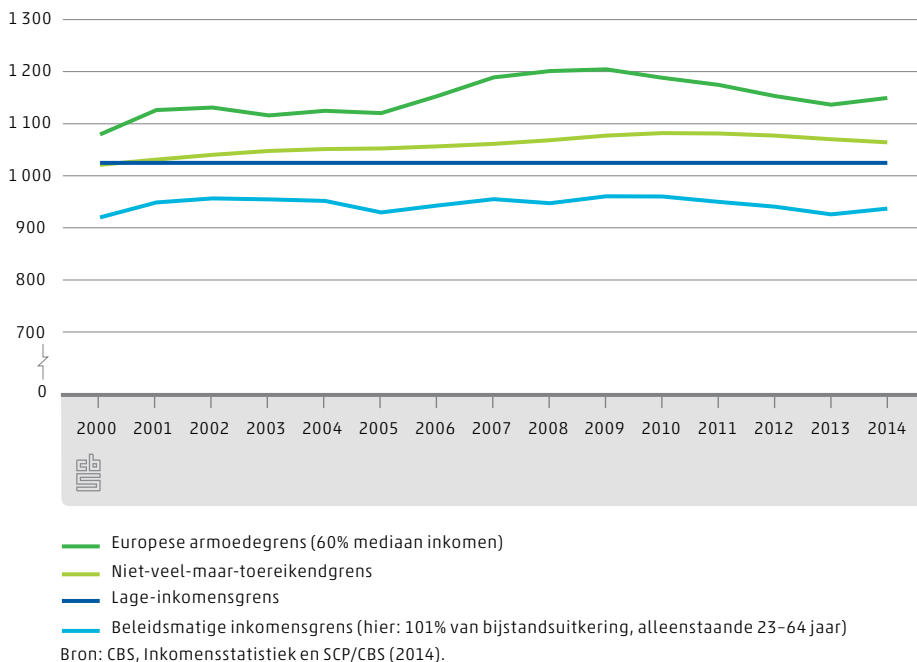
In deze bijlage worden enkele resultaten gepresenteerd met betrekking tot de armoedegrenzen die in Hoofdstuk 1 besproken zijn. Lopen deze grenzen ver uiteen? En hoe groot zijn de verschillen in de omvang en de ontwikkeling van armoede volgens de diverse definities?

Verskil in hoogte van de grenzen beperkt

De in hoofdstuk 1 besproken armoedegrenzen verschillen onderling in hoogte. Bezien vanaf 2000 is de Europese armoedegrens (60 procent van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen, waarbij de CBS-equivalentieschaal is gehanteerd), de meest hoog gelegen grens. Het verschil tussen deze grens en de lage-inkomensgrens bereikte in 2008 voor alleenstaanden met ruim 190 euro per maand zijn hoogste waarde. Bij het vergelijken van de verschillende armoedegrenzen moet echter bedacht worden, dat anders dan bij de lage-inkomensgrens en de beleidsmatige grens bij de Europese armoedegrens en de niet-veel-maar-toereikendgrens ook de huurtoeslag tot het inkomen wordt gerekend. Een alleenstaande met huurtoeslag ontving in 2014 gemiddeld bijna 180 euro per maand aan huurtoeslag. Zo behoorde een alleenstaande die van een bijstandsuitkering moest rondkomen, in alle jaren in de periode 1990-2014 tot de groep met een inkomen onder de lage-inkomensgrens en – logischerwijs – tot de groep met een inkomen tot 101 procent van het beleidsmatig minimum. Afhankelijk van de hoogte van de huurtoeslag overstijgt het inkomen van deze persoon daarentegen mogelijk wel de niet-veel-maar-toereikendgrens en de Europese armoedegrens.

A.1 Inkomensgrenzen (gestandaardiseerd): diverse afbakeningen van (kans op) armoede

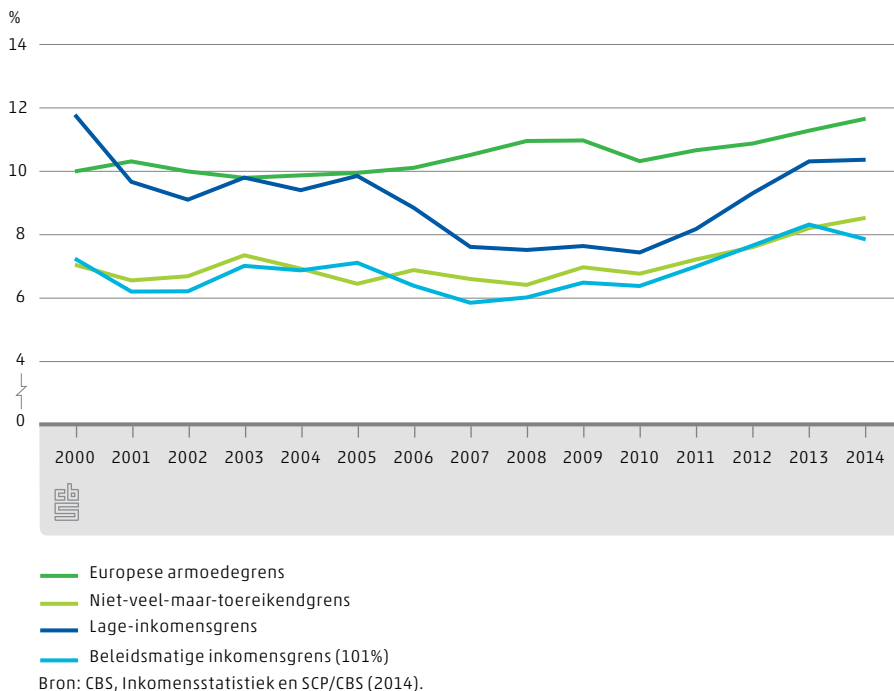
Maandbedrag in euro, prijspeil 2014

Europese armoedegrens levert hoogste armoederisico

Voor 2014 lopen de uitkomsten van het percentage huishoudens met een inkomen onder de armoedegrens uiteen van bijna 12 procent (Europese armoedegrens) tot zo'n 8 procent (beleidsmatige inkomensgrens en niet-veel-maar-toereikendgrens). De ontwikkeling van het aandeel toont vanaf 2000 een min of meer gelijk verloop voor de diverse armoedegrenzen. Een uitzondering hierop vormen de uitkomsten van de Europese armoedegrens. Doordat deze grens de inkomensontwikkeling volgt, is het verloop van het aandeel met kans op armoede in sterkere mate afhankelijk van andere factoren dan van de koopkrachtontwikkeling.

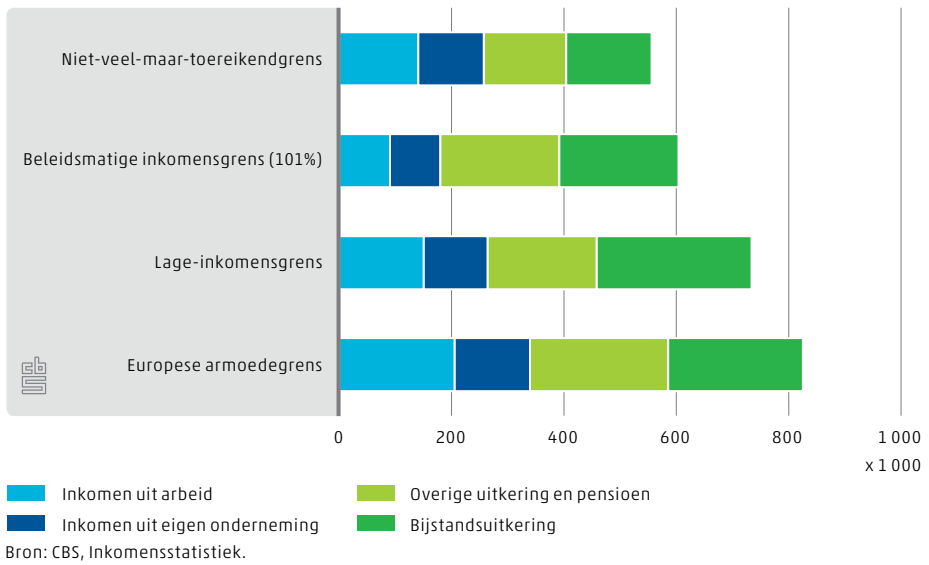
A.2 Huishoudens met kans op armoede, diverse afbakeningen

Samenstelling van de groep met kans op armoede verschilt sterk

Niet alleen de omvang van armoede verschilt tussen de diverse armoedegrenzen, maar ook de samenstelling van de groep die onder de desbetreffende armoedegrens leeft. Zo moet van de huishoudens met een inkomen onder de beleidsmatige inkomensgrens en de lage-inkomensgrens respectievelijk 70 en 64 procent vooral rondkomen van een uitkering of pensioen, terwijl dit aandeel volgens de Europese armoedegrens en de niet-veel-maar-toereikendgrens met respectievelijk 59 en 54 procent een stuk minder groot is. Het verschil in samenstelling komt echter niet alleen doordat de armoedegrenzen in hoogte verschillen. Het is vooral het gevolg van het al dan niet bijtellen van de huurtoeslag in het inkomen.

A.3 Huishoudens met kans op armoede naar voornaamste inkomensbron, 2014*

B. Samenstelling inkomenskwintielen

In deze publicatie worden de diverse uitkomsten naar hoogte van het inkomen ook volgens een indeling in vijf kwintielgroepen gepresenteerd. De samenstelling van deze inkomensgroepen zijn onderwerp van deze bijlage. Voor het verklaren van verschillen ten aanzien van het bestedingspatroon, leefstijl, gezondheid enz. zijn immers naast de hoogte van het inkomen ook andere onderscheidende kenmerken van groepen van belang.

Zelfstandigen en studenten trekken inkomen in eerste kwintiel naar beneden

Kwintielgroepen van het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen zijn gevormd door alle huishoudens naar hoogte van dit inkomen in een rij te stellen en deze vervolgens in vijf groepen van gelijke omvang te verdelen. Hierbij zijn studentenhuishoudens en huishoudens met een onvolledig jaarinkomen ook in beschouwing genomen. Bij de indeling naar hoogte van inkomen ten opzichte van de lage-inkomensgrens is dit niet gebeurd (zie hoofdstuk 1).

In de eerste kwintielgroep, met de laagste inkomens, bedraagt het gemiddeld inkomen slechts 9900 euro per huishouden. Het gemiddelde van het eerste kwintiel wordt naar beneden gedrukt door onder meer de groepen zelfstandigen met een negatief inkomen uit de eigen onderneming en studentenhuishoudens met een gering inkomen. Bijna een kwart van de huishoudens in het laagste inkomenskwintiel heeft een hoofdkostwinner die afkomstig is uit een niet-westers land.

B.1 Enkele karakteristieken van huishoudens naar inkomenskwaartil, 2014*

	Huishoudens		Omvang huishouden	Gestandaardiseerd inkomen
	totaal	w.o. niet-westerse hoofdkostwinner		
	x 1 000	%	Personen	1 000 euro
Totaal	7 481	10,1	2,2	23,7
Kwintielgroep¹⁾				
1e (tot 14,8)	1 496	23,6	1,8	9,9
2e (14,8-18,9)	1 496	9,9	2,0	16,9
3e (18,9-23,7)	1 496	7,5	2,3	21,2
4e (23,7-30,9)	1 496	5,7	2,4	27,0
5e (30,9 en hoger)	1 496	4,0	2,5	43,7

Bron: CBS, Inkomensstatistiek.

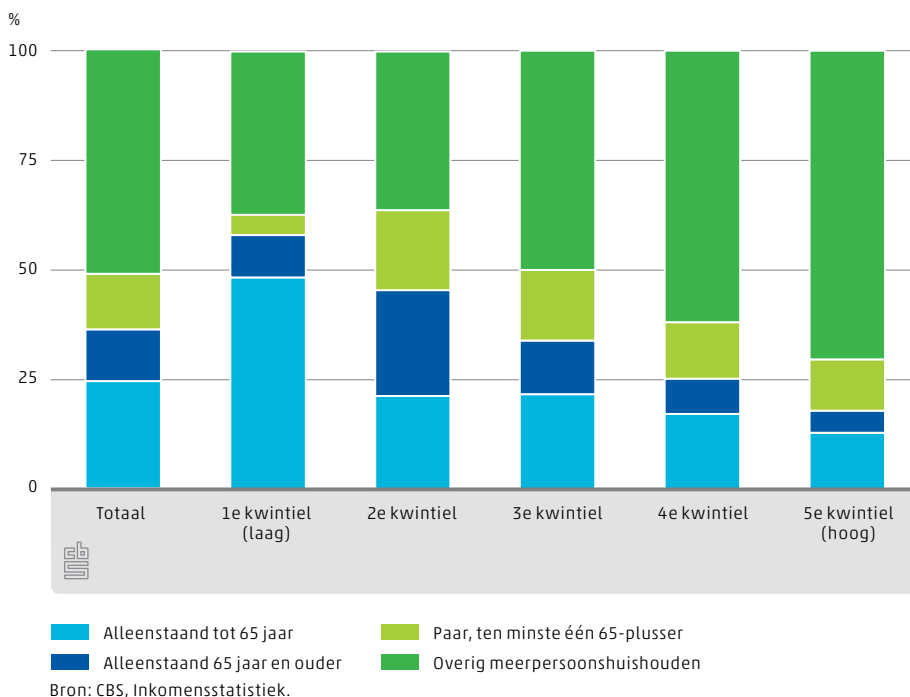
¹⁾ Kwintielgroep van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen; tussen haakjes zijn de klassegrenzen opgenomen in bedragen van 1 000 euro.

Alleenstaanden vormen meerderheid in groep met laagste inkomens

Bijna zes van de tien huishoudens in het eerste inkomenskwaartil bestonden in 2014 uit een alleenstaande. Hierbij gaat het vooral om alleenstaanden onder 65 jaar. Een groot deel hiervan wordt gevormd door zelfstandig wonende, studerende jongeren tot 30 jaar. Het aandeel alleenstaanden neemt sterk af naarmate het inkomen hoger is.

Huishoudens met 65-plussers, alleenstaand of een paar, concentreren zich vooral in het tweede inkomenskwaartil. Ruim vier van de tien huishoudens in deze inkomensgroep betreft een 65-plushuishouden. De groep overig meerpersoonshuishouden domineert de hogere inkomenskwaartielen. Daarbij gaat het vooral om paren onder de 65 jaar, al dan niet met thuiswonende kinderen. Eenoudergezinnen, die eveneens deel uitmaken van de categorie meerpersoonshuishoudens, maken naar verhouding het vaakst deel uit van het laagste inkomenskwaartil.

B.2 Huishoudens naar inkomenskwintiel, 2014*

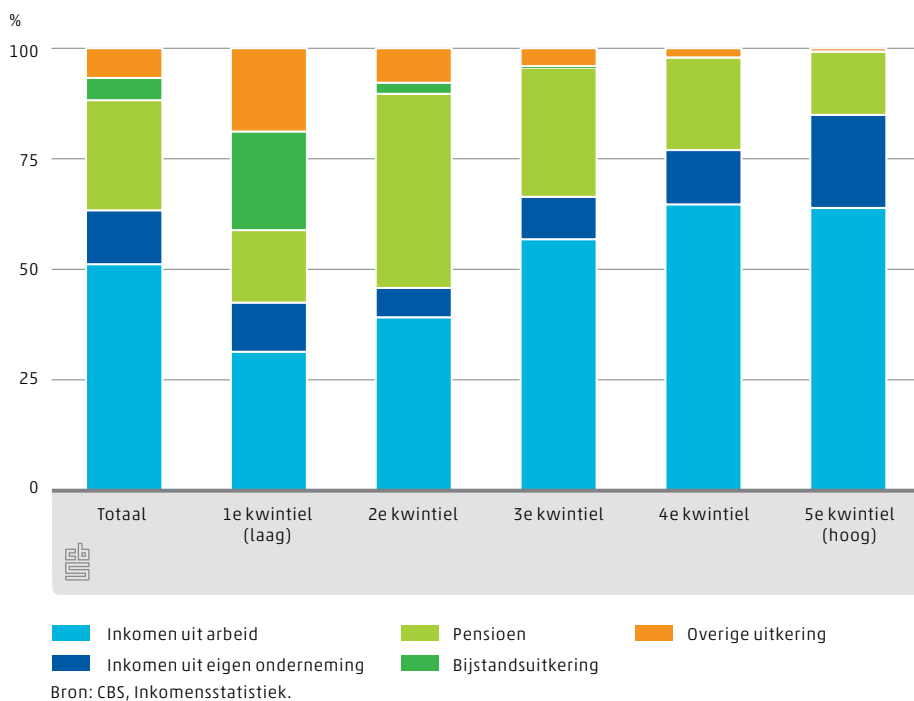

Uitkeringsontvangers sterk geconcentreerd onder de lagere inkomens

Huishoudens die vooral zijn aangewezen op een bijstandsuitkering of een overige uitkering zoals een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, vormen ruim vier van de tien huishoudens in het eerste inkomenskwintiel. Samen met pensioenontvangers vormen zij zowel in het eerste als in het tweede kwintiel de meerderheid. Dit komt mede door de bovenmatige vertegenwoordiging van pensioenontvangers in het tweede kwintiel. De verdeling van pensioenontvangers over de inkomensgroepen valt uiteraard vrijwel samen met de bovengeschetste verdeling van huishoudens met 65-plussers.

Naarmate het inkomen hoger is, is het aandeel van huishoudens met inkomen uit arbeid en inkomen uit eigen onderneming hoger. Voor zelfstandigen gaat dit niet helemaal op: het eerste kwintiel bevat meer huishoudens met zelfstandigen dan het tweede en het derde kwintiel.

B.3 Voornaamste inkomensbron huishoudens naar inkomenskwintiel, 2014*

C. Omvang van armoede in 2015 en 2016, methodiek van raming

De in hoofdstuk 2 en 3 gepresenteerde uitkomsten over het aantal (personen in) huishoudens met een laag inkomen zijn afkomstig uit het Inkomenspanel-onderzoek. Het meest recent beschikbare onderzoek heeft betrekking op het inkomen over 2014. Om een actueel beeld en een vooruitblik te krijgen heeft het Centraal Planbureau (CPB) op verzoek van het CBS ramingen gemaakt van de omvang van armoede in 2015 en 2016. Hierbij is onder meer gebruik gemaakt van de ramingen van de koopkrachtontwikkeling zoals die zijn opgenomen in de Macro Economische Verkenning 2016 (CPB, 2015). Deze publicatie bevat een gedetailleerd overzicht van alle koopkrachtrelevante maatregelen in de ramingsjaren 2015 en 2016 (zie hoofdstuk 3.5 en de bijlage met beleidsuitgangspunten).

De methodiek om te komen tot een raming van de omvang van armoede, bestaat uit een viertal stappen.

1. Allereerst wordt door het CPB voor elk huishouden uit het Inkomenspanel-onderzoek de (nominale) koopkrachtmutatie voor 2015 en 2016 geraamd. Voor het ramen van het percentage huishoudens met een laag inkomen is het hierbij van belang dat juist de inkomensontwikkeling aan de onderkant van de inkomensverdeling goed in beeld gebracht wordt. Een geringe daling of stijging van de koopkracht van deze huishoudens kan er immers toe leiden dat zij net onder of boven de lage-inkomensgrens uitkomen.
2. Vervolgens wordt de hoogte van de lage-inkomensgrens geraamd voor 2015 en 2016. Doordat deze grens een vast koopkrachtbedrag weergeeft, kan dit bedrag met behulp van een raming van de CBS-consumentenprijsindex voor de genoemde jaren eenvoudig aangepast worden.
3. In de derde stap wordt voor alle huishoudens het geraamde inkomen vergeleken met het geraamde bedrag van de lage-inkomensgrens, waarmee de inkomenspositie van een huishouden ten opzichte van deze grens in 2015 en 2016 vastgesteld is.
4. In de geraamde koopkrachtmutaties zijn uitsluitend de gevolgen van overheidsbeleid en de loon- en prijsontwikkeling verdisconteerd, en niet de gevolgen van wijzigingen in persoonlijke omstandigheden. Het gaat bij laatstgenoemde veranderingen om arbeidsmarkt gerelateerde veranderingen

zoals het vinden of verliezen van werk, het krijgen van een periodieke loonsverhoging of bonus en om demografische veranderingen zoals trouwen en scheiden. Deze veranderingen hebben dikwijls niet alleen een sterk effect op het inkomen. Ze betekenen vaak ook dat de sociaaleconomische positie van de persoon die het aangaat wijzigt. Deze veranderingen zijn niet doorberekend op individueel niveau. Wel zijn de uit stap 3 resulterende uitkomsten aangepast aan de verwachte ontwikkelingen op sociaaleconomisch en demografisch gebied. Daartoe is door middel van herweging van de waarnemingen uit het Inkomenspanelonderzoek aangesloten op de verwachte aantallen huishoudens en personen in 2015 en 2016, zoals het aantal één- en tweepersoonshuishoudens, het aantal kinderen, zelfstandigen, studenten, het aantal personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering etc. Nadat deze herweging is uitgevoerd, kan het aantal (personen in) huishoudens met een inkomen onder en boven de lage-inkomensgrens voor 2015 en 2016 vastgesteld worden.

Literatuur

Bos, W. (1996). Lage inkomens 1990–1993. *Sociaal-economische maandstatistiek*, jaargang 13, nr. 3, p. 16–18.

Bos, W. (2013). Kans op armoede bij huishoudens met betaald werk. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 1^e kwartaal 2013, p. 87–94.

Brakel, M. van der, en Linda Moonen (2013). Inkomensmobiliteit tussen generaties relatief hoog in Nederland. *Sociaaleconomische trends*, april 2013.

CBS (2004). Equivalentiefactoren 1995–2000. Voorburg/Heerlen.

CBS (2014). *Welvaart in Nederland 2014*. Den Haag/Heerlen.

CBS (2015, 7 september). *Koopkracht gestegen na vier jaar daling*. CBS-nieuwsbericht.

Coumans, M. (2012, 14 december) *Sociale uitsluiting, beschrijvende analyses*. Interne CBS-nota.

CPB (2015). *Macro Economische Verkenning 2016*. Den Haag.

Galen, R. van, M. van den Brakel en E. Eenkhoorn (2015). Wie opgroeit in een uitkeringsgezin heeft later bovengemiddeld vaak een uitkering. *Sociaaleconomische trends*, 2015/01.

Kösters, L. en F. Otten (2007). Krappe beurs als erfenis. *Sociaaleconomische trends*, 3^e kwartaal 2007.

Lok, R. en W. Bos (2014, 9 september). *Koopkracht daalt ook in 2013*. *CBS-Webmagazine*.

Mackenbach, J.P. (2012). The persistence of health inequalities in modern welfare states: The explanation of a paradox. *Social Science & Medicine*, 75 (2012), p. 761–769.

Ministerie van BZK en CBS (2013). *Wonen in ongewone tijden. De resultaten van het Woononderzoek Nederland 2012*. Den Haag.

SCP (2011). *Kwetsbare ouderen*. Den Haag.

SCP/CBS (2014). *Armoedesignalement 2014*. Den Haag/Heerlen.

Soede, A. (2006). Naar een nieuwe armoedegrens? Basisbestedingen als maatstaf voor een tekortschietend inkomen. SCP-werkdocument 126. Den Haag.

Soede, A. (2011). Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010. SCP-publicatie 2011-13. Den Haag.

Verweij, G.C.G. en A. de Bruin (2006). Verschillen in ziekenhuisopnamen naar inkomen. In: *Gezondheid en zorg in cijfers 2006* (pp. 71-86). Den Haag/Heerlen.

Medewerkers

Auteurs

Math Akkermans
Koos Arts
Annelies Boerdam
Wim Bos
Marion van den Brakel
Ruben van Gaalen
Kai Gidding
Mariëtte Goedhuys-van der Linden
Brigitte Hermans
Bart Huynen
Saskia Janssen-Jansen
Rob Kessels
Kim Knoops
Elke Moons
Ferdij Otten
Merijn van Pelt
Noortje Pouwels-Urlings
Arjen Quist (Centraal Planbureau)
Annemieke Redeman
Hans Schmeets
Carlijn Verkleij
Gerard Verweij

Redactie

Ferdij Otten
Wim Bos
Pit Dehing
Brigitte Hermans